

FINSK TIDSKRIFT

FÖR

VITTERHET, VETENSKAP, KONST OCH POLITIK

UTGIFVEN AF

M. G. SCHYBERGSON och R. F. v. WILLEBRAND

HELSINGFORS,
FRENCKELLSKA TRYCKERI-AKTIEBOLAGET,
1906.

Innehåll:

RAFAEL KARSTEN: Till frågan om förhållandet mellan religion och moral.

OLGA TORCKELL: Soria Moria slott.

LUDVIG LAURÉN: Guds åker.

— — : Vid dagens slut.

ALFRED JENSEN: Eliza Orzeszkowa. En litterär studie.

U. LINDELÖF: Skolfrågor på dagordningen. III. Frågan om en mellanskola.

SIGURD FROSTERUS: De finska konstnärernas 16:de utställning.

M. G. SCHYBERGSON: De ledande idéerna i mänsklighetens historia tecknade af Yrjö-Koskinen.

I bokhandeln: Oscar Levertin: Kung Salomo och Morolf; anm. af Emil Hasselblatt — Ola Hansson: Det Förlofvade Landet; anm. af G. O. Adelborg. — Hjalmar Christensen: Det nittende aarhundredes kulturkamp i Norge; anm. af E. H—tt. — Carl Sørensen: Fra Færø; anm. af Y. H. — O. M. Reuter: Suomea Samoile-massa; anm. af J. E. R. — Mustafa: Mitt sista vandringsår; anm. af K. T. — A. Rønberg: Episoder fra Port Arthurs Belejring; anm. af A. — Gurli Linder: Kvinnofrågan i Sverige 1845—1905; anm. af N. J—n.

Sextiondeförsta tomens innehåll.

Till redaktionen insända skrifter.

Annonser.

Böcker, afsedda för recension i Finsk Tidskrift, böra sändas under adress:

Amanuensen fil. mag. **E. Hasselblatt.**

Universitetsbiblioteket.

Till frågan om förhållandet mellan religion och moral.

Man har med orden teonomi och autonomi betecknat tvänne riktningar i den moderna etiken, hvilka i denna vetenskaps viktigaste frågor företräda principiellt olika ståndpunkter. Motsatsen mellan dem är identisk med den mellan en teologisk och en human etik och betingas af det olika sätt, på hvilket man bestämmer religionens förhållande till och betydelse för moralen. Enligt den förra riktningen måste all verklig sedlighet ha sin rot i en gudomlig öfversinnlig faktor, enligt den autonoma etiken bör moralen för att vara fullkomlig blifva själfständig, grunda sig på människan själf och icke på någon utom henne stående auktoritet.

När man häfdat nödvändigheten af moralens beroende af religionen, har man bland annat stödt sig på det föregifna faktum, att mellan dessa båda andliga makter i alla tider en den mest intima förening ägt rum. „Historien känner icke till någon boskillnad mellan den sedliga och religiösa faktorn i folkens lif“. „Man känner ännu icke i stort sedt en sedlighet som utvecklats utan hvarje relation till religionen. Den sedliga känslan och det sedliga handlandet visa sig öfverallt i folkens lif mer eller mindre inflätade i det religiösa“ o. s. v. Dessa och dylika satsar hafva i själfva verket uttalats såsom fullt bevisade

sanningar, hvilka väl ingen kunde vara förmäten nog att förneka. Men ehuru det visserligen är sant, att religionen och moralen under långa tider utvecklats i nära relation till hvarandra, ja, på vissa stadier synas nästan oskiljaktigt förenade, kan det dock knappt nog bevisas, att denna förening verkligen vore väsentlig och alltid existerat. Tvärtom gifver ett närmare studium af de ännu existerande vilda naturfolkens lif tämligen otvetydigt vid handen, att på de primitiva stadierna af utveckling religionen ingalunda har den etiska karaktär man stundom velat gifva densamma. Naturfolkens gudomsväsen äro inga etiska makter, som öfvervaka människors handlingar samt belöna det goda och straffa det onda, liksom icke heller den dyrkan, som hembäres dem, bär någon etisk prägel.

Det är ingalunda ovanligt att finna i den religionsvetenskapliga litteraturen en uppskattning af naturfolkens religioner, som tillägger dem höga, ja, rent af kristligt religiösa och etiska föreställningar. Medan särskildt en äldre tids etnologer och missionärer ofta icke kunde finna i dem annat än absurd vidskepelse och meningslös djäfvulsdyrkan, har å andra sidan hos en del teologiska religionsforskare framträdtt den rakt motsatta tendensen, att i dessa religioner förutsätta eller nedlägga högre religiösa idéer t. ex. om synd eller skuldmedvetande, försoning o. s. v. Det är, menar man, från kristendomens ståndpunkt de lägre religionerna böra skärskådas för att rätt förstås. Denna uppfattning kommer till synes t. ex. i ett af den svenska teologen Göransson nyligen utgifvet arbete „Undersökning af religionen.“ Ett utvecklingsskede, säges det här, kan icke förstås utan att man känner dess idé, och religionens idé framträder klart först på de högre stadierna af dess utveckling. Har man en gång fattat hvad som utgör kärnan i en af de högre religionerna, skall man också förstå hvad som aningsfullt ligger till grund för de lägre. Visserligen är det verkligt religiösa på de lägre stadierna bemängadt med många främmande element, men

en person med „oförvillad blick“ skall dock lätt kunna skilja kärnan från skalet.

Uttalandet är i själfva verket karakteristiskt för den arrogans, med hvilken en del teologer taga sig talan i religionsvetenskapliga frågor. Sådana religionsfilosofer finna det icke nödvändigt att taga närmare kännedom om de lägst stående folkens religioner genom att verkligen studera dem. Man behöfver, enligt dem, endast „intränga i kristendomens väsen“ — hvilket förmodligen sker genom att läsa några arbeten i kristlig dogmatik — och man skall såsom genom ett trollslag vinna säker insikt äfven uti hvad som utgör kärnan i de lägre religionerna. En mycket bekväm metod, i sanning, ehuru dock ingen verklig religionsforskare torde vilja erkänna den som sin. Man behöfver i själfva verket endast gifva den en något vidsträcktare tillämpning för att finna hvad den egentligen innebär. Hvarför också tillämpa denna lyckliga metod endast på religionen? Hvarför icke vid studiet af kulturhistorien öfver hufvud utgå från *vår* tid med dess utvecklade etiska begrepp, dess sociala institutioner, dess uppfinningar, m. m.? Man skulle ju då få klar insikt uti, hvad som „aningsfullt“ måste hafva föresväfvat äfven forntidens lågt stående folk.

Annorlunda måste resultatet te sig om man tager de ociviliserade folkens religioner sådana de verkligen äro och studerar dem med hänsyn till naturmänniskans utvecklade sjäslif och de yttre förhållanden, i hvilka hon lefver. Man skall då finna, att de ingalunda förete något absurdt eller meningslöst, utan utgöra naturliga och fullt förklarliga uttryck för primitivt tanke- och känslolif, men att de å andra sidan icke heller ha den etiska karaktär, som utgör resultat af en högre intellektuell och moralisk utveckling.

Grunddraget i naturmänniskans religion synes vara en obestämd fruktan för det okända och mysteriösa i den henne omgifvande världen. Äfven hos de högre djuren framträder denna känsla t. ex. i den ängslan, som husdjuren lägga i dagen under åska och jordbäfning, eller i

den skygga fruktan hunden visar för de nattliga skuggorna och för liflösa föremål, som försättas i rörelse genom en för honom okänd inverkan. Hos den lågt stående människan framträder dock detta drag i en långt mera utpräglad form. Allt i den yttre naturen, som förefaller henne besynnerligt och oförklarligt, betraktas af henne med fruktan och utrustas med öfvernaturliga krafter. Våldiga, urgamla trån, besynnerligt formade klippor, eldsprutande berg, den hvirflande strömmen, den bubblande källan, naturfenomen, sådana som åska och blix — dessa och dylika företeelser betraktas af den om naturlagar okunnige vilden såsom säten för eller verkningar af osynliga andeväsen, som på ett vagt sätt utrustas med samma psykiska kännetecken han lärt känna hos sig själf och sina gelikar. Genom sådana osynliga maktens ingripande förklarar naturmänniskan äfven sällsamma händelser, hvilkas orsak icke omedelbart framstår klar, isynnerhet sådana som utöfva en skadlig inverkan på henne. Sålunda är det ett vanligt åskådningssätt hos så godt som alla lägre folk, att sjukdomar och död, liksom öfver hufvud alla oförutsedda olyckor och lidanden, framgå ur illasinnade andars direkta eller indirekta ingripande.

Att det äfven är själfbevarelsedriften, eller fruktan för de osynliga andeväsendenas skadliga inflytelser, som drifver vilden att dyrka dem, är ett faktum som kunde belysas med otaliga exempel. Detta framgår framför allt däraf, att det på de lägre stadierna främst är de *onda* andemakterna människan ägnar sin dyrkan. De goda väsendena, om man alls tror på sådana, förtjäna, menar man, ingen uppmärksamhet, då det ju hör till deras natur att vara goda. I naturfolkens religiösa dyrkan, särskildt på de lägsta stadierna af utveckling, spelar ingalunda sträfvan efter positiva fördelar hufvudrollen. Långt starkare än begäret efter positiva förmåner är hos den primitiva människan fruktan för olyckor, lidande och död. Det är också främst i hopp om att kunna afvärja eller förekomma sådant, som hon utöfvar sin gudsdyrkan, i det hon genom

offer och böner söker blidka de andemakter, hvilka tänkas åstadkomma det onda.

Den definition på religion, enligt hvilken dess väsen består uti en känsla af afhängighet gentemot en högre tingens ordning, har därför knappast någon tillämpning på de primitiva religionerna. En sådan känsla förutsätter, såsom Höffding framhåller, alltid en viss andlig utveckling och kan icke finnas hos människor, som sakna förmåga att bilda allmänna begrepp, och som t. ex. icke komma att tänka öfver, huruvida den sol, som går upp om morgonen, är densamma, som går ned om aftonen. Förnämsta kännetecknet hos animismens gudomsväsen är fysisk makt i högre eller lägre grad, och då det sålunda är ett rent yttre beroende, i hvilket naturmänniskan känner sig stå i förhållande till dessa väsen, böjer hon sig för dem endast på grund af omständigheternas tvång och utan hängifvenhet och vördnad. Äfven när hon med bön och offer vänder sig till gudar, af hvilka positiva fördelar kunna väntas, bär hennes dyrkan alltigenom prägeln af självvisk beräkning. Hvad hon anropar dem om är frihet från sjukdom och olycka, regn, fruktbarhet för sädesfälten, barnrikedom och annat dylikt, men icke något moraliskt godt, några sedliga företräden. Sådana representera vildens gudar icke och sådana förstår han själf ej att uppskatta. Såsom en följd af det stråfsamma lif han för i ständig kamp med en hård natur och yttre fiender, äro hans uppmärksamhet och håg riktade uteslutande på bibehållandet af den rent materiella existensen.

Att en så beskaffad religion icke bär någon etisk prägel synes tämligen tydligt. Och utgå vi å andra sidan från naturmänniskans enkla moralbegrepp och sederegler, finna vi lätt, att de icke stå i något närmare samband med hennes tro på andeväsen och dyrkan af dessa. Det är helt visst ett skeft och ensidigt betraktelsesätt, som ligger till grund för Lord Avebury's (Sir John Lubbock) påstående, att de lägst stående folken nästan totalt sakna moraliska begrepp, hvilket främst skulle framgå däraf, att sådana känslor som samvetsqual, ånger och

plikt-känsla tyckas vara för dem fullkomligt främmande. Vilden saknar ingalunda moral, ehuru den visserligen betydligt skiljer sig från *vår* och icke får bedömas med samma måttstock. Det etiska förutsätter alltid en lag, en regel, som icke omedelbart sammanfaller med drift eller instinkt. Denna regel bestämmes på utvecklingens lägsta stadier hufvudsakligen af sed och tradition. I samhället existerande sed och åskådningssätt, den offentliga meningen, som yttrar sig i beröm eller tadel, på ett visst stadium därefter den sociala auktoritet, som utövas af den styrande makten, blifva af väsentlig betydelse för bestämmande af individens uppfattning af plikt, rätt och orätt o. s. v. Det är också vanligen till dessa auktoriteter vilden vädjar när han tillfrågas angående motiven till sina handlingar, icke till samvetet, som för honom tyckes vara ett okänt begrepp. Där icke samhällets och den offentliga meningens inflytande gör sig gällande, äro hans idéer om godt och ondt, rätt och orätt, väsentligen betingade af föreställningen om, hvad som bringar honom personligen och omedelbarligen lust eller olust, nytta eller skada. Bestämda, stadgade begrepp i detta afseende kan man knappast tillerkänna en vilde, som t. ex. anser att när han röfvar en annans hustru är detta en berömvärd handling, men röfvar någon annan hans hustru är detta en förkastlig sådan.

Det transscendentala skimmer, med hvilket en filosofisk spekulation velat omgifva de moraliska pliktbudena på grund af deras föregifna obetingade, apodiktiska karaktär i den högre kulturen, försvinner när man skärskådar dem på de lägsta stadierna af utveckling, liksom också intet påstående visar sig vara mer falskt än det, som vill åt dem vindicera ett oföränderligt och hvarje människa medfödt innehåll.

Det synes sålunda framstå tämligen klart, att den primitiva moralen icke har någonting väsentligen gemensamt med religionen, liksom icke heller den religiösa tron och den religiösa dyrkan på de tidigaste stadierna af utveckling i sig innesluter några moraliska element. Beträffande de nu lefvande vilda folken har det också ofta framhållits

af etnologer, att hos dem dessa båda andliga företeelser, religionen och moralen, äro af hvarandra oberoende. Och detsamma gäller i hufvudsak äfven om de gamla kulturfolken, hvilkas religiösa och moraliska utveckling vi kunna följa i deras heliga urkunder och andra litterära minnesmärken. Sålunda framstå t. ex. de forna germanernas, liksom grekernas och romarnes gudar i äldsta tid ingalunda såsom några sedliga förebilder, ägnade att sanktionera och förverkliga sina folks högsta praktiska ideal. Särskildt gäller detta om Zeus, den nyckfulle, afundsamme och listige despoten, som när det så passar sig för hans ofta mindre ädla syften icke skyr att svära mened och bryta högtidligt afgifna löften, som är en slaf under sinnliga passioner och korteligen i sig personifierar en god del äfven af de sämsta egenskaperna hos det folk, hvars högsta gud han var.

Om man också sålunda utan öfverdrift kan påstå, att en boskillnad faktiskt äger rum mellan religion och moral på lägre stadier, är det dock å andra sidan ett faktum, att dessa båda företeelser under utvecklingens lopp ingått en mer eller mindre intim förening med hvarandra. Huru denna förening kommit till stånd, är icke svårt att förstå. Den förutsätter en viss utveckling såväl på det religiösa som det moraliska området. I det politiska samfundet utveckla sig de etiska föreställningarna om plikt, rätt och orätt o. s. v. till allt större klarhet och bestämdhet. I samma mån de tillika blifva faktorer af större betydelse i det mänskliga samhället, framställer sig själfallet behovet att åt dem förskaffa det bästa möjliga stöd i en yttre auktoritet. Den auktoritet, som utöfvas af stammens sociala öfverhufvud, är härvid ofta af stor betydelse. Men långt kraftigare är naturligtvis det stöd, som moralbudnen kunna erhålla i gudavärldens representanter. Det etiska framåtskridandet inom samhället måste själfallet återverka äfven på uppfattningen af gudarna. Bland andeväsendena, som först uppfattades såsom ägande alla samma obestämda karaktär, framträder, i samma grad som människans erfarenhet och föreställningskräfts vidgas

en allt bestämdare skillnad mellan goda och onda väsen, mellan gudar och demoner. Ett slags fördrag ingås med de förra, hvilket visserligen i början är af ganska yttlig natur. Gudarna blifva människans hjälpare och beskyddare i kampen för tillvaron och allena föremål för hennes dyrkan, medan hon endast genom magiska besvärjelser söker värja sig mot de onda demonernas inflytelser. Denna dualism, som i början är betingad endast af den nytta eller skada människan erfar af andeväsendenas verkningar, blir snart af etisk natur. Gudarna själfva blifva moraliska, från blotta naturmakter etiska makter. Detta gör dem äfven ägnade att sanktionera och stödja de i samhället gällande sedebuden. Religionen, som på något högre stadier blir en allt behärskande makt, som s. a. s. slår under sig alla andra samhällsinstitutioner, blir med nödvändighet äfven moralens beskyddarinna.

Utmärkande för det sedliga handlandet, särskildt på de första stadierna af dess förening med religionen, är dock en utpräglad heteronomi. Man fäster sig icke vid en handlings eget sedliga värde eller icke-värde, man fullgör eller undviker att fullgöra den icke därför, att den skulle inses vara i och för sig god eller förkastlig, utan helt enkelt därför, att en högre gudomlig auktoritet påbjuder eller förbjuder den, en auktoritet som därjämte har makt att straffa eller belöna. Det goda är godt därför att Gud vill det. Själfva lydnessförhållandet, den obetingade underkastelsen under en högre makt, blir dock här en faktor af etisk betydelse. Huru klart framträder icke denna moral t. ex. i Gamla testamentet! Absolut lydness för Jahves bud framhålles här mångenstädes såsom den högsta sedliga plikt. „Lydness är bättre än offer, och hörsamhet bättre än vädurars fett.“ Ingen representerar väl här denna lydnessmoral bättre än Abraham, som på Guds befallning var färdig att offra sin egen son, en handling, hvars meningslöshet och grymhet i och för sig han klart insåg men dock var beredd att utföra, emedan hans lydnessplikt så bjöd. En barbarisk sed hade här blifvit helgad genom gudomlig auktoritet.

Att sedebuden i själfva verket äro organiskt framvuxna såsom resultat af generationers erfarenheter och i hvarje nu beteckna de högsta lefnadsideal ett folk på detta stadium förmått bilda sig, men att dessa högsta ideal ständigt projicieras eller reflekteras på gudaväsendena, hvilka sålunda komma att uppbära dem med sin auktoritet — denna utveckling undgår naturligen det populära medvetandet. För detta måste moralbuden nödvändigtvis te sig såsom framsprungna direkt ur en öfverempirisk, gudomlig urkälla. Sålunda gifvas ju t. ex. i Gamla testamentet budorden och hela den levitiska lagen af Jahve i egen person. Och Jahve talade till Moses och sade: säg till Israels barn o. s. v. Och dock veta vi ju, att dessa bud och förhållningsregler i själfva verket voro uttryck för det israelitiska folkets eget immanenta moral- och rättsmedvetande, hvilket i Moses fått sin rätta tolk.

Att verkliga den religiösa och den moraliska samt intellektuella utvecklingen inom mänskligheten gått hand i hand, att människans föreställningar om det gudomliga förädlats i samma grad hennes praktiska ideal förädlats, detta ådagalägger religionshistorien till fullo. Sådan människan själf är, sådana äro äfven hennes gudar, i det de i sig troget återspegla hennes såväl goda som dåliga egenskaper och böjelser.

Äsikten att bakom samvetets vittnesbörd och pliktens bud står en öfvernaturlig, gudomlig princip, hvilket såväl det populära medvetandet som den teologiska etiken fortfarande gör gällande, är ju icke i och för sig svår att förstå. Liksom de gamla betraktade himlakropparnas rörelser såsom gudomliga och ideala och t. o. m. ansågo det för en förmätenhet att söka förklara dem på naturligt sätt, så synas äfven vissa tankar, känslor och stämningar vara af så upphöjd natur, att de omöjligen kunna förklaras ur sjäslifvets allmänna lagar. Särskildt har det framhållits att samvetets obetingadt bindande kraft, dess majestätiska Du skall! icke kan på empirisk väg tillfredsställande begrundas. Ingen har väl så eftertryckligt som Kant framhållit det allmängiltiga och obetingadt bindande i sede-

lagens bud, hvilken jämte den stjärnbeströdda himmelen hade på honom gjort det djupaste intryck af alla företeelser i lifvet. Hans förnämsta betydelse för etiken består ju också däri, att han med kraft gör gällande det sedelagen har sin grund i människan själf, i människans eget förnuft. Men det var Kants stora ensidighet, att han var fullständigt blind för allt hvad historisk utveckling heter och därför bestämdt förnekade möjligheten af hvarje psykologisk eller historisk förklaring af den etiska lagen. Denna visar enligt honom ut öfver all erfarenhet och verklighet, och den skulle förlora karaktären af kategoriskt imperativ om den begrundades och stöddes på något annat sätt än genom förnuftets omedelbara fordran.

Hade Kant haft öppen blick för det moraliska medvetandets subjektivitet, klar insikt därom, att pliktbudet ingalunda äro några oföränderliga och hvarje människa medfödda förnuftidéer, hade han säkerligen betydligt modifierat sin teori om deras outgrundliga och öfverempiriska ursprung. I själfva verket har väl ingenting i den historiska utvecklingen varit mer växlande än moralbegreppen. Det finnes väl knappast något pliktbud, som i alla tider och under alla omständigheter skulle förblifvit detsamma. Hvad som för en tid är en berömvärd dygd, kan för en annan tid vara en afskyvärd last, hvad som fordom ansågs för obetingadt rätt, framstår måhända för en senare tids människor såsom lika obetingadt förkastligt. Äfven under samma tid och bland samma folk kunna åsikterna om rätt och orätt variera ansenligt. Samvetets vittnesbörd kan, såsom erfarenheten ger vid handen, åberopas till stöd för de mest olika handlingssätt.

Att moralbegreppen ingalunda varit fasta och oföränderliga under alla tider, utan tvärtom varit underkastade utvecklingens lag, är ett faktum, som icke heller våra dagars teologiska etik kunnat helt förbise. Huru kan man då härmed förena teorien om deras öfvernaturliga ursprung, eller den lära, som populärt uttryckt lyder, att samvetet är Guds röst i människans inre? Det vanligaste svaret härpå är väl det, som återfinnes t. ex. i Martensens krist-

liga etik, och som går ut därpå att samvetet visserligen till sin subjektiva sida är underkastadt utveckling, men däremot till sin objektiva sida är af gudomligt ursprung. När Martensen säger att det är Guds röst som yttrar sig i samvetet, medger han, att det härvid icke kan vara tal om någon särskild uppenbarelse eller inspiration. Men hvad han påstår är, att vi i samvetet alltid förnimma „ett oafvisligt, af oss själfva oberoende vittnesbörd om ett permanent afhängighetsförhållande“, hvori vi äro ställda till en högre öfvervärldslig princip.

Redan genom denna modifikation har man dock i själfva verket medgifvit ohållbarheten af den nämnda satsen och upphäft samvetets praktiska betydelse såsom Guds omedelbart gifna bud. Att det etiska alltid innebär en känsla af ett visst „afhängighetsförhållande“ gent emot en högre lag eller regel, må gärna medgifvas och har äfven förut framhållits. Frågan gäller blott den verkliga karaktären af detta afhängighetsförhållande. Det är här som enligt Martensen samvetets objektiva makt skulle göra sig gällande. Huru olika än människornas uppfattning om lagens *inhåll* må vara, säger han, ha de dock alla, „som icke äro nedsjunkna i ett djuriskt tillstånd“, medvetande om en högre lag, en osynlig ordning, som är öfver deras vilja, känslan af en osynlig myndighet, hvars fordringar människan icke *bör* undandraga sig. Det har emellertid redan förut framhållits, att den känsla af någonting obetingadt bindande och allmängiltigt hos moralbudet, hvori deras specifikt gudomliga karaktär skulle manifestera sig, alls icke förefinnes hos de lägst stående folken. Äfven med afseende å det moraliska medvetandets formella sida förefinnes en betydlig skillnad mellan människor på de högsta och människor på de lägsta stadierna af utveckling. Vildens fullgörande af hvad han anser vara sin „plikt“ innebär icke någon obetingad lydriad för eller underkastelse under en högre, i hans inre förnummen abstrakt lag, hvarom han alls ingen föreställning har, utan ett enkelt iakttagande af hvad i samhället gällande sed och tradition fordrar.

Det är öfver hufvud taget ett misstag att tro, att det abstrakta medvetandet af plikt i allmänhet skulle vara det primära draget i människans etiska lif, från hvilket medvetande alla våra föreställningar om speciella plikter vore härledda. Såsom t. ex. Herber Spencer har visat, förefinnes icke ett sådant allmänt pliktmedvetande hos vilden eller det späda barnet. I den mänskliga utvecklingens gång bildas först föreställningar om enskilda plikter, och från dessa efterhand genom abstraktion det allmänna begreppet om plikt eller sedelag.

Med anledning af den beskyllning, som gjorts emot den teologiska moralen, att den skulle införa heteronomi på sedlighetens område, anmärker professor Rosenqvist i sitt arbete „Moderna sträfvanden för etisk kultur“, att denna beskyllning hvilar på den falska förutsättningen, att religionen icke skulle höra till människonaturens konstitutiva element. Gudsförhållandet, framhåller han, är icke någonting för människan främmande. Den sanna teomien upphäver icke autonomien. Att i sitt samvete vara bunden af Gud upphäver icke människans frihet. — Det må gärna medgifvas att t. ex. den kritik, som Höffding i sin etik underkastar den teologiska moralen, är ensidig såtillvida, att den drifver dess heteronomi till sin spets och sålunda vänder sig mot ett måhända föråldradt teologiskt åskådningssätt. Men å andra sidan visar sig prof. Rosenqvists argumentation ingalunda hållbar, när hans allmänt och abstrakt uttryckta satser närmare skärskådas och tillämpas på konkreta fall. Först och främst måste här erinras om det moraliska medvetandets subjektivitet, som ofvan afhandlats, och som gör, att en person i ett gifvet fall icke kan vara fullt säker på, att det verkliga är „Guds röst“ han omedelbart förnimmer i sitt samvete. Men härtill kommer, att samvetets vittnesbörd i vårt inre ingalunda alltid är så tydligt och klart, att ingen tvekan kan uppstå, huru vi i det ena eller andra fallet skola handla. Sedelagens bud fordra sålunda ofta en närmare förklaring med afseende å sitt innehåll, och denna förklaring söker den religiöst bestämda människan naturligen

i Guds ord, bibeln, ja, ofta kan hennes samvete helt och hållet bestämmas af de utsagor hon finner i denna. Och vidare kunna bibelns utsagor i sin tur vara i behof af en närmare förklaring, och en vidare auktoritet blir nödvändig. Sålunda blir det religiösa moraliska förhållandet i hvarje fall mer eller mindre heteronomiskt, och det sedliga handlandet löper fara att blifva bestämdt af utom dividenden stående faktorer.

Äfven den teologiska etik, som gör gällande att teonomi och autonomi icke nödvändigtvis utesluta hvarandra, häfdar ju, att sedelagens bud böra fullgöras på grund af deras insedda förnuftighet och nödvändighet. Men då man på samma gång fasthåller, att de omedelbart härröra från en högre, öfverempirisk makt, leder detta, såsom jag sökt visa, till motsägelse i teorien och oftast till heteronomi i praktiken. När man omfattar den tron, att moralbuden omedelbart utgå från en gud, som både i detta lifvet och det tillkommande skall rikligt belöna deras iakttagande och strängt straffa deras öfverträdande, måste ju hos vanliga dödliga den faran alltid ligga nära till hands, att nämnda synpunkt kommer att inverka på motiven till det sedliga handlandet, äfven om insikt i dess egen förnuftighet tillika förefunnes.

Auktoritetens betydelse äfven på det etiska området får visserligen icke underskattas. I det sedliga handlandets utvecklingshistoria har utan allt tvifvel hänsynen till belöning eller straff från en högre auktoritets sida varit af eminent betydelse på stadier, där man ännu icke lärt sig att göra det goda och rätta på grund af dess egen insedda förnuftighet och nödvändighet. Detta så mycket mer som motivförskjutningens psykologiska lag här varit verksam, hvilken består däri, att en handling, som först fullgöres endast af nödtvång och under trycket af en yttre makt, omsider fullgöres frivilligt för dess egen skull. Ännu finnas utan tvifvel otaliga människor, för hvilka hänsynen till en yttre auktoritet är absolut nödvändig för ett sedligt handlande, ja, för hvilka all moral synes skola falla i spillror, så snart den beröfvades detta yttre stöd. Men

det oaktadt måste det göras gällande, att auktoritetens betydelse i etiken endast är relativ, icke absolut, att den är medel och icke ändamål. Detta häfdas äfven kraftigt af den humana etikens främste banerförare i vår tid, Harald Höfdding. „Så länge auktoriteten står såsom ett tredje mellan den handlande å ena sidan, handlingens lag och ändamål å den andra, sålänge handlar man ännu endast indirekt etiskt, emedan andra motiv göra sig gällande än själfva erkännandet af lagen och vördnaden för den. När däremot personligheten har utvecklats därhän, att den erkända lagen blir hennes enda eller åtminstone djupaste motiv, då förefinnes inom henne själf en myndighet, inför hvilken alla yttre makter äro ett intet“.

Att äfven religionen hör till de „konstitutiva elementen“ i människonaturen skall ingalunda förnekas. Detta är ett faktum som till fullo bekräftas af religionshistorien. Men här af följer ännu ingalunda att religionen skulle hafva något väsentligen gemensamt med moralen eller att en förning mellan dem alltid skulle existerat. När man påstått detta, har man utan tvifvel utgått från en oriktig uppfattning af hvad såväl religionen som moralen ursprungligen varit. Människans idéer om godt och ondt, rätt och orätt kunna helt visst lika litet bevisas vara af ett öfverempiriskt gudomligt ursprung som hennes estetiska föreställningar om det sköna och det fula. — Vid en undersökning af förhållandet mellan religion och moral är det utan tvifvel från de lägsta, icke från de högsta stadierna af utveckling man bör utgå. Ett studium af de s. k. naturfolkens lif är därför härvid af stor betydelse och lämnar oss värdefulla hjälpmedel till att förstå äfven i den högre kulturen gällande moraliska och religiösa föreställningar. Men härvid måste man visserligen visa dem större förståelse än den, som kommer till synes i omdömet att de äro „nedsjunkna i djurisk råhet“ eller i det betraktelsesätt, som hos dem finner endast mörker och villfarelse. Och öfver hufvud har väl den vetenskap långt större förutsättningar att kunna lösa frågan om det moraliska medvetandets natur, som, gående hithörande företeelser in på

lifvet, söker undersöka huru de i verkligheten psykologiskt och historiskt utvecklats, än den etik, som på den afgörande punkten afstår från en verklig förklaring och tar sin tillflykt till den öfvernaturliga uppenbarelsens *asylum ignorantiae*.

Rafael Karsten.

Soria Moria slott

af

Olga Torckell.

— Farfar.

— Ja Ruth. Och då intet svar följde: — Hvad vill du, barn?

Den unga flickan vid fönstret såg upp från boken i sitt knä. Solskenet, som glimmade på vårgrönskan där ute, kastade ett glittrande strålnippe öfver den färglagda tafla hon nyss betraktat. De brokiga färgerna glödde och brunno, och det tycktes de barnsliga ögonen som om bilden gnistrat af lif.

— Soria Moria slott, sade flickan undrande, medan hon åter såg ned på bilden. — Här står Soria Moria slott. Hvad är det, farfar?

Den hvithårige mannen i gungstolen smålog. Han lade undan boken han läst i och vände sig till den unga flickan.

— Soria Moria slott. Har du aldrig hört talas om det, Ruth?

— Nej, hvar finns det?

Åter log den gamle.

— Det påstås att det finns öster om sol och väster om måne och bakom Babylons torn.

Ruth såg undrande upp.

— Jaså, inte något verkligt slott således, utan bara en saga.

— Det är inte så säkert.

— Hur så? Visst måste man väl veta, om det är ett verkligt eller ett sagoslott.

— Hur tror du? Kom hit med din tafla, Ruth.

Flickan steg upp och gick fram till den gamle. Hon var sextonårig, lång och späd med drömmande ögon, bleka kinder och insjunket bröst. Hon satte sig bredvid honom och lade boken på bordet.

— Ja visst ja, sade den gamle — Soria Moria slott — ja ja. Nå, berätta mig nu hvad du ser här, Ruth.

— En skog, farfar — en stor tät skog — granar och höga furor, mellan hvilka en gångstig slingrar sig. Fastän, nej — jag vet knappt om det är en gångstig — det ser kanske bara så ut. I alla fall är skogen mycket tät och tycks nästan ogenomtränglig.

Den gamle nickade.

— Och hvad ser du mer?

— Två små barn, farfar — en gosse och en flicka. De stå vid stigens början — eller kanske det inte är någon stig. Det ser ut som om de ämnade sig in i skogen, men vore litet rädda. De ämna sig kanske till slottet — till Soria Moria slott.

— Ja visst. Och slottet?

— Ja vet du farfar, det är det besynnerligaste af allt. Bakom skogen ligger ett högt berg och öfverst på detta ett ståtligt slott. Om man ser flyktigt på bilden, så ser det ut som ett verkligt slott, lysande i purpur och guld. Men ser man närmare efter, så är slottet ingenting annat än torra furugrenar — bruna och knotiga — som slingrat sig samman i underligt virrvarr — tornat upp sig som våning på våning med besynnerliga sirater. Solljuset faller glittrande öfver det hela och ger det en förvillande guldglans — men i själfva verket är där icke något slott, och då glansen är borta eller man kommit det nära, skall man finna endast torra knotiga grenar.

— Ja ja, sade den gamle ta nkfullt — ja, ja — då glansen är borta. — Nå, och hvad tänker du om bilden, barn?

— Jag tror att de två barnen på afstånd sett slottet och låtit narra sig af den lysande bilden och att de nu

gå att söka det — gå den långa vägen genom skogens mörker och faror — för att då de komna fram finna endast torra grenar och furukvistar. Inte sant, farfar?

— Eller också slottet, Ruth.

— Men det finns ju inget slott, ehuru det på afstånd ser så ut. De kunna inte finna annat än de torra kvistarna.

— Hvad är det som gör att det ser ut som ett slott, barn?

— Afståndet naturligtvis — eller kanske mest solglansen som är öfver det, ty om den ej vore, borde inte ens afståndet kunna förvilla.

— Solglansen som är öfver det, ja, sade den gamle långsamt. — Men om nu glansen ej är en yttre utan fins i de ögon som se slottet, Ruth, så att det ständigt framstår lysande i purpur och guld — hur är det då?

— Men farfar, antingen måste ju slottet finnas eller inte finnas — ett tredje är inte möjligt.

Den hvithårige gamle log.

— Eller finnas för den ena och inte för den andra och finnas af den ena, men inte af den andra.

Flickan såg upp med ögon, som blefvo djupa och mörka af vaknande tankar.

— Hur menar du farfar? Berätta för mig om slottet.

— Ja, men det blir på mitt sätt, lilla Ruth. Andra kunna kanske berätta om det på ett helt annat sätt.

— Kunna de? Men jag vill helst höra dig berätta, farfar.

— Hm. Den gamle såg ut genom fönstret på det glittrande vårljuset, och flickan tyckte att de gamla ögonen fångade något af dess glans, ty där tändes likt en mild stråle i deras dunkla djup.

— Soria Moria slott — låt mig då först säga dig, att det inte är någon vacker dröm, sprungen ur en skalds eller målares fantasi, utan att det slottet verkligen finns — lika verkligt som allt hvad vi känna djupast och finast — det mest verkliga inom oss.

— Hvar finns det, farfar?

— Du hörde ju det: öster om sol och väster om måne och bakom Babylons torn.

— Åh men, farfar, det är ju ingenstans. Men jag förstår, att du menar att det skall fattas som en allegori.

— Sagan om Soria Moria slott är sagan om människosläktets lyckolängtan, lyckosökande och lyckofinnande. Tror du inte, att allt detta är verkligt, Ruth, om det också inte omedelbart förnimmes af våra yttre sinnen?

Flickan nickade.

— Jag vet att alla människor vilja vara eller bli lyckliga, sade hon tankfullt. Är det det som menas med att söka Soria Moria slott?

— Ja, Soria Moria slott det är människornas dröm om lycka, och den drömmen, Ruth, är så skiftande som människornas sinnen äro olika. Men för alla är lyckodrömmen något strålande och underbart, och därför står Soria Moria slott på bergshöjden badadt i ständig solglans.

— Och skogen, farfar?

— Det är lifvet, Ruth, genom hvilket människorna söka sig fram till slottet — det gåtfulla, oberäkneliga, mångskiftande lifvet med alla dess tusende lyckomöjligheter och åter tusende lyckohinder — dess frestelser och snaror, där de flesta så lätt gå vilse från målet.

— Du menar slottet.

— Ja. Du ser de båda barnen, som stå i begrepp att börja vandringen genom skogen, sedan de på afstånd sett slottet. Det är människorna, Ruth. Enhvar af oss bär mer eller mindre medvetet inom sig en strålande lyckodröm, hvars förverkligande han söker nå. Det är med den de flesta börja lifvet.

Flickan såg ifrigt upp. Öfver de bleka kinderna låg en bjärt rodnad.

— Och sedan, farfar? Tror du de flesta komma fram till slottet?

— De flesta — nej, Ruth. De flesta gå nog vilse i skogen. De fångslas af annat som möter dem på vägen och glömma bort att de en gång gått ut för att söka slottet. Andra låta skrämman sig af den långa vägen och

skogens mörker och stanna eller vända om. Och ännu andra nå fram till slottet för att finna det vara endast ett bländverk, ett oredigt virrvarr af torra och nakna grenar, som solen en gång förgyllde, så att de läto narra sig att tro att där fanns ett slott. Det är alla dessa, Ruth, som sedan påstå att det inte finns något Soria Moria slott utan att alltsammans är en saga.

— Men farfar, om de verkligen en gång kommo fram, så måste de väl veta hur det var.

Ett vemodigt leende drog öfver den gamles ansikte.

— Då de kommo fram, barn, hade solen sjunkit och glansen var borta. Det skimmer de sett omstråla slottet var endast ett yttre — det låg ej i deras egen blick. Den lyckodrom, som en gång tycktes dem så öfver allt annat värd att nå, miste sin tjusning då den väl var vunnen. Det är de ojämförligt flestas öde, Ruth, och därför ter sig slottet för flertalet sedt på nära håll som ett kaos af torra grenar.

Det blef en stunds tystnad. Det barnsliga ansiktet var mycket allvarligt och blicken inåtvänd och grubblande.

— Farfar, tror du att också jag en gång skall söka Soria Moria slott? Hon talade lågt och såg icke upp.

Den gamles blick hvilade ömt på det böjda hufvudet och det intelligent lilla ansiktet med dess drömmande ögon. Sannolikt skulle denna lilla flicka, som var honom så kär, bli en af dem som lidelsefullt sökte lyckans slott, om — han såg på den bräckliga gestalten och de bleka kinderna, där den hektiska rodnaden så lätt tändes och dog — om hon ej dessförinnan fördes öfver de stora stilla djupen till dödens hemlighetsfulla ö.

— Jag hoppas det, Ruth, sade han mildt — icke blott att du skall söka utan äfven att du skall finna slottet. Men om så ej skulle ske, så tvifla likväl aldrig på att det finns. Sök det oafslåtligt genom hela ditt lif. Det är det enda som ger lifvet värde.

— Fann du det nånsin, farfar?

— Ja mitt barn, och de stunder jag tillbringat där äro de som hjälpt mig att bära alla de pröfningar och sorger som mött mig i lifvet.

Flickan såg undrande upp.

— Stannar man då inte för alltid i slottet, då man en gång funnit det?

— Måhända gör en och annan utvald det — jag vet inte. Men de flesta som funnit slottet stanna där en tid — den oförgätligaste i deras lif — och gå sedan åter ut i hvardagslifvet till sitt arbete och sina plikter för att endast en och annan gång återvända till slottet för längre eller kortare stunder. Men också under det mest hvardagliga lif bära de inom sig det strålande minnet af Soria Moria slott. Det gör deras själ ljus och varm af längtan att få återvända dit.

— Men hur kommer man dit, farfar? Jag vill också finna slottet. Kan du som varit där säga mig vägen?

Den gamle såg tankfull ut framför sig.

— Vägen, barn. Man säger ofta att det finns många olika vägar till Soria Moria slott — ja egentligen att en-hvar kommer dit på en olika väg än en annan. Det kan så vara — på visst sätt. Men de slingrande stigar eller stiglösa vägar, som människor vandra, löpa dock sist samman i någon af de tre, hvilka äro de enda jag sett leda dit och på hvilkas visare stå orden: *snille*, *kärlek* och *tro*.

— Snille, kärlek, tro, eftersade flickan långsamt. — Menar du, farfar, att man endast genom dem når lyckan?

— Den stora, strålande, hela vår personlighet fyl-lande lycka, som Soria Moria slott betecknar — ja. Ty endast snillet, kärleken och tron kunna genomtränga hela vår varelse så, att där icke i den hänförelse, de i sina högsta ögonblick framkalla, vid sidan af dem finns rum för annat.

— Snille, sade Ruth drömmande — längs den vägen finna väl icke många slottet?

— Nej, den vägen är endast ett litet fåtals, och jag tror att den är den mödosammaste af alla. Jag såg blott sällan någon komma till slottet längs den, och nästan all-tid bar han spår af att ha utkämpat svåra strider innan han nådde fram. Den som kom längs denna väg var all-tid ensam. Inte heller stannade han länge i slottet. Och

likväl afundades jag dessa mest. Hvad de upplefde i slottet vet jag inte, men aldrig såg jag öfver någon annans panna en sådan glans som öfver deras eller i någon annans ögon ett sådant skimmer af stora upplefvelsens lycka.

— Och du, farfar?

Den gamle log.

— Jag kom som de flesta längs kärlekens väg — den lättaste af alla, ehuru den ju är mycket olika för olika vandrare. De som funno slottet på denna väg kommo alltid två och två, hand i hand, en man och en kvinna, och några af dem stannade länge i slottet.

Den gamle såg upp mot ett bleknadt porträtt på väggen, en ung flicka i hvit bruddräkt. Han betraktade det länge med fuktiga ögon. Ruth följde riktningen af hans blick.

— Farmor, sade hon sakta och kysste stilla den gamles hand. — Hon var med dig i slottet.

— Ja, vi voro länge därinne — farmor och jag.

Flickan smög sig tätt till den gamle och satt tyst liksom han med hufvudet lutadt mot hans axel. Slutligen talade hon.

— Det fanns ännu en väg, farfar — trons.

— Ja. Längs den kommo vandrarne ensamma — de få som kommo. Fordom hade långt flera funnit slottet längs denna väg, men det tycks som om tron vore död i världen — den stora flammande tro, om hvilken det heter att den öfvervinner världen.

— Hvilken tro, farfar?

— Hvilken som helst, Ruth. Förmågan att helt hänge sig åt och låta sin själ genomträngas af en idé är i och för sig lycka. Trons föremål är af mindre betydelse i jämförelse med graden af dess makt och styrka — den lefvande hänförelse, som skapar helgon, hjältar och martyrer.

Den unga flickan satt länge tyst med ögonen fästa på soffan. Det bleka lilla ansiktet var mycket allvarligt.

— Hvad tänker du på, Ruth?

— På lifvet, farfar, och på sagan. Hur går det dem som tro på slottet och söka det, men aldrig finna det långs någon af de vägar du nämnt?

Den gamle såg in i de mörka ögonen, i hvilkas djup han tyckte sig läsa en dunkel ödesaning.

— Kära lilla barn, sade han mildt — låt mig säga dig en sak. Det är stort och härligt att finna lyckan, men det största är att finna det som rikast främjar själens växt. Och själen, Ruth, kan växa stor och skön icke allenast af lyckan utan mången gång ännu mer af lidandet. Jag har känt människor, hvilka aldrig för egen del funnit Soria Moria slott, men det oaktadt aldrig upphört att tro på dess tillvaro och söka därefter och hvilka just därigenom bevarat sin själ lefvande. Sorger och försakelse, längtan och drömmar kunna vara lika viktiga, ja ofta större medel för själens växt, än lyckan, ty allt är dock sist medel för detta högsta ändamål, men icke ändamål i och för sig.

— Är då inte lyckan det högsta, farfar? Det är ju ändå den alla söka.

— Nej Ruth, själens växt är det högsta — det ändamål allt annat skall tjäna — glädje och sorger, lycka och lidande, det goda och onda i lifvet. Du har rätt i att de allra flesta framför allt annat söka lyckan, och det är väl endast naturligt att enhvar sträcker sig efter lycka och vänder sig bort från lidande, om det är möjligt. Och likväl Ruth, är det ofta lidandet vi välsigna för våra största erfarenheter, och jag tror att ingen som lefvat ett rikt lif hade velat att det lidande han måst genomgå blifvit honom besparadt.

— Men jag är rädd för sorgen, farfar. Och hon tillade ännu lägre — och för döden. Fast — hon såg skyggt upp — döden kanske för somligaj är porten till slottet. Hvad tror du, farfar?

Den gamle teg. Han hade under många år grubblat öfver dödens gåta; kunde han väl ännu uttala en bestämd öfvertygelse? Måhända skulle hans ord förstöra ett halft omedvetet hopp, vid hvilket denna lilla flicka i obestämd

förkänsla af dödens närhet hakat sig fast. Hvad skulle han svara?

Undrande öfver hans tystnad frågade flickan ännu en gång med ett uttryck af ängslan.

— Tror du att man kan finna slottet också bortom grafven?

— Nej Ruth, sade den gamle mildt — det tror jag inte. Soria Moria slott symboliserar lifvets — jordelifvets — högsta lycka; de stunder då vi fullt och helt förnimma varandets rikedom i verk, kärlek eller tro. Om lefvandet i någon form återupptages efter döden, hvilket vi inte veta, så tror jag för min del inte att våra jordiska erfarenheter komma att upprepas, och därför tror jag det är fåfängt att hoppas på lyckan bortom grafven. Men du förstår ju, barn, att detta är endast en personlig tro utan anspråk på att gälla för andra.

— Du menar att du för din del inte tror på odödlighet, sade flickan skyggt.

— Inte i den mening man vanligen tager detta ord — som en personligt medveten existens, där man kan öfverblicka sin jordiska tillvaro och se alla dess gåtor och motsägelser lösta. Något sådant har blifvit mig allt omöjligare att tro på. Men i en annan form — måhända. Lifvet dör för att ständigt uppstå på nytt — föryngradt, förnyadt, men alltid i andra former. Vore det väl en ringare form af odödlighet om vi med upphäfvande af det personliga medvetandet skulle uppgå i allvarat — bli, som skalden säger, „stormen på hafvet“ eller „stjärnan på bergen“.

— Jo, sade flickan med en rysning, som hon ej kunde betvinga — det vore ju inte mera *jag*.

Den gamle log sitt fina leende fullt af stilla vishet.

— Vet du då nu — vet någon af oss med visshet hvad detta vårt jag är? En tillfällig förening — bestämd måhända af inflytanden från tusentals olika håll. Men — han hejdade sig med en blick på det grubblande lilla ansiktets förskrämda uttryck — detta är saker som vi aldrig kunna få visshet om, och därför Ruth, har enhvar rätt

att välja och lefva på sin egen tro — den tro som mest tillfredsställer hans egenart, minns det. •

— Men är du då inte rädd för döden, farfar, du som — hon afbröt sig.

— Är den så nära, menar du. Nej barn. Det finns ett gammalt ord som du, som knappt börjat lifvet, ännu inte kan förstå, och det är *mätt af lefvande*. Jag tror att man känner det så då ens utveckling afstannat, emedan man nått hvad man med sin personlighetsbegränsning kan nå i lifvet — i tanke och känsla. Jag är, som bibelns patriarker, mätt af lefvande. Om döden är den stora hvilan, är jag färdig att ingå i den. Om lefvandet i någon form ännu förestår mig, måste jag genom någon stor förvandling omdanas att ånyo upptaga det. Med den form jag nu haft är jag färdig.

Det blef åter tyst i rummet, tills flickan sakta sade:

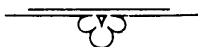
— Farfar, blir man som du — så vis och så — så god, om man varit i Soria Moria slott?

— Vis och god, sade den gamle leende — det är ett vackert betyg du ger mig, lilla Ruth. Om det är sant att lyckliga människor alltid äro goda, så blir man väl god i Soria Moria slott. Men vishet, Ruth — det lilla grand någon af oss når — det är endast lifvets erfarenheter, sedda i sitt harmoniska sammanhang.

Flickan reste sig och kysste den gamle.

— Tack farfar, sade hon stilla. — Jag är glad att du talat med mig om allt detta — om slottet — och om döden.

Hon gick fram till fönstret och satte sig åter med boken i sitt knä, men hon läste icke, hon endast betraktade bilden som lyste i solljuset. Den gamle hade tändt den slocknande pipan och gungade sakta fram och tillbaka i sin gungstol. I den solfyllda tystnaden sysslade unga drömmar och djupa tankar hvar på sitt sätt med det största af allt — lifslyckans och dödsgåtans oändliga problem.

Guds åker.

Efter Longfellow.

„Guds åker“ är ett vackert gammalt namn
På platsen, där de döda bäddas ned.
Det helgar hvarje graf i mullens famn
Och andas öfver stoftet himmelsk fred.

Guds åker! Ja, det ordet skänker tröst
Åt dem, som uti fårorna lagt ner
Den säd de troget gömt uti sitt bröst,
Det lifvets bröd, som ej är deras mer.

I dessa fåror jordas du och jag
För att stå upp, då ärkeängeln horn
Hörs skalla på den stora skördens dag,
Som skiljer agnarna från hvetets korn.

De goda skola evigt stå i blom
Uti det nya lifvets blomstergård
Och blanda sina dofters rikedom
Med deras, som ej grott i jordens vård.

Tag plogen, Död, och mullen red, att där
Vår säd i fårorna må finna ro!
Ty detta fält vår Herres åker är,
Den åker, hvarest människoskördar gro.

Ludvig Laurén.

Vid dagens slut.

Efter Longfellow.

Förliden är dagen, och sakta
Nedsväfvar aftonens fred,
Som en fjäder lossnar och faller
Från den flygande örnen ned.

I byn ser jag ljusen glimma
Genom dimman och regnet matt,
Och en känsla af vemod griper
Oemotståndligt mig fatt.

En känsla af vemod och längtan,
Som med smärtan ej likhet bär
Och liknar sorgen så mycket,
Som dimman lik regnet är.

Kom, läs för mig något enkelt
Och varmt känt kväde, som kan
Min oro lugna och lysa
De tunga tankar i bann!

Men ej af de store gamle,
Af diktningens märkesmän,
Af hvilkas fotsteg ett eko
Genom tiderna ljuder än.

Ty i deras mäktiga sånger
All lifvets ändlösa strid
Hörs klinga som krigstrumpeter,
Och i afton önskar jag frid.

Nej, läs från en skald, ur hvars hjärta
Sig känslan i toner göt
Som från ögat en tår, som regnet
Ur sommarskyarnas sköt;

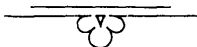
En skald, i hvars själ af sköna
Melodier en klang det ljud
Trots nätter af sömnlös vaka,
Trots dagar af möda och nöd.

De sångerna mäktiga lugna
En rastlöst klappande barm,
De likna välsignelsen efter
En bön, andäktig och varm.

Så tag bland hans rika skatter
Efter eget val någon sång
Och låt din melodiska stämma
Förhöja hans rytters gång!

Och natten skall fyllas af välljud,
Och sorgerna, som dig bry,
Likt araberna skola veckla
Ihop sina tält och fly.

Ludvig Laurén.

Eliza Orzeszkowa.

En litterär studie

af

Alfred Jensen.

I.

Eliza Orzeszkowa föddes i Lithauen, Mickiewicz' och Slowackis hembygd, i maj 1842. Fadern, Benedykt Pawlowski, en rik godsegare i Milkowszczyzna, beläget några mil från staden Grodno, var en för sin tid bildad man, uppfostrad i det s. k. upplysningstidehvarfvets åskådningssätt, och i hans stora bibliotek fick dottern tidigt tillfredsställa sin vetgirighet, särskildt i fråga om fransk litteratur. Fadern dog emellertid redan i slutet af 1843, då Eliza var blott halftannat år gammal, och hennes mor, Franciszka Kamienska, Pawlowskis hustru i hans senare gifte, ingick tämligen snart nytt äktenskap med en viss Widacki. Elizas enda syster Klemunia dog redan 1852, så att hon tidigt kände sig ensam i föräldrahemmet och vid 10 års ålder sattes i en klosterpension i Warschau. Där emot hade hon i sin mormor, Elzbieta z Kasubow Kamienska, en vårdarinna, hvars fromma naivitet bildade en hälsosam motvikt mot det ensidigt materialistisk-materiella inflytandet i fadershemmet.

I pensionen, som — enligt Chmielowskis utsago — meddelade en ganska god undervisning och hvarom hon själf lämnat några personliga upplysningar i skissen „*Från branden*“, tillbragte hon åren 1852—57 och gjorde sig redan då bemärkt genom stor beläsenhet och en viss litterär talang. Men knappt hade hon lämnat skolan bakom sig, förrän hon på sin styf-faders önskan gaf sin hand åt den dubbelt äldre, rike gods-gagaren Piotr Orzeszko, en kusin till guvernementsmarskalken och befreundad med den polsk-ryska högadeln i Lithauen, ehuru

deras bekantskap inskränkte sig till några baler. På hans egendom Ludwinow i Polesien tillbragte hon ett par nöjesrika, sorglösa år, men tröttnade snart både på det tomma salongslifvet och på sin ytlige, måhända lättsinnige make. Den demokratiska rörelse, som efter 1860 uppstod i Polen i samband med den förestående ryska bondeemancipationen, väckte hennes naturliga intresse för sociala företeelser, och då hennes man under (eller omedelbart efter) det misslyckade resningskriget förvisades till Sibirien (huruvida han dog där, framgår ej af några skrifter), vardt det olyckliga eller åtminstone oharmoniska äktenskapet lagligt upplöst.

Hon flyttade (1864) till sin födelsebygd, Grodno och omnejd, där hon fortfarande bor och ägnar sitt lif dels åt studier och författarskap, dels åt en mångsidig filantropisk verksamhet. Så t. ex. sökte hon — ehuru med tvifvelaktig framgång — inrätta en godtköpsbokhandel för folkliga skrifter i Wilna; då Grodno härjades af en eldsvåda, visade hon vackra prof på välgörenhet och har särskildt verkat för kvinnornas och judarnes sociala förbättring. Vid framskriden ålder blef hon omgift med en advokat Nahorski, men äfven detta äktenskap, som lär ha varit lyckligt, blef barnlöst och af kort varaktighet, ty han dog snart (1894).

Detta är allt, hvad man vet om Orzeszkowas yttre lif — några oväsentliga detaljer finnas i prof. Chmielowskis lilla studie, återgifven såsom inledning till den svenska öfversättningen af „Bene nati“ („Ofrälse“). Öfverhufvud är den polska Orzeszko-litteraturen synnerligen torftig, att nu icke tala om den utländska. Förutom Chmielowski, hvilken såsom anhängare af den s. k. positivismen hyste varm sympati för henne, äfven om han ej kunde blunda för hennes konstnärliga svagheter, innehåller Brückners „Geschichte der polnischen Litteratur“ ett summariskt omdöme om henne. En s. k. essay af A. Drogoszewski („Bibl. Warszawska“ 1900: 3) är värdelös och lönar ej mödan af ett referat.

Huru knapphändigt det biografiska materialet än är, innehåller det dock de sakliga förutsättningar, som skapat författarinnan Eliza Orzeszkowa: invecklade, ganska disharmoniska förhållanden i hemmet med däraf vållad isolering; ett lifligt litterärt intresse och skriflust; ett tidigt „resonnemangsparti med en främmande man“ med ty åtföljande brytning; en vaken blick för lifvet och för nödvändigheten af reformer inom hennes kvinnliga sfer samt — sist, men ej oviktigast — ett dubbelt äktenskaps barnlöshet, som i förening med ekonomiskt oberoende gifvit henne tid att med beundransvärd energi upp-

odla en af naturen föga betydande talang till den högst aktningvärdas plats, som hon innehar i den polska litteraturen ¹.

II.

Eliza Orzeszkowa debuterade år 1866 i en polsk tidskrift med en s. k. realistisk „*Liten bild från hungersåren*“. Den väckte ett visst uppseende genom den starka sociala tendens, som framträdde däri, men hade föga konstnärligt värde och kunde så mycket mindre betecknas som realistisk därför att den icke var byggd på personliga iakttagelser, utan blott på hörsagor (den ifrågavarande hungersnöden timade åren 1854—56, då författarinnan ännu var skolflicka). Skissen är emellertid karakteristisk för den svaghet, som vidlåde Orzeszkowas tidigare alstring och som hon aldrig helt kunnat frigöra sig ifrån: en stark benägenhet att framställa skarpa sociala kontraster med ett ensidigt generaliserande och idealiserande eller svartmålande. Kontrasten är här utförd genom två parallella motiv: å ena sidan ett ungt par af herremansklassen, som förlovvar sig under hungersåret utan tanke på befolkningens nöd; å andra sidan ett idealiseradt kärleksförhållande mellan bonddrängen Wasylek och den vackra pigan Hanka. Då hon dukar under genom det hårda arbetet och drunknar, ger detta anledning till följande teatraliska reflexioner på herrgården:

- Skada på flickan, om hon såg bra ut! anmärkte en af de fina herrarne.
- Ämne till en roman! tyckte en annan.
- En roman om bönder! utbrast en tredje skeptiskt.
- Messieurs! Parlons d'autre chose! Att en bondflicka dränker sig —
cela fait mal aux nerfs . . .

I dessa korta, fadda repliker afspeglar sig en hel tidsströmning, som omedelbart efter 1864 inträngde i den polska vitterheten. Efter de politiska illusionernas krossande höjdes det positivistiska idealets fana, och lösen vardt nyttighet och praktiskt arbete i demokratisk anda. Bondeemancipationen och den sociala förskjutning, som uppstod därigenom att adelns ställning såsom privilegierad öfverklass ekonomiskt försämrades, skärpte denna tendens och gjorde äfven litteraturen till ett

¹ „Ohne die Schicksalsschläge wäre sie wahrscheinlich zeit-lebens eine geistreiche, wissensdurstige, ernstdenkende, von ihrer Umgebung nicht verstandene Dame geblieben“. (*Otto Hausner: Polnische Belletristik in den letzten 20 Jahren. Deutsche Rundschau. B. 32*).

politiskt agitationsmedel. Romanernas hjältar blefvo ej längre handlingströga svärmare à la Turgenev eller romantiska heroer, såsom i Kraszewskis historiska romaner, utan karaktärer tagna ur den hvardagliga verkligheten, om ock starkt öfverdrifna i både godt och ondt.

I detta praktiska samhällsförbättrande syfte, där det konstnärliga elementet underordnades, ägnade sig Orzeszkowa åt vitterheten med en ofantligt rik alstring, som på mer än 20,000 trycksidor omfattar 35 romaner och mer än ett dussin band noveller. Det var naturligtvis i främsta rummet hennes bittra personliga erfarenheter såsom kvinna och maka som gåfvo henne stoff till den första periodens digra romaner, nästan uteslutande handlande om olyckliga äktenskap på grund af dålig uppfostran, sociala fördomar och okunnighet. Det var sålunda icke några lysande författaregenskaper som redan tidigt gjorde hennes namn känt äfven utanför det östra Europa, utan den personliga djärfheten i hennes emancipationssträfvanden. Alla hennes romaner från åren 1866—1876 äro behäftade med den kvinnliga dilettantismens lyten: uttändhet och upprepningar, som stundom motsäga hvarandra, brist på individuell karakterisering och ett slags konstlad realism, som ej återger scener och lifsbilder såsom de verkligen äro, utan såsom förf. ville att de skulle te sig ur en viss synpunkt och i ett visst syfte icke utan teatraliska sluteffekter. Karaktärerna voro, likasom i folkliga skådespel, antingen mycket ädla och intelligentia eller ock mycket skurkaktiga och idiotiska. En hederlig adelsman var knappt tänkbar, hvaremot en ofrälse verkmästare omgafs med den sannskyldige romanhjältens mest rörande dygdgloria. „En ingenjör — låter Orzeszkowa hjälten i en af sina första romaner utbrista — är hela mänskligheten i dess orubbliga sträfvän till allt, som är stort, skönt och godt“ . . . Historiskt sedt, var denna kalkborgerliga uppfattning blott en naturlig reaktion mot en falsk romantik, på samma gång som Orzeszkowas kvinnliga finkänslighet instinktivt skydde den snart framträdande naturalismens detaljerade kopiering af den tillfälliga hvardagligheten och dess kraf på det oskönas berättigande i konsten.

Manuskripten till tre romaner från förstlingsperioden lära ha uppbränts af författarinnan själf, och måhända skulle hon ha gjort klokt i att låta åtskilliga publicerade alster stanna i skrifbordslådan, ty någon förlust för världslitteraturen skulle det icke ha varit. En särskild redogörelse för dessa tretton äktenskapsromaner, hvilka, mig veterligt, ej öfversatts på andra språk och hädanefter säkerligen ej skola blifva det, är så mycket mindre behöflig som de blott utgöra olika variationer

af samma tema. Deras titlar äro: „*Den sista kärleken*“. „*Glad teori och sorglig praxis*.“ „*I en bur*“. „*På landsbygden*“. „*Ur en realists lif*.“ „*De dygdige*“. „*Waclawas dagbok*“. „*Herr Graba*“. „*I samvetets djup*“. „*Marta*“. „*Familjen Brochwic*“. „*Släkten Pompalinski*“. „*Marya*“.

Såsom exempel på denna naiva diletterism må blott anföras romanen „*Herr Graba*“ (1870), en genom öfverdrifter nästan karrikerande bild af ett olyckligt äktenskap. En ung, vacker skollärlarinna, oerfaren och lätt bortkollrad af romantiska fraser och af ett ståtligt yttre, ger sin hand åt den rike Graba, som redan på bröllopsdagen afslöjar sig såsom en samvetlös rucklare. Efter att ha ruinerat sig och stämplats som falskspelare, skjuter han sig. Det upprörande i denna i och för sig hvarken osannolika eller ens ovanliga äktenskaps-tragedi dämpas dock genom den ofrivilliga komiken i karaktärsmålningen, ty herr Graba är nästan löjlig i sin teatraliska vidrighet, och den stackars frun är ganska intresselös i sin kyliga resignation och passivitet. Det obehagliga totalintrycket af denna gammalmodiga roman minskas dock ingalunda däraf att förf. i herr Graba torde ha haft för ögonen sin egen make, hvilket ock antydes genom namnet (*graba=orzeszek=nöt*). Piotr Orzeszko var utan tvifvel en dålig karl, men hon hade ju frivilligt räckt honom sin hand, och då han i Sibirien fick plikta för egna och fädernas missgärningar, synes det mig att hon bort bedöma honom något mildare och med bättre psykologiskt förstående.

Med romanen „*Marta*“ (1872) trängde Orzeszkowas namn äfven utom Polens gränser på grund af dess kraftiga protest mot kvinnans underordnade ställning i samhället och hennes missriktade uppfostran. Hjältinnan, som gjort ett s. k. godt parti, råkar genom makens död i armod och för en förtviflad kamp för sin och sin lilla dotters tillvaro. Hon har visserligen en normal pensionsbildning och saknar ej talanger, men förstår ej att slå sig fram i lifvet medels intellektuellt arbete. Hon blir då sömmerska för en obetydlig dagspenning, men härdar ut i det allra längsta och motstår kränkande lockelser. Först när hennes barn är nära att dö af brist på skötsel och medikament, faller Marta för frestelsen att stjäla ett guldmynt, som tappas i en butik, men blir röjd, förföljes på gatan och öfverköres af en vagn.

Denna mörka verklighetsskildring är gripande ock kan än i dag läsas med behållning, äfven om åtskilliga sociala förutsättningar numer bortfallit. Men trots all tendensiös kraft kan Marta dock näppeligen tillvinna sig estetiskt intresse eller deltagande, ty hon är alldeles för passiv i sin

totala bortkommenhet. Åtskilliga episoder, som skola belysa hennes ihållande otur, förefalla ock föga sannolika, t. ex. att en förläggare på förhand bjuder henne 600 rubel för ett franskt öfversättningsarbete, som hon utför på fjorton dar, ehuru hon med sin slarfviga uppfostran hvarken kan franska eller sitt eget modersmål riktigt. Och att en dåtida guldsmed af fruktan för sina gesäller ej vågade taga Marta i sin tjänst, trots hennes skicklighet i mönsterritning, erinrar snarare om nutida tvångsorganisationer i industrien.

Det första lyckade försöket till djupare kvinnokarakterisering var romanen „*Marya*“ (1876), som trots den konstlade kompositionen i brefform betecknar ett afgjordt framsteg, utan starka yttre konflikter och teatraliska effekter. Den ideella hjältinnan, som uppvuxit i ett disharmoniskt föräldrahem, är gift med en hederlig, praktisk man och söker förverkliga äktenskapets idé i ömsesidig aktning, som arbete, plikt känsla och barnuppfostran. Men hennes man fattar ej fullt hennes djupa väsen, och hon drages omedvetet till en intelligent läkare. I ett ögonblick yppa de sina känslor för hvarandra och — skiljas för alltid. Slutet af Maryas skriftliga bekännelse för en väninna lyder:

„Vi, som tro på mänsklighetens höga, heliga ideal, vi veta, att vi ha bränt vårt offer på ett värdigt altare. Och hurudan blir vår lön? Stundom har jag en syn, som tröstar mig. Jag tycker mig återse oss båda i lifvets solnedgång, då våra plogar nått den högsta för oss åtkomliga punkten. Då skola vi kanske träffas igen. Efter morgonens idyll och midagens oväder kommer den stilla, mildrande kvällen. Då skola vi räcka hvarandra handen, som om vi aldrig hade varit riktigt skilda, ty på olika vägar har samma stjärna fört oss till ett gemensamt mål. Vi räcka hvarandra händerna, och i ett långt, högtidligt och lycksaligt samtal förtälja vi för hvarandra, huru och *hvarför* vi left skilda åt.“

Denna lyriska afslutning klingar ju vackert, men den psykologiska riktigheten kan ifrågasättas, och ett svar på detta *hvarför* lämnas ej praktiskt genom denna resignation på skilda vägar. Tankegången är ju den vällofliga, att den husliga familjeplikten, bekräftad genom helig ed, måste gå framför kärleken och den individuella lyckan; men någon lösning af det äktenskapliga problemet — en af Orzeszkowas lifsuppgifter — vinnes därmed icke. Öfverhufvud har hon i alla sina skiftande äktenskapsromaner aldrig gifvit ett exempel på att en uppenbar brytning med skilsmässa måste vara det från en fördomsfri kvinnas sida enda möjliga medlet att upplösa en olidlig och i själfva verket osedlig eller blott skenbar för-

bindelse. Här, som i så många andra fall, kommer Orzeszkowas sociala program i själfmotsägelse, ty hon kan ej draga konsekvenserna af sina egna premisser, utan stannar på halfva vägen. Och detta förklarar delvis det egendomliga sakförhållande, att hon från konservativt håll alltid gällt såsom „radikal“, medan hon från modernt håll betecknas såsom mycket konservativ och gammalmodig.

Föråldrade verka också alla dessa äktenskapshistorier à la Gartenlaube genom den uppstyltade, ordrika dialogen, den moraliserande tonen med lyrisk-sentimentala reflexioner och de karrerade typerna (t. ex. salongspoeten Pantaleon Kwiatkowski i „I en bur“ eller Wasikowski i „Familjen Brochwicz“). Betecknande för denna schablonmässiga komposition är ock att det i nästan alla ofvannämnda romaner är — pianospel, som förmedlar bekantskapen mellan *honom* och *henne*. Och af det fina förståendet för naturens skönhet eller för landskapet såsom bakgrund för en episk idyll, hvilket framlyser mångestädes i hennes mognare alster, spåras här ännu intet. Landsbygden är i och för sig något oväsentligt och får sin betydelse endast såsom en social afspegling af naturlig sundhet eller onaturlig flärd. „O landsbygd! — utbrister hon i „I en bur“ — skön är du med dina byar på vida fält och i mörka barrdoftande skogar! Skön är du genom dina inbyggares enkla hjärtlighet, frisk genom de fattiges svett och tårar (!) På din mark drömmar bondflickan poetiska drömmar, i din tystnad tycker den lärde om att försjunka i grubbel och de älskande att tillbringa ljufva stunder. Men o landsbygd! grufvig är du med dina fördomar, ohygglig med ditt kälkborgerliga skvaller och din ståndshögfärd, som likt smittkoppor vanställer och besudlar dina vackra kinder! . . .“

III.

Om Orzeszkowa hade inskränkt sig till att på grundvalen af sina egna och ståndslirkars erfarenheter skildra endast sociala fördomar och olyckliga äktenskap, torde denna ensidigt moraliserande tendens hafva dödat hennes verkliga talang. Till all lycka för henne själf och för den polska vitterheten vidgades dock hennes fält betydligt; hon fick en friare, mer objektiv syn på mänskliga förhållanden och ställde individerna i närmare samband med hela samhället. Dessutom lade hon sig vinn om att studera det verkliga folklifvet utan att direkt vädja till läsarens moraliska medkänsla och utan att försumma

den konstnärliga objektiviteten för det höga samhällsförbättrande syftet.

En början till denna utveckling gjordes med de båda novellsamlingarna „*Från olika sfärer*“, af hvilka den senare utkom 1878. Dessa skisser äro af mycket olika värde och innehåll, men kännetecknas öfverhufvud fördelaktigt af en viss koncentrerad individualisering, som mer undantagsvis förekommer i hennes romaner, samt af en intensitet i stämning, som ersätter den för hennes kvinnligt lyriska temperament rätt naturliga bristen på episk kraft. Äfven här behandlas visserligen äktenskapsteorierna, men det ligger nu mindre vikt på den yttre konflikten än på den psykologiska utvecklingen, och de sensationella ämnena få vika för de fina situationsbilderna. Så t. ex. tecknar hon med förkärlek episoder ur vanvårdade barns lif eller ensamma kvinnors tunga lott. Berättelsen „*En fjortondel*“ handlar om den gamla „öfverflödiga“ mamsellen, som för alltid svikes i sitt hopp, då hennes f. d. fästman kommer tillbaka och förlofvar sig med en annan. I „*Milord*“ tecknas en ny sida af dålig uppfostran på grund af moderskärlekens ensidiga öfverdrift, i det att en svag moder i sin bortskämde sons totala ruin endast ser himlens straff för att hon ej offrat ännu mer för honom. Och i serien „*En advokats erinringar*“ röjer sig en sträfvan att göra sig något bekant med den kriminella psykologien.

Orzeszkowas i grund och botten sunda konservatism framträder här klart i två berättelser, som, om ock konstnärligt föga betydande, visa att hon, trots alla emancipationssträfvanden, ingalunda var blind för deras moderna, ensidiga öfverdrifter och att hon kände sig tveksam inför de andar, som hon dock själf frambesvurit genom sin modiga debut. I berättelsen „*En såpbubbla*“ grumlans ett godt äktenskap genom att en „fri reformkvinna“ fångar en äkta mans hjärta för en tid, och i „*Fantom*“ rymmer en hederlig hotellportiers sondotter med en modern studentglop, fast hon ej älskar honom, utan blott kollrats bort af hans griller att bara genom själfsvåldiga later och egendomlig klädsel „reformera“ världen.

Sitt särskilda värde har novellsamlingen genom att författarinnan i berättelsen „*Den fula bondflickan*“ på en mer realistisk grund återupptagit det ämne, som hon behandlat i den misslyckade förstlingsskissen „*En bild från hungersåren*“. En bondpojke och en bondflicka tycka om hvarandra, men ha supiga föräldrar, som vanvårda barnen. Slutet blir att de för alltid skiljas åt, sedan han häktats af polisen för inbrottsstöld.

I de tre närmast följande romanerna med ämnen ur bondelifvet: „*Sylwek från kyrkogården*“, „*Zygmunt Lawicz*“

och „Lågland“ famlar hon dock ännu, icke blott därför att hon ännu endast kan behandla bondlifvet medelbart, i samband med andra samhällskretsar, utan ock därför att hennes kännedom om bönderna är mer konstruerande och beroende på hörsagor än grundad på personlig erfarenhet. „*Sylwek från kyrkogården*“ (1879) är historien om ett fattigt hittebarn från landet. Uppslaget är ypperligt, då den lilla Sylwek upptages i en originell dödgräfvares familj. Han tillbringar sin barndom med allehanda ofog på kyrkogården, kommer så in till närmaste stad, där han försörjer sig såsom positivspelare och råkar under inflytande af den fantastiske nyhetsmakaren Kepa. Den okynlige och af Kepas lycksalighetsgriller bortkollrade Sylwek slutar med att råna en rik adelsman, som befinnes vara hans far. Afslutningen i vanlig „bofstil“ är ganska otillfredsställande, och det hela är oklart, ehuru meningen nog är tydlig: att påvisa de farliga följderna af en obildad „världsförbättrares“ lärdomar, då den enkla sedelagen skjutes åt sidan för grumliga framtidsutopier.

„*Zygmunt Lawicz*“ (1881) behandlar visserligen icke bondelivvet, utan ämbetsmannaproletariatet, men liknar den föregående romanen i tendens och oklar komposition med otillfredsställande slut. Lawicz är en beskedlig kansliskrifvare, bortkommen i det praktiska lifvet och berusad af sväfvande utopier. Han förälskar sig slutligen i en flicka och låter af svärfadern förmå sig att bli advokat för att få bättre utkomst. I epilogen träffar Lawicz sina forna skolkamrater, af hvilka de flesta äro afsigkomna och fattiga. De äro resignerade och pessimistiska för sin personliga del, men invagga sig i förhoppningar om bättre tider för sina efterkommande. — I „*Lågland*“ (1883) gisslas okunnigheten och dryckenskapen hos bönderna, hvilkas ställning förvärras genom beröringen med karaktärslösa, lättsinniga advokater. Trots sin svaga hälsa blir bondesonnen Filip utskrifven som rekryt och måste draga långt bort i fält, då hans mor ej har råd att i en process anlita den snikne advokaten, som kurtiserar en bondflicka.

Hvad Orzeszkowa blott dunkelt kunnat uttrycka i konstnärlig form, får sin fulla klarhet i den gripande bonderomanen „*Dzurdzia*“ (1884 „Hexan“), ett slags motstycke till Tolstojs „Mörkrets makt“ och enligt Brückner „eine der vollkommensten und traurigsten Bauerngeschichten“. Den vackra, hjärtegodas Petrusia blir genom andras dumhet och elakhet misstänkt för häxeri och faller blodigt offer för vidskepelsens meningslösa hat. Med enkla medel upprullas här en af dessa gräsliga bondetragedier, som ännu ej äro så sällsynta i östra Europa.

Efter detta vackra prof på en mognande förmåga att skildra polsk verklighet på landsbygden grep hon sig an med den ypperliga romanen „*Vid Njemens stränder*“ (1886), som obestriddigt betecknar höjdpunkten af Orzeszkowas episka författarskap och skall bevara ett hedersrum i den polska litteraturen. Här har hon tagit till uppgift att gifva en, om ock något idealiserad totalbild af hela det polska samhället på landsbygden efter 1863, representeradt dels af den demoraliserade högaristokratien (familjen Rózye), dels af den till nytt arbete uppvaknande „borgerliga adeln“ szlachtan, (Korczynski), dels af den jordägande bondestam, som utgjorde kvarlevan af den forna lågadeln. Man behöfver blott jämföra denna förträffliga roman med den i tendens något snarlika „Familjen Brochwicz“ för att se, huru mycket Orzeszkowa utvecklat sig på dessa tolf år. Och här först framträder hennes förmåga att måla det lithauiska landskapet vid Njemens stränder, där hon föddes och ännu verkar. Den speciella lokalfärgen hämtade hon från en by Miniewiczze, där hon tillbragt flere somrar. Bland de verkligt glänsande partierna i denna roman må påpekas: Jan Bohatyrowicz' och Stisia Orzelskas stilla uppspirande kärleksidyll i anslutning till den vackra legenden om Jans och Cecilias gemensamma graf i den jord, som genom dem vunnits åt mänsklig odling; vidare samtalet mellan den nobla fru Andrzejowa och hennes son Zygmunt, hvilken för sin diletantiska, kosmopolitiskt ytliga konstnärsfåfänga glömmet fosterlandet, samt hennes vision af den för hembygden stupade maken; slutligen dialogen mellan Benedikt Korczynski och hans son Witold. Sonen söker väcka fadern till förståelse af den nya tidens kraf och till socialt samarbete med lågadel och bönder, och faderns hjärta veknar slutligen vid erinringen, hurusom äfven han i sin ungdom burits högt af liknande känslövägor, om ock den äldre generationen tillgripit andra kampmedel. Hela den breda skildringen flödar lugnt och genomströmmas af en varm fosterlandskärlek, utan falskt patos eller ordrik deklamation, och likasom i Mickiewicz' „Herr Tadeusz“ slutar det hela lyckligt med giftermål och försoning mellan forna motståndare. Stisia blir Bohatyrowicz' hustru, och därmed bilägges den sekelgamla fejden mellan hög- och lågadeln vid tanken på gemensamma offer och nationell samhörighet.

I jämförelse med „*Vid Njemens stränder*“ synes mig den i ämnet något befryndade, fem år senare utkomna romanen „*Bene nati*“¹ vara en något matt upprepning, och jag kan ej

¹ På svenska återgifvet med „*Ofrälse*“, som betyder just motsatsen till den latinska titeln. Lika oegentligt synes det mig att frk.

instämman i Brückners påstående att den „står på höjden af polsk belletristik öfverhufvud“. Äfven här skildras motsatsen mellan den högfärdiga, men obildade lågadeln (*zascianki, okolitsa*), gentemot den ringaktade bonden, men den enkla berättelsen får ett tragiskt slut, och en viss kvinnlig sentimentalitet röjer sig i den realistiska idyllen. Då hjältinnan Salusia ej får sin älskade Jerzy, utan tvingas att förlofva sig med en för henne totalt likgiltig man ur adelsklassen, håller sig Jerzy i harmen skadeslös genom att gifta sig med en arrendators dotter. På sin egen förlofningsdag rymmer Salusia till Jerzys by, i hopp att han enligt sitt gamla löfte skall ta emot henne med öppna armar. Men hon råkar komma dit just på hans bröllopsdag och omhändertas af den hederlige „dumme Garbris“, som i tysthet svärmat för henne och nu räddar henne genom att föra henne till sin syster.

IV.

Att skildra det nutida Polen utan att beröra den ömtåliga judefrågan vore nästan otänkbart. Orzeszkowa, som icke var blind för den polska judefrågans skuggsidor, kunde med sin reformvänliga humanitet ej undgå att hysa ett varmt medlidande med de polska israeliternas förskyllda och oförskyllda elände och får i sin mån sökt förbättra deras sociala ställning. Det lider väl intet tvifvel att hennes frimodiga uppträdande i denna sak kraftigt bidragit att öka hennes popularitet och den retoriska mångordighet, som i allmänhet vidlåde hennes tidigare romaner, kom henne nu väl till pass, då hon skulle teckna typer ur detta egendomliga samhälle.

Redan i „Herr Graba“ framskyntar typen i ockraren Wigder, hållen i den schablonmässiga stilen, och „Från skilda sferer“ innehåller ett par genrebilder ur judeproletariatet. Men först i romanen „*Eli Makower*“ (1874) gaf hon en större bild af den polska ghetton och af det judiska geschäftsmakeriet såsom en af orsakerna till den polska jordadelns ruiner. Denna på flere håll prisade roman är dock oklar i motivering och svag i den karrikerande karaktärsteckningen. Jordägarnes ekonomiska undergång genom samvetslösa spekulanter

E. We(st)er, den mycket förtjänstfulla svenska öfversättarinnan af Orzeszko återgifvit „*Cham*“ med „*Hans hustru*“, då det just är Cham (en typisk benämning på den polska bonden) som är hufvudpersonen i den ifrågavarande. — Ett förargligt misstag är det, då märket *A. M. B.* i Salmonsens konversationslexikon återger Orzeszkowas „*Dwa bieguny*“ (Två poler) med — „*De to landstrygere*“.

är för ytligt skisserad, och det förefaller otroligt, att den bortskämda, af guvernanter slarfvigt uppfostrade adelsfröken Lila Orchowska kastar sig i armarna på den narraktige skälmen och egendomsjobbarn Ildefons. Men hufvudpersonen, Eli Makower, som har intrigernas trådar i sin hand, är dråplig, och scenen vid hans fader Judels dödsbädd är verkligt gripande, då den döende läser lagen för sina snikna, samvetslösa rasfränder. Visserligen är det svårt att tro på Makowers slutliga omvändelse och frikostiga ädelmod mot den hederlige Mieczyslaw Orchowski, bara af det skäl att hans son rymt till Kalifornien med sin fars kassa.

Ojämförligt högre i både konstnärligt och psykologiskt afseende står „*Meir Ezofowicz*“ (1877, „I de djupa dalarna“), och så långt min kunskap sträcker sig, torde denna roman kunna betraktas som det yppersta, som i belletristisk form skrivits om judarne. Orzeszkowa har här valt till ämne den skarpa, ödesdigra dualism, som förefinnes mellan judarne själfva: å ena sidan modern upplysning och kulturellt assimilationssträfvande och å den andra sidan den ortodoxa fanatismens dödande bokstafstro, intolerans och hätskhet mot kristendomen. Redan den mångfrestande Niemcewicz († 1841) hade i sin onjutbara, i brefform affattade roman „Lejbe och Liora“ sökt åskådliggöra denna splittring inom judendomen, men där han fördjupar sig i tråkiga beskrifningar, lyckas Orzeszkowa framställa en levande, färgrik bild af denna egendomliga värld, där hennes intima kännedom om judarnes väsen och sedvänjor parar sig med en förträfflig karakteristik af deras lidelsefulla fanatism. Meir Ezofowicz har fått i arf en hemlig skrift, som lär innehålla den nya, farliga läran om vådan af judarnes frivilliga isolering. Såsom så många andra reformatorer måste han lida martyrens lott, ty mot honom och hans få anhängare står den ortodoxa ofördragsamheten, representerad af Meirs släktfiende Izaak Todoros. Storartad är scenen, då Meir bannlyses af den hänsynslöse rabbinen, hvilken dock äfven lämnas i sticket af sitt parti. Romanens slut är emellertid mindre tillfredsställande, ty hjältens öde förblir okänt, och det hela verkar mindre som en roman än som en storslagen kulturbild, som en hög visa till den religiösa toleransens lof, hvilket ju icke kan förringa bokens litterära värde.

Ännu mer betydande såsom konstverk synes mig den lilla judeberättelsen „*Starke Simson*“ i „Från olika sferer“, handlande om en fattig familjefar och svärmisk grubblare, som för ett stort ögonblick i sitt lif, då han på den judiska teatern spelar Simsons roll i ett bibliskt drama och därunder eldar upp sig till den högsta extas, i inbillningen att vara

sitt arma folks befriare och hämnare. Utomordentligt verkningfull är kontrasten mellan det gråa kyffets torftighet och hans fantasiska rika yppighet, då han, ännu gripen af den sceniska illusionen, höjer en bön till Sandalfon för sina barn. Det är en klassisk novell, hvartill Orzeszkowa ej skrivit ett motstycke, det är den stora konsten med små medel, något som man eljes ej ofta finner i hennes alltid ädla, men mer på reflexion än på inspiration byggda diktning.

Orzeszkowas estetisk-praktiska intresse för judarne lockade henne ock att i den idylliska romanen „*Mirtala*“ (1883) söka stoffet från den antika världen under kejsar Titus' tid, då den judiska rasen såsom ett statsbildande element undertrycktes af det mäktiga Rom. *Mirtala* tvekar mellan den hedniska konstnären Artemidor och sin revolutionära landsman Jonatan, men sviker ej sina fäders tro, då Jonatan såsom rebell pinas till döds. Språket i denna berättelse är dock något patetiskt öfverlastadt och tidsdräkten tunn. Så som den enkla fabeln skildras, kunde den lika väl ha varit förlagd till Warschau eller Krakau, och den traditionella antagonismen mellan den milda Hillel och den stränge Schamaj är en svag upprepning af typerna i „*Meir Ezofowicz*“. I likhet med Kraszewski, Sienkiewicz och andra polska författare af antika romaner torde Orzeszkowa utan tvifvel här ha haft en bitanke på sitt eget fosterland.

Denna symboliska undermening framträder ännu tydligare i „*En maktdyrkare*“ (1890), hvartill stoffet lånats från en episod i Herodots sjunde bok. Då Xerxes tågade till Grekland och rastade i Sardes, hyllades han af den rike lydiern Pytion, som åt tyrannen offrade allt, hvad han ägde: sin rikedom, sin adoptivdotter Melissa och sina fyra söner. Men den femte sonen, den ädle, frimodige Diloram, som älskar Melissa och är omistlig för den dödsjuka modern Gorgo, skall af kejsarlig nåd själf få bestämma sitt öde och förklarar då, att han aldrig vill ställa sig i tyranners sold och aldrig draga svärdet mot Grekland, frihetens och bildningens land. Hans kropp vardt då styckad af bödeln.

Berättelsen är rik på vackra enskildheter, särskildt slutet, då den afsvimmade Pytion väckes till erinran om sin hustrus nyss timade död. Men ämnet är för litet utarbetadt för en roman, och hela stilen synes mig för modern, trots den historiska beläsenheten. Sitt egentliga intresse får „*Maktdyrkaren*“, om man utbyter Hellas, Europas utpost mot österländskt barbari, mot ett annat land, som ligger författarinnan ofantligt mycket närmare, kläder den rike Pytion i en judisk kaftan och förlägger Sardes till — Weichsel . . .

Samma didaktiskt-humanitära tendens i allegoriskt språk framlyser ock i novellsamlingen „*Gamla bilder*“ (1893), hvilkas motiv delvis hämtats från Victor Duruy's „*Histoire des Romains*“; men tidsfärgen i dessa vecka skisser är ganska matt. I „*Lösen*“ förhålligas arbetsamheten och den fredliga kärleken i en dialog mellan den ädle Marcus Aurelius och hans lättsinnige broder Lucius Verus. Den senare har inbjudit kejsaren till en nattlig fest i sin villa; men under det att villan ekar af skratt och löjen, sprides som en löpeld kejsarens lösen: *Parce et labora!* och de goda genierna besegra de onda. — I „*Asylen*“ har den till Illyrien förvisade Helvidius Priscus' unga, ädla maka trotsat kejsarens förbud och följer sin make på den farliga sjöresan under mängdens beundrande häpnad, ty den landsförvisade skall i hennes hjärta finna en säker fristad, likasom hon i hans. Såsom en modern äktenskapsdialog verkar „*Turia*“ från Octavianus Augustus' tid. Ämbetsmannen Lucretius Vespilion och hans hustru Turia tyckas lefva i ett godt äktenskap, men då deras enda dotter Vespilia dör yrkar hon på skilsmässa. (Det är rätt egendomligt, att Orzeszkowa, då hon första gången upptager möjligheten af äktenskapets lagliga upplösning, väljer ett tvifvelaktigt fall för ungefär 2,000 år sedan!) Det kommer nu till en i det moderna dramat ej ovanlig uppgörelse mellan de båda makarna. Men då befinnes det, att hon handlar så endast af oegennyttigt, patriotiskt ädelmod, för att han skall kunna gifta om sig och blifva far till romerska krigare. Och så slutar denna tvist med öm försoning.

Men bland Orzeszkowas antika skisser förekommer en studie, som genom sin psykologiska finhet och etiska djärfhet intager en säregen ställning i Orzeszkowas hela diktning och står i skarp motsats till hennes föregående, af samhällelig pliktkänsla förestafvade uppfattning af förhållandet mellan könen, sådan den framträdde i t. ex. „*Marya*“. Det är den i dramatisk form affattade „*Vestalen*“. Cornelia, förestånderskan i Vestas kyskhetstempel, är en af världserfarenhet mognad kvinna, som dragit sig undan från världen, icke därför att hon verkligen tror på Vesta och de andra gudarne, utan därför att detta tempel är dygdens enda asyl i en sedeslös tid, och flammen på offerhärden är för henne en symbol af den rena sanning, som eljes slocknat rundt omkring. I sin stränga moral söker hon särskildt uppfostra en väninnas dotter, den unga vackra Helia.

Denna Helia har i sin barndom svärmat för en yngling vid namn Junius Arulenus såsom sitt Herkules-ideal, men förlorat honom ur sikte och anlagt det dåtida nunnedoket. Men

hon råkar möta honom en dag, då han skall föras till döden, och enligt gammal häfd blir Junius fri genom mötet med en vestalisk jungfru. Deras lidelse flammnar upp igen, och i den natt då Helia skall vårda elden, har hon ett kärleksmöte med honom i Vestas lund. Elden slocknar, och det grufliga brottet upptäckes af den lagliga ordningens väktare. Då dessa komma för att gripa den skyldiga vestalen, blir Cornelia dock så varm om hjärtat, att hon själf tar på sig brottet för att rädda två lyckliga människor. Hon dömes till döden, men motser den med glädje, därför att hon nu först har lärt känna Gud och lyckan genom en riktig uppfattning af den sanna kärleken. „O världens ande! Du som är rastlöst verksam i människans bröst! Jag har nu lärt känna dig och inser, att jag förut har syndat. Men nu vet jag, att du innebor i mig. Jag följer dig, stränge och ljuflige ande, med glädje till pinobänken“.

Detta lilla drama, som ej uppförts på offentlig scen, väckte med rätta ett stort uppseende. Många tyckte sig i detta „sökande efter Gud“ finna en påverkan af Tolstoj. Den underlige ryske moralisten har visserligen haft ett ej obetydligt inflytande på Orzeszkowas senaste diktning, men att söka detta i „Vestalen“ är helt visst obefogadt, ty „Kreuzer-sonatens“ och „Uppståndelsens“ rigoröse sedelärare skulle aldrig ha kunnat skriva en dylik hymn till den sexuella kärlekens lof. Enligt mitt förmenande är den storartade, originella dikten närmast en protest mot det katolska nunneväsendets och klosterpensionens stränga isolering; men Orzeszkowa har här knappt varit medveten om huru djärf „Vestalens“ idé i själfva verket är genom betonandet af kärlekens oafvisliga rätt framför häfdvunnen moral och bindande eder, och hvilka praktiska slutsatser som kunna dragas därur. Orzeszkowas hela författarpersonlighet erinrar i mycket om „Hemmets“ och „Granarnes“ författarinna; men den, som skrifvit „Vestalen“ är ingen polsk Fredrika Bremer, utan uppkallar snarare till jämförelse med — Ellen Key.

„Vestalen“ skrefs år 1891. Härmed äro vi inne på det sista skedet af Orzeszkowas mångfrestande författarskap.

V.

Det är alltid en vanskligh sak att inom bestämda tidsgränser sönderstycka en författares alstring, ty ju rikare och mångsidigare den är, dess svårare blir det att bestämma de olika „perioderna“. I Orzeszkowas litterära lif kan man dock

särskilja tre olika skeden: det första (1866—1876) utmärkte sig för en stark social tendens, men var konstnärligt omoget; det andra (1877—1887) betecknade den mer objektiva, konstnärliga mognaden; det tredje och sista, det mest intressanta och skiftningsrika, men ock något ojämnt, pekar dels på en mer inåtvänd riktning, med fördjupande af den psykologiska studien och betonande af det sedligt-religiösa momentet, dels på en lyrisk-subjektiv stämning, hvars pessimism aflöst den forna optimistiska positivismen.

Såsom uppslag till denna nya riktning i Orzeszkowas skriftställereri skulle jag vilja beteckna den ypperliga bonderomanen „*Cham*“ (1887), som ger en högst märklig inblick i den polske bondens sjäslif. Den okunnige, men hederlige flodfiskaren Pawel förälskar sig i den ostadiga, hänsynslösa Franka, en slinka från staden, och gifter sig med henne trots släktens varningar. Äktenskapet blir olyckligt, ty ju ömmare och beskedligare han är mot henne, dess själfständigare blir hon och rymmer slutligen med en slyngelaktig betjent, sedan hon tröttnat på hans enfaldiga prat. Pawel väntar henne ändå trofast, och hon mottages utan förebräelser, fast hon återkommer utfattig, eländig och med sitt och betjentens barn. Nu söker han tillgripa en annan uppfostringsmetod genom att använda tvång och handgripligt maktspråk, men dess mer uppreser sig hennes obändiga trots mot detta beroende. Hon blir till den grad elak, att hon söker förgifta sin välgörare, anstiftar mordbrand och förför byns duktigaste pojke. Men intet kan hindra Pawel från att i äktenskapet se en helig plikt och ett tungt ansvar; han icke blott icke förskjuter den ovärdiga hustrun, utan tar henne t. o. m. i försvar mot alla anklagelser. Till slut kan hon ej längre bära lifvets bördä, utan begår själfmord, och den stackars Pawel besluter att ägna sitt återstående lif åt hennes barns uppfostran.

Denna roman, som Chmielowski jämfört med Balzac's „*Père Goriot*“, behandlar visserligen ett undantagsfall, men „*Chams*“ karaktär är mästerligt genomförd, och enskildheterna äro förträffliga: hennes frimodiga öppenhjärtighet vid deras första bekantskap, hans naiva lust att lära sig läsa, fast hon snart tröttnar på sin otymplige elev, som sedan på egen hand stafvar igenom en bönbok; slutligen hans bondska envishet och kortsynta uppfostringsmetod att först låta henne få göra allt hvad hon vill, och sedan beröfva henne all fri vilja — båda sätten lika förfelade. Romanen kunde ha hedrat Tolstoj, och det ligger förvisso något tolstojanskt i detta icke-motstånd mot det onda och i Chams kristligt ödmjuka resignation.

Mindre betydande synes mig romanen „*Två poler*“ (1892), hvori Orzeszkowa skarpt markerar skillnaden mellan egoism och altruism, mellan stadslifvets blaserade flärd och landtlifvets sunda nyttighet. Den förra riktningen representeras af den bildade, men lefnadströtte och skeptiske Zdzistaw Gronowski, den senare af dennes kusin, den kärnfriska, duktiga Seweryna Zdrojowska. Han känner sig dragen till sin originella kusin och besöker henne på hennes mönstergillt skötta landtegendom i afsikt att fria, men drar sig tillbaka af feg tvekan, då hon på inga villkor vill lämna landsbygden. Det är två poler, som aldrig kunna förenas. Romanen innehåller intressanta detaljer och läses med stor behållning, men något genomfördt konstverk af högre rang synes det mig ej vara, och slutet är matt. Dessutom förringas värdet något genom den påtagliga likheten med Sienkiewicz' året förut publicerade, vida spirituella „*Utan fäste*“. Gronowski är en ny upplaga af Ploszowski, och Zdrojowska är en lifskraftig, men prosaisk och rustik utveckling af Anielkas sympatiska karaktär.

* * *

I Orzeszkowas fyra sista novellsamlingar „*Melankoli*“, „*Gnistor*“, „*Moment*“ och „*Trådar*“ (1892—1902) gör läsaren den intimaste lyriska bekantskapen med författarinnan ur olika synpunkter, ty de innehålla stämmingsbilder ur hennes eget sjäslif, förut undanskynda af de etiska reformsträfvandena. Däraf framgår ock, huru hon med åren blifvit mer tungsint och något elegisk-pessimistisk i fråga om framtiden, på samma gång som hennes intresse för positivismen svalnat betydligt.

I förordet till de båda samlingarna „*Melankoli*“, af hvilka den förra utkom redan 1889, bekänner hon, att hennes berättelser oftast hafva en dyster färgton, därför att själfva lifvet är dystert. Men hon opponerar kraftigt mot den moderna pessimism, som ej kan eller vill fatta ljusets mening och som saknar energi, hopp, hänförelse. Denna ensidiga pessimism anser hon härröra af verklighetens gäckade förhoppningar. Den religiösa tron har förslappats, vetenskapen tillfredsställer ej förnuftet, den råa styrkan segrar öfver rätt och broderlighet, de humanitära idéerna äro ej nog starka att bekämpa de dåliga, och den materiella öfvercivilisationen, „det moderna barbariet“, segrar på moralens bekostnad — välbekanta klagomål, som innehålla åtskilliga redan beaktade sanningar, men i somliga stycken torde misskänna det tjugonde århundradet. I skisserna „*Skymningen*“ och „*En hundradel*“ gisslas i monologform tidens blaserade nervositet, morfinismen

o. d. Intressantare och djupare synes mig skissen „*Storheter*“. En berömd violinist har genom lamhet i armen förlorat sin ryktbarhet och lär sig under overksamhetens kval att blott erkänna tre stora ting: olyckan, okunnigheten och villfarelsen. Det första har han erfarit, likasom ock den mänskliga kunskapens begränsning; men huru den mänskliga villfarelsen skall kunna skingras — därom förblir den lame, missmodige konstnären i tvifvel.

Öfverhufvud lämpar sig Orzeszkowas sunda verklighetsblick föga för den patalogiska själsanalysen. Hon är vida klarare och njutbarare, då hon med sin lyriska värme skildrar de små kvinnoödenas tysta kamp. Förträfflig är t. ex. berättelsen „*Asketen*“ om syster Gertrud, som i klosterfängelsets pension upptäcker dottern af sin frånskilda man och den kvinna, som undanträngt henne i hans hjärta. Förtviflad af de minnen, som åsynen af det oskyldiga barnet väcker, underkastar Gertrud sig den grufligaste själf tortyr och låter till och med sin hårda botgöring gå ut öfver den lilla flickan. Men denna kamp mot köttets och världens lustar, skenbart krönt med framgång under hallucinationer och feberyrsel, är dock vanmäktig, då hon erfar, att barnet sjuknat i fläcktyfus; nu vaknar både hennes sunda människokärlek och den naturliga modersinstinkten. Hon skyndar till sjukbädden för att, kanske med uppoffring af sitt eget lif, rädda *hans* barn från döden. Berättelsen erinrar en smula om „*Vestalen*“, så till vida att den framhåller den mänskliga naturens obetvinglighet trots allt yttre tvång, men exemplet är vida lyckligare valdt, äfven om katolicismens mystiska extas är ofattbar för protestantiska sinnen.

„*Gnistor*“ äro stämningsbilder af elegisk art, utan egentlig handling, men med en underström af djup känsla. I „*Farmor*“ genljuda minnena af det förflutnas ungdom vemodigt i de gamles öron, och den fina skissen „*Det döda huset*“ återger målande den tunga ödslighet, som hvilar öfver ett sköfladt hem, där allt går under klubban utan misskund. De biltoges hemlängtan och den under den kosmopolitiska askan ännu glödande fosterlandskärleken framskymta i ett par skisser, t. ex. „*En fläderbuske*“ om den polska sångerskan i Wien, hvilken af konstnärslust är redo att följa en beundrare till Italien, men vid ljudet af polska ord på hotellet och genom doften från en blommande fläderbuske erinrar sig sitt glömda barndomshem och åtminstone för stunden känner sig fastvuxen vid fosterjorden.

I samlingen „*Moment*“ skisseras några andra kvinnoprofiler. Märkligast ur psykologisk synpunkt är utan tvifvel

„*Gåtan*“, en skär kärleksdröm med ett tragiskt perspektiv. En svärmisk, men hållningslös författare träffar oförmodadt i storstaden en ung kvinnlig bekant från landet och blir under promenad i de romantiska stadskvarteren tjusad af hennes ungdom, täckhet och naiva uppriktighet. Äfven hon fattar varm sympati för hans poetiska väsen, men blir så mycket mer besviken och kränkt, när hon af en äldre väninna erfar, att han är hennes fästman och att han gjort sin poetiska kärleksförklaring under en liknande promenad i den gamla stadsdelen.

Då hon vid bortgåendet möter honom i trappan, afvisar hon stolt hans framsträckta händer och säger blott: „Hon vet ingenting. Jag reser hem i morgon“. Och så försvinner hon i skymningen. Man tycker sig känna, att den för denna kvinna ej skall vika så snart för en ny ljus dag.

Vacker är ock, trots det känslösamma, ofta upprepade motivet, skissen „*På skilda vägar*“ med dess försonande afslutning, då barmhärtighetssystemen bringat den förnämde ädlingen budskapet om att hans ungdomsbrud ligger utfattig och döende på sjukhuset och vädjar till hans ädelmod för sitt lilla barn. Allt för sentimental och ordrik förefaller mig däremot, trots den glänsande stilen, den till innehållet bagatellartade episoden „*Ett moment*“ („Sången“) om den berömda, men af obesvarad kärlek förtviflade sångerskan, som öfvernattar i en smutsig judeby och i månskensnatten låter sina känslor af längtan, sorg och ödmjukhet flöda ut i härliga toner. „Inom henne vaknade denna känsla af herravälde öfver själar, som är diktens och sångens utkorade beskär och som lyfter denna uppåt. Konstens genius fäste vid hennes skuldror ett par mäktiga vingar, och hon bredde ut dem och höjde sig i den silfverskimrande luften, öfver sina egna tårar och kval, öfver den svarta myrstacken, och stigande allt högre nedsände hon i sångens toner tröst och mod och kraft . . .“ Till yttermera visso låter förf. sångens makt verka ända därhän, att ett snicket judepar låter beveka sig till öfverseende med sina gäldenärer.

Men före dessa novellsamlingar utkom en fristående berättelse „*Den afbrutna sången*“ („Liksom en drömbild . . .“), hvars vackra kärleksidyll erinrar om Turgenev. En ung furst Oskar ger sig ut för att vara sin musikaliskt bildade sekreterare för att därigenom lättare vinna den fint tecknade Klara, som lefver i fattiga förhållanden. Han når sitt mål, men då hans svek upptäckes, blir Klara förtviflad öfver det sociala svaltget och försvinner. Den vackra berättelsen skämmes tyvärr af det onödigt råa och psykologiskt omotiverade slutet, då författarinnan enligt gammal schablon låter Oskar brista ut i gapskratt, då

hans sekreterare på allvar vågar föreslå sin herre giftermål med den ofrälse kvinnan. Äfven om en sådan „mesallians“ ännu vore otänkbar inom den polska högaristokratien, behöfver väl en polsk furste, som eljes är sympatiskt tecknad och verkligen fäst at sig vid den vackra, goda Klara, ej vara så rå at han med hänskratt bemöter ett välment förslag, som rör hans egen lycka.

Den sista samlingen „*Trådar*“ röjer en afgjord tungsint-het. Ämnena äro väl valda, om ock något matt utförda. I skissen „*Alldeles ensam*“ har en advokat öfverflyttat sin kärlek från en sömmerska till hennes vackrare och mer intelligenta syster. Sömmerskan resignerar, men advokaten går miste om båda två, ty på själfva förlofningsdagen dör hans fästmö af hjärtslag. Att det alldeles samtidigt firas ett bullrande dansnöje i huset bredvid röjer den gamla förkärleken för teatraliska kontraster. „*En domstolsscen*“ får sin epigrammatiska poäng i slutrepliken „Hvem är skyldig?“, som den idiotiske anklagade uttalar omedelbart efter domens afkunnande. „*Skuggan*“ är en byhistoria om en fåne, som räddat en vacker flicka och tar hennes tacksamhet för kärlek, tills han förgås af sin olyckliga lidelse.

Några sagor ur djur- och växtvärlden äro fina, men den enkla sagostilen grumlas genom det öfverlastade, allegoriska språket. Bäst synes mig „*Den oförbätterlige*“, historien om den underliga gossen, som i stället för att plocka svamp med kamrater förirrar sig i skogen och vid solnedgången undrar, hvad som finnes bakom skogsbrynet och aftonrodnaden.

VI.

Orzeszkowas fyra sista romaner, som i konstnärligt afseende beteckna en tillbakagång i jämförelse med 1880-talets friska verklighetsskildring, äro ur psykisk synpunkt mycket betydelsefulla, enär de visa hennes utveckling i en religiös, halft mystisk riktning, som icke är främmande för det slaviska sjäslifvet. Hon förnekar visserligen icke sitt polsk-patriotiska sinnelag, men ställer denna patriotism på kristlig kärleksgrund och har tydligt påverkats af Tolstojs etik, ehuru hon lyckligtvis står främmande för hans anarkistiska hugskott och andra besynnerligheter. Denna kristliga demokratism, som icke längre nöjer sig med yttre nyttighetsreformer, utan främst afser människans inre omdaning, spårades redan i den utmärkta romanen „*Cham*“, där Orzeszkowa ännu stod på höjden af konstnärlig realism.

Men en berättelse i samlingen „Melankoli“ vid namn „Bröderna“ visar tydligt Orzeszkowas nya världsåskådning. Den äldre brodern Viktor blir ingenjör i Petersburg och vinner såväl förmögenhet som socialt anseende, men förlorar förståendet af lifvets sanna mening och samhörigheten med fosterjorden. Den yngre brodern Zenon åter, som studerat konst i München, öfverger dock denna lockande bana och slår sig ned i sin födelseby för att med personligt föredöme hjälpa bönderna (särskildt i det tysta motståndet mot förryskningen i Lithauen). Den hårda lifskampen gör honom tungsint, ty han misströstar om framtiden; men han välsignar ändå sin lott, som lärt honom att inse Guds vilja. Lifvet måste bestå i lidande och offervillighet för nästan. Härmed hade Orzeszkowa afgjort brutit med positivismens något krassa utilitetsdoktriner, och det är ju särskildt betecknande att hon framställt den sedligt fördärfvade brodern i skepnad af en ingenjör — samma yrkesman som hon i sin första period ej kunnat nog prisa såsom framtidens räddare!

Grundtanken i denna berättelse är vidare utförd i romanen „Australiensaren“ (1893), ett intressant, men såsom verklighetsroman föga njutbart verk. Viktor motsvaras här af den hänsynslöse „praktiske“ ingenjören Marcelli Dormunt, som blir slaf af sitt materiella förvärfsbegär och för den sociala karriären glömmer både familj och fosterland. Zenons karaktär fullföljes däremot i teckningen af Stefan Darnowski, som dock ej försjuncker i svärmod, utan känner sig såsom en harmoniskt lycklig människa efter Tolstojs beläte. Han föraktar all afärsvinst, arbetar som bonde i sitt anletes svett och sänker sig till böndernas kulturnivå för att befria och höja dem moraliskt. Men till skillnad från Tolstojs „förnuftstroende“ idealmänniska ser Stefan målet i Frälsarens lidande och offerblod. „Satan och hans högfärd — plägade han bedja — skall jag afsvärja och hålla mitt förstånd i tukt. Mina senior skall jag spänna till mödosamt arbete, hölja min panna med svett och lida med de lidande för att främja det himmelska konungadömet tillkommen till jorden“.

Stefan får emellertid besök af sin njutningslystne, hurtige kusin Roman från Petersburg, hvilken för sitt originella, exotiska sätt kallas 'australiensaren'. Denne känner sig bortkommen i den underliga omgifningen, men Stefan lyckas slutligen öfvertyga honom om hans syndaskuld, och såsom genom ett under blir Roman omvänd till den rätta praktiska kristendomen, då han i kyrkan betraktar krucifixet. Den uppgift, som Orzeszkowa här föresatt sig, har hvarken psykologiskt eller episkt lyckats, ty romanen är oklar, och det väldiga pro-

blemet kan helt visst icke lösas i *en* roman. Samma konstruerande manér möter oss här som i Tolstojs gigantiska „Uppståndelse“.

Däremot visade hon sin gamla styrka i verklighetsskildring genom den goda romanen „*Argonauterna*“ (1898). Alvis Darwid, den hänsynslöse sökarn af „det gyllene skinnet“, står oböjlig, litande på sin öfvermänniskliga viljekraft och på guldets makt. Men hans trots brytes, då han på kyrkogården, där ett praktfullt monument skall resas öfver hans aflidna dotter, gripes af rädsla för titanen död och får en förkänsla af svaghet, närmast yttrande sig i en rörelse af ömhet, då han tycker sig höra det kära barnets hviskningar från en värld, som han hittills ej brytt sig om. Något af schablon ligger visserligen i teckningen af Warschaws „jeunesse dorée“, men hufvudkaraktären är ett utmärkt och konsekvent genomförande af grundtanken i „En maktdyrkare“. Likaså äro kvinnokaraktärerna väl träffade: miljonärens förkrossade hustru Malwina, som lider af sin brottliga förbindelse med Kranitski; den viljefasta energiska dottern Irene, som ärft sin fars oböjlighet, samt den förtjusande Kara, som blindt beundrat sin far, men genom själföfvållad förkylning begår ett slags själfmord, sedan hon lyssnat till ett samtal mellan föräldrarne och ser sin illusion krossad.

Men hvad som ger „*Argonauterna*“ dess egentliga värde och höjer den högt öfver „Herr Graba“ och liknande dussinromaner om samvetslösa geschäftmakare, är just det fina draget, att förf. ej låter Darwid brytas af ekonomiska motgångar och yttre hinder, ty han står fortfarande på höjden af makt och anseende, då han, drifven af en inre nödvändighet — detta är dock ej nog psykologiskt genomfördt i romanens slut — tog språnget i det obekanta genom själfmord. Håri ligger Orzeszkowas nya sedliga kraf, öfverensstämmande med Tolstojs maning, att frälsning bör sökas inom människan själf. Hvad hjälper det henne, om hon vinner hela världen, men förlorar sin själ?

Samma grundtanke genomströmmar den lyriskt veka, men till innehållet tunna romanen „*Anastazyja*“ (1903), en starkt idealiserad kvinnostudie, hvartill förf. fått uppslaget genom en af Antoni Kamienski målad tafla af en ung bondflicka med själfull blick — eljes är det ju tvärtom konstnärerna som illustrera författarnes texter. Anastazyja är en föräldralös hemmansegardotter, som lefver ett stilla, drömmande lif och endast är fästad vid sin aflidne farfars hederlige broder Cyryak. Då denne dör, kommer hon i besittning af en rätt stor förmögenhet och får en friare i den halft narraktige sprätten

Apolinary, som verkligen lyckas vinna hennes sympati. Men hans rätta natur afslöjas, då han hjärtlöst hånar hennes pietetsfulla sorg efter Cyryak, och det är vida naturligare att förlofningen blir uppslagen än att den någonsin kommit till stånd. Anastazyas redan förut starkt pietistiska sinnesbeskaffenhet får nu en ännu allvarligare prägel, och till allmän häpnad skänker hon bort sina pengar åt byn och följer en from väninnas exempel att vallfärda till Jerusalem. Därmed slutar berättelsen. Det hela verkar något konstrueradt, men det djupa sedliga allvaret är gripande och afskedsscenen i slutet mycket vacker. Här markeras ytterligare Orzeszkowas affall från positivismen genom den ironiska framställningen af den ateistiske, „praktiske“ fabrikanten Apolinary.

Orzeszkowas näst sista roman „*Ad astra*“ — sedan detta skrefs, har hon publicerat en berättelse „*Må sången gälda*“, hvars innehåll lär erinra om „*Bröderna*“ — skiljer sig i innehåll och ton väsentligt från alla hennes föregående skrifter, något som delvis torde bero på att boken blifvit skriven i samverkan med en ung novellist Juliusz Ronski, pseudonym för Karel Zdziechowski. Den själesskildrande, men handlingstorfiga romanen, komponerad i bref- och dagboksstil, åskådliggör kampen mellan två olika naturer, som känna sig dragna till hvarandra, men ändå ej kunna förenas. Det är en fördjupad fortsättning af „*Två poler*“, och hjältinnan heter äfven här Sewerina Zdrojowska, men brytningen beror här mindre af sociala grunder än af psykisk-etiska. På ena sidan står den intelligenta, kosmopolitiska konstnären Rodowski, som tillbringar en drömmande, ofruktbar tillvaro på alperna; på andra sidan hans kusin, en fint tecknad, djupt kännande kvinna, som är fästad vid Lithauens hembygd och i offret af den sexuella kärleken ser en ideell lyftning ad astra — å ena sidan det kallt resonnerande förnuftet, „*hufvudet*“, å andra sidan den religiösa tron, „*hjärtat*“. Romanens början (Lithauens sagoromantik) är lika storslagen som de lyriska naturmålningarna af polska vildmarker och alpernas sydländska prakt, och öfver det hela hvilar en poetisk glöd och en symbolisk mystik, som erinrar både om Slowacki („*I Schweiz*“) och Krasiński („*Morgongryningen*“). Men slutet är mattare, och det skulle kanske blifvit klarare, om det varit mindre ordrikt. Det dubbla författarskapet har naturligtvis också medfört en viss ojämnhet i stilen. I allt fall är det dock en högst märklig bok, kanske onjutbar för den stora allmänheten, men mycket läsvärd för alla dem, som vilja studera polskt sjäslif i dess finaste nyanser.

Vid en slutlig öfverblick af Eliza Orzeszkowas omfattningrika och mångsidiga verksamhet finner man, huru hon utvecklats sig rätt långsamt och så att säga avtoddidaktiskt, i det att hon utgått från den egna erfarenheten till den allmänna iakttagelsen, från det lilla till det stora: från äktenskapet utvidgades hennes sfer till hemmet i allmänhet och därifrån till det stora samhället. Hon har föga skapande fantasi och behöfver verklighetsmark att stå på, äfven om denna verklighet stundom skådas i ett ensidigt eller tendensiöst ljus. Psykologien och det konstnärliga utförandet undanträngas därför också lätt af idén, i det att de handlande personerna blifva språkrör för författarinnans egen argumentering. Språket är ej heller alltid naturligt, och upprepningar och uttänjdhet förekomma ej sällan. Många af hennes romaner bilda intet afrundadt helt af motiverade handlingar och inre konflikter, utan en yttre enhet af vissa hopställda fakta och argument, som tjäna att belysa ämnet i ett visst syfte.

Bäst synes hon mig i skildringen af små själskonflikter och kvinnoöden ur hvardagslivet. Men i teckningen af manliga karaktärer skjuter hon lätt öfver målet, och prof. Brückner fränkänner henne rent af det stora episka draget. Hennes konstnärliga styrka ligger i den sociala kultur målningen af sin hembygd vid Njemen, och i detta afseende skall hon alltid bevara ett hedersrum i den polska vitterheten. Här kommer ock hennes förmåga att återgifva landskapet till sin fulla rätt: än är det en bakgrund för brott och laster såsom i „Dziurdzia“ eller „Cham“; än är det en skärande kontrast till befolkningens elände såsom i skissen „Eko“; än är det den härliga breda naturtaflan i mästerverket „Vid Njemens stränder“. Men ju mer hon aflägsnar sig från Lithauen, dess tunnare blir lokalfärgen, t. ex. i den schablonmässiga beskrifningen på Warschaus salongslif, och då hon förirrar sig till det antika Rom, är koloriten snarare en lärd dekoration än konstnärlig bearbetning.

Efter den långa raden af tendensiösa romaner om dålig uppfostran, ståndsfordomar och olyckliga äktenskap följde en lycklig period af konstnärlig blomstring, då hon behärskade stoffet i stället för att själf bli behärskad af en viss etisk idé. Men hennes senaste romaner röja åter en stark tendens, ehuru på ett helt annat sätt och i ett annat syfte. De äro också mer eller mindre konstruerade, följaktligen också mindre verklighetstrogna. Ursäktligt är det i sanning ock, om inventionsförmåga och kraft slaknat efter en så flitig alstring.

Hvad det sedliga innehållet af hennes romaner beträffar, hade tendensen ursprungligen sin rot i numera öfvervunna

eller på nya banor riktade emancipationssträfvanden. Hennes storartade samhällskamp, där det goda hjärtat aldrig förnekar sig, äfven om snillet tryter, framkallades också närmast af lokala och till god del föräldrade missförhållanden. Hennes sant kvinnliga brist på logisk konsekvens invecklade henne stundom i motsägelse, men med sin omutliga ärlighet och sitt blygsamma väsen har hon ej tvekat att modifiera eller rent af i grund ändra uppfattning, så t. ex. då hon i „Från skilda sferer“ varnar för den moderna tidens falska profeter. Fårhågan för en af ensidig positivism närd materialism under den praktiska nyttighetens täckmantel dref henne ju slutligen öfver till tolstojanismens offermoral, med märkbar reaktion mot moderna samhällsföreteelser öfverhufvud.

En jämförelse mellan Eliza Orzeszkowa och Henryk Sienkiewicz, de båda mest populära af det äldre Polens romanförfattare, ligger så mycket närmare till hands, som vissa likhetsdrag finnas. Ingendera ha skrivit poesi i bunden form (oafsedt att Orzeszkowa lär ha öfversatt något af Byron under skoltiden), och båda ha endast undantagsvis försökt sig i den dramatiska formen (Orzeszkowa med „Vestalen“, den fantastiska „*Abarys' dröm*“ och en patriotisk hyllning till Mickiewicz' och Lithauens ära). Båda hade också samma utgångspunkt i den realistisk-sociala satiren. Men redan här visade Sienkiewicz sin estetiska öfverlägsenhet i „Kolskisserna“. Sedan dess ha deras vägar skilt sig nästan diametralt. Under det att Sienkiewicz fördjupade sig i historien och i det polska fosterlandets storhetstid, har Orzeszkowa grubblat öfver de nutida samhällsproblemen. Den förre har blifvit den erkände målsmannen för den polsk-romantiska epiken på prosa, under det att den senare blifvit en lösen eller ett stridsämne för sociala reformsträfvanden.

Några af Orzeszkowas romaner, såsom „Vid Njemens stränder“, „Cham“ och „Meir Efozowicz“ kunna tryggt mäta sig med Sienkiewicz' bästa verk. Men bedömer man dem båda i deras helhet, tvekar jag för min del ej ett ögonblick att ur estetisk synpunkt ge Sienkiewicz företräde, därför att han besitter mer fantasi, originalitet och konstnärlig kompositionsförmåga i förening med en jämnare, elegantare stil. Just såsom konstnär är han större, ehuru han aldrig ringaktat det etiska momentet i konsten. Genom djärfvare grepp och mer omväxlande stoff har han undvikit den entonighet, som vidlåder Orzeszkowas ädla skriftställer, och han besitter särskildt en förtjänst, hvars frånvaro synes mig karakteristisk för kvinnoromaner öfverhufvud: humor. Då Sienkiewicz skapat sådana dråpliga typer som Zagloba eller Bartek segraren, kan Orzesz-

kowā endast bjuda på narraktiga karrikatyrer, därest hon icke blir sentimentalt sublim, såsom i den ypperliga judeskissen „Starke Simson“. I bildning torde båda vara jämnställda, men Sienkiewicz' stora beresthet ger honom äfven i detta fall ett afgjordt företräde, hvilket bäst visar sig vid en jämförelse mellan tidsskildringen i „Quo vadis“ och i „Mirtala“.

Men båda hafva de inristat sina namn i den polska litteraturhistorien, och på olika vägar, med olika medel öfvertygat världen om att det andliga Polen ännu icke är förloradt och att det aldrig skall gå förloradt, så länge det finnes ett polskt modersmål.

Skolfrågor på dagordningen.

3. *Frågan om en mellanskola.*

Statistiken utvisar att af det stora antal lärjungar, som vinna inträde vid våra elementarläroverk, endast en mindre del fullständigt genomgår skolan och aflägger studentexamen. Det stora flertalet elever — i statens reallyceer omkring två tredjedelar, i de klassiska lyceerna något öfver hälften och i privatskolorna ännu flere än i reallyceerna — lämnar läroverket före avslutad skolkurs. Förhållandena i vårt land bilda i detta afseende intet undantag från hvad man i andra länder kunnat konstatera. Vid de tyska gymnasierna torde afgangen af lärjungar under skoltidens förlopp vara vida större än hos oss, och äfven hos våra skandinaviska grannar gestaltar sig sakläget väsentligen likasom i Finland, såsom framgår ur uppgifter, hvilka insamlats och offentliggjorts af de reformkommittéer, som förberedt de nordiska rikenas nya skollagar. Synnerligen upplysande är den utredning rörande svenska förhållanden, som ingår i det år 1902 utgifna omfångsrika och grundliga betänkandet i läroverksfrågan.

Orsakerna till elevers afgang från skolan före avslutad kurs äro naturligtvis af mycket olika art. Hälsoskäl, förändrade ekonomiska förhållanden i hemmet eller en utpräglad fallenhet eller lust för någon viss praktisk lefnadsbana kunna i många fall betinga ett beslut att afbryta skolgången. Dock torde den vanligaste anledningen vara en allt mera framträdande svårighet att följa med undervisningen. Alla människor äro ju icke ämnade att gå „den lärda vägen“, hvarmed emellertid ingalunda är sagdt, att icke en dålig „läskarl“ kan besitta en nog så värdefull begåfning för andra slag af nyttig verksamhet. Mången lärjunge tvekar länge nog, innan han fattar det viktiga beslutet att lämna skolan och många föräldrar uppbjuda utan tvifvel sitt yttersta för att i det längsta möjliga hålla barnet eller ynglingen vid boken och på skolbänken,

men den bristande begåfningen eller den felande hågen för bokliga studier tager dock slutligen ut sin rätt och skolgången afbrytes utan att någon afslutning uppnåtts.

Detta sakförhållande är förvisso ägnadt att mana till eftertanke. Den högre skolan är ju väsentligen afsedd att leda till universitetet och kurserna i de särskilda ämnena äro följaktligen alltifrån skolans början anordnade med detta mål i sikte. Det är därför naturligt, att en elev som lämnar skolan före dess slut icke erhållit något afrundadt mått af kunskaper i de ämnen, som förekomma på läroprogrammet. Han för kanske med sig ut i lifvet rudimentära insikter i ett eller flere främmande språks grammatik, bekantskap med någon del af historien eller naturalhistorien o. s. v., men i intet ämne har han inhämtat ett förråd af vetande, hvilket, om än knapphändigt och anspråkslöst, dock erbjöde något slags afslutning och metodisk begränsning. Denna olägenhet gör sig naturligtvis i högsta grad gällande, om afgangen sker från några af de lägsta klasserna, men äfven om flere klassers kurs blifvit absolverad, framträder bristen på ett afslutadt kunskapsmått mer eller mindre tydligt.

Den tanken har därför legat nära till hands och har icke heller förblifvit helt och hållet främmande för vårt skolväsende, att söka så vidt möjligt genomföra en sådan anordning af den högre skolans läroplaner, att den där meddelade undervisningen komme att medföra större nytta äfven för de talrika elever, som icke slutföra sin skolkurs. Att tänka sig undervisningen i hvarje af skolans klasser så begränsad att den bildade ett afslutadt helt, hvilket organiskt slöte sig till det tidigare inhämtade kunskapsmålet, vore naturligtvis en orimlighet. Man måste därför åtnöja sig med försöket att åstadkomma *ett* skarpt insnitt, hvilket på lämpligt ställe tude-lar skolan. De elever, som vid denna punkt lämna läroverket, böra i de viktigaste skolämnena hafva erhållit ett afrundadt förråd af vetande, ett önskningsmål, som kan tillgodoses dels, om ock blott i en ringa grad, därigenom att vissa läroämnen helt och hållet afslutas inom skolans lägre afdelning eller inträda först i den högre afdelningen, dels åter genom en s. k. koncentrisk anordning af lärokurserna i de ämnen, som fortsättas ända till det högre stadiet. Läroverkets sålunda framträdande hufvudafdelningar, hvilka för öfrigt äfven kunna tänkas existerande skildt för sig, kunna lämpligast betecknas med namnen mellanskola och gymnasium.

Mellanskoleidén är numera genomförd i de skandinaviska länderna. I Norge fastställdes redan genom 1869 års skollag en tudelning af skolan i en sexklassig mellanskola och ett tre-

årigt gymnasium och genom den nya skollagen af 1896 har denna organisation vunnit ytterligare stadga. Genom att en större del af städernas folkskolekurs erhållit karaktären af botenskola, har man kunnat inskränka mellanskolan till fyraårig. Denna skola avslutas genom en särskild examen, mellanskoleexamen, hvilken berättigar till inträde vid gymnasiet och vid särskilda fackskolor samt medför en viss kompetens på flere praktiska lefnadsbanor. Skolans högre afdelning, gymnasiet, är såsom nämnts treklassig. Undervisningen är i första klassen gemensam för alla lärjungar; de två högsta klasserna däremot förgrena sig i en matematisk-naturvetenskaplig och en språklig-historisk linje. De klassiska språken äro principiellt helt och hållet uteslutna från gymnasiet; dock är vid några läroverk latinundervisning tillåten. Några statistiska uppgifter (från år 1902) må anföras, hvilka utvisa huru blomstrande mellanskoleinstitutionen i Norge är och huru den rotfäst sig i det allmänna medvetandet. Antalet mellanskolor, dels fristående, dels förenade med en gymnasialafdelning, var nämnda år icke mindre än 88. Mellanskoleexamen aflades af omkring 1,800 personer. Af dessa öfvergingo omkring 1,200 antingen direkt till det praktiska lifvet, eller sökte inträde vid yrkesskolor; endast 600 fortsatte sin skolgång vid gymnasiet. Studentexamen aflades af 465 personer. Dessa siffror gifva vid handen, i huru hög grad man i Norge insett betydelsen af den gemensamma allmänt medborgerliga bildning, som mellanskolan erbjuder, och lyckats öfvervinna den äfven där tidigare rådande ensidiga uppfattningen, att studentexamen ensam vore vägen till socialt anseende och till en den bildade mannen värdig ställning.

I Danmark håller man för närvarande på att genomföra en ny skolorganisation, i många afseenden lik den norska om än med vissa därifrån afvikande drag. De danska skolförhållandena lämna vi dock här å sido, för att i stället ägna några ord åt Sveriges nya skollagstiftning af år 1904. Den svenska nioklassiga högre skolan sönderfaller i tvenne hufvudafdelningar, benämnda realskola och gymnasium. Realskolan omfattar fem för läroverkets alla elever gemensamma klasser, hvarpå för de lärjungar, som åtnöja sig med realskolebildning, följer en särskild sjette klass, hvilken avslutas med den s. k. realskoleexamen; denna examen medför en ganska vidsträckt kompetens på många praktiska banor. Gymnasiet är fyraårigt och bygger på realskolans fem högre klasser. Realskolans avslutningsklass är sålunda parallell med gymnasiets första klass eller „ring“, såsom gymnasiets klasser i Sverige officiellt benämnas. Gymnasiet förgrenar sig alltifrån början i tvenne hufvudlinjer: realgym-

nasiet, hvars språkundervisning omfattar uteslutande lefvande språk, och latingymnasiet med latin och, valbart mot vissa andra ämnen, äfven grekiska. Gymnasiets undervisning avslutas genom studentexamen. Då Sveriges skollag är af nyaste datum, har man där naturligtvis ännu icke hunnit fullt genomföra den ofvan i sina grunddrag tecknade organisationen, än mindre vinna någon praktisk erfarenhet om dess ändamålsenlighet.

De skandinaviska länderna hafva sålunda alla i sitt högre skolväsende genomfört den s. k. „enhets skolans“ idé. Skilda skoltyper, sådana som våra klassiska lyceer och reallyceer eller Tysklands Gymnasium, Realgymnasium och Oberrealschule, existera där icke längre. Mellanskolan är gemensam för alla elever, och på det högre stadiet talar man icke om skilda skolor utan blott om från hvarandra mer eller mindre afvikande linjer inom gymnasiet. Det är uppenbart, att en sådan organisation med mångårig gemensam mellanskola icke är tänkbar med mindre latinundervisningen aflägsnas från de lägre klasserna och då antingen får sig plats anvisad i gymnasiet, såsom i Sverige, eller, såsom fallet är i Norge, i princip helt och hållet uteslutes ur skolprogrammet.

Om ock ur rent pedagogisk synpunkt vissa invändningar gjorts emot den högre skolans tudelning i en mellanskole- och en gymnasialafdelning, i det man påstått att skolan därigenom komme att tjäna tvenne olika ändamål och möjligen löpte fara att icke fullt kunna tillgodose någotdera, hvilket dock ingalunda är bevisadt, så tala ur allmänt medborgerlig och praktisk synpunkt så kraftiga skäl för en sådan anordning, att en eventuell skolreform i Finland enligt mitt förmenande vore väsentligen förfelad, om icke genom densamma åtminstone något tillgjordes för mellanskoleidéns utveckling och befastande. Idén om en afslutning på mellanstadiet är, såsom redan ofvan antydts, hos oss icke helt och hållet opröfvad. Redan för halftannat årtionde sedan förordnades att vid några reallyceer de fem lägre klassernas kurser borde erhålla en så vidt möjligt afrundad karaktär och äfven vid andra reallyceer torde försök i denna riktning hafva gjorts. Dock hafva de täta förändringar, för hvilka våra lektionsplaner under de senaste åren varit utsatta, knappt nog gjort det möjligt att på fullaste allvar söka genomföra en sådan anordning. På denna grund borde emellertid byggas vidare. Den koncentrisk anordningen af kurserna borde med största möjliga noggrannhet genomföras, och af de tvenne främmande språk, som (jfr. min uppsats i Finsk Tidskrifts novemberhäfte) i den högre skolan af hvarje elev — om än med fritt val mellan skilda språk — obligatoriskt skola läsas, borde det senare inträda först på gymnasial-

stadiet, hvaremot en betydande del af undervisningen i hufvudspråket borde vara förlagd till mellanskolan. Med god vilja och omsorgsfull förberedelse borde genomförandet af en sådan läroplan icke stöta på några oöfverstigliga hinder.

Jag har i det ofvan sagda stillatigande förutsatt, att mellanskoleafslutningen borde ske efter genomgången femte klass. Med en åttaårig fullständig skolkurs är någon annan begränsning af mellanskolan i själfva verket knappast möjlig. Vi äga åtminstone från några reallyceer en viss erfarenhet beträffande en sådan anordning. Statistiken ger vid handen, att, om än afgang af elever förekommer på skolans alla stadier, den dock är särskildt stark från femte klassen. I det praktiska lifvet har på vissa banor redan länge en viss kompetens tillagts personer, som genomgått en femårig lyceikurs. Denna kompetens borde ytterligare utvidgas; däremot borde vissa af inga som helst sakliga skäl motiverade sträfvanden att göra aflagd studentexamen till villkor för inträde vid verk sådana som posten och järnvägen med bestämdhet motarbetas. Tekniska skolor, jordbruksskolor och handelsskolor böra bringas att så nära som möjligt ansluta sig till mellanskolan. Om det i mellanskolan meddelade kunskapsmättet blir så väl afvägdt och afrundadt som möjligt och om denna skola af ledande personligheter på handels och industriens område får det understöd och den uppmuntran, som idéen såsom sådan förtjänar, skall tvifvelsutän äfven hos oss en sundare åskådning göra sig gällande än den, som vunnit uttryck i en ensidig sträfvan till studentexamen och en jämsides därmed gående nog stor ringaktning för de praktiska yrkena och som redan ledt till en i förhållande till vår folkmängd abnormt stor produktion af studentkandidater — senaste år omkring 800, inom ett par år sannolikt 1,000 om året (jfr. Norges 465 studentamina år 1902). En större afgang efter slutad mellanskolekurs skulle vidare inskränka de högre klassernas elevantal, gifva dessa klasser ett bättre elevmaterial och följaktligen möjliggöra en grundligare undervisning och en bättre förberedelse för blifvande akademiska studier. Å andra sidan skulle en skarpare framträdande mellanskola jämte utvidgade rättigheter för dem, som genomgått denna, afhålla elever från ett förhastadt afgående från lägre klasser och förmå dem att söka inhämta det afslutade vetande, som den femåriga skolkursen erbjuder.

Tvenne i våra grannländer försökta utvägar att gifva mellanskolan karaktären af större afrundning och att låta den inför det allmänna medvetandet framstå såsom en själfständigare institution måste ännu i detta sammanhang beröras, näm-

ligen inrättandet af en särskild afslutningsklass för mellanskolan och införandet af en mellanskoleexamen. Då mellanskolekursen hos oss icke gärna kan tänkas annorlunda än såsom femårig, skulle en anordning med särskild afslutningsklass enligt svenskt mönster naturligen hafva till följd, att den för alla lärjungar gemensamma läsningen komme att omfatta blott fyra klasser och att gymnasiet följaktligen, liksom i Sverige, blefve fyraårigt. Många skäl kunde anföras till förmån för ett sådant system. Den särskilda afslutningsklassen skulle komma att meddela sina elever vissa kunskaper och synpunkter lämpade för det praktiska livvets behof. Å andra sidan skulle svårigheterna med en koncentrisk anordning af kurserna i alla ämnen väsentligen bortfalla, då ju gymnasiets elever icke behöfde passera något afslutningsstadium under skoltidens förlopp. Ett fyraårigt gymnasium vore i vissa afseenden lämpligare än ett treårigt för ett eventuellt införande af skilda „linjer“, hvarför öfvergången till en verklig „enhetsskola“, inom sig omslutande de nuvarande reallyceerna och klassiska lyceerna, skulle ställa sig lättare. — Mot den särskilda afslutningsklassen (som ju icke förekommer i Norges mellanskola) hafva emellertid betänkligheter framkastats främst från sådant håll, där man äger den största erfarenhet af de hittills hos oss gjorda försöken med afslutade kurser på mellanstadiet. Det har framhållits, att mellanskoleidén tillsvidare har blott ett svagt stöd i det allmänna tänkesättet och att mången elev ända till slutet af femte klassen tvekar, huruvida han bör afgå eller fortsätta sin skolgång. En särskild afslutningsklass skulle förlägga afgörandet af denna sak till ett tidigare åldersstadium och skulle sannolikt hafva till följd, att de allra flesta elever för säkerhets skull valde icke denna afslutningsklass, utan den till gymnasialstadiet hörande femte klassen. Vidare har uttalats farhågan, att afslutningsklassens elever af kamraterna skulle komma att anses såsom något slags „pariaskast“, lägre än de i gymnasiet inträdande ynglingarna. Huru berättigade dessa farhågor eller förmodanden äro, låter sig naturligtvis icke afgöra. Då emellertid tillräcklig erfarenhet om den särskilda afslutningsklassen icke ännu i Sverige hunnit vinnas, är det måhända klokast att hos oss tillsvidare icke inlåta sig på ett ännu opröfvadt och kostsamt experimenterande utan bygga vidare på den grund, som redan är lagd.

Vida större erfarenhet har i Skandinavien vunnits i fråga om en särskild mellanskoleexamen. En sådan examen har redan länge förekommit i Norge, och ofvan meddelade siffror visa att den där åtnjuter en hög grad af popularitet. Äfven Sverige har infört en dylik under offentlig kontroll stående

examen för de elever, som genomgått realskolans avslutningsklass. Dock torde man hafva skäl att betvifla, huruvida införandet af en examen på mellanstadiet, isynnerhet om den blefve obligatorisk äfven för dem, som önska fortsätta sin skolgång, skulle mottagas med sympati af den finska allmänheten. All sträfvan efter studentlyran till trots kan dock studentexamen föga nog hänföras till antalet af populära institutioner och det är därför att befara, att hvarje tanke på att utöfver denna examen införa en kanske nog så komplicerad examensprocedur på mellanstadiet skulle med bestämdhet tillbakavisas. Atminstone har så vidt bekant tillsvidare icke i offentligheten någon stämma höjts för en mellanskoleexamen vid våra läroverk.

Det torde icke hafva undgått läsaren, att jag i det föregående icke berört frågan om de klassiska språkens ställning i våra läroverk. Och dock är det uppenbart, att en på fullt allvar genomförd mellanskoleinstitution, en verklig „enhetskola“ är tänkbar endast om latinstadiet flyttas upp till gymnasiet. Blott om så sker, kan den grundläggande undervisningen, mellanskolan, vara för alla dessa gemensam; på denna grund kunna sedan särskilda gymnasiallinjer med eller utan klassiska språk byggas. Sträfvanden i denna riktning hafva sina förespråkare såväl i tidningar och tidskrifter som vid lärarmöten. Det är ingalunda osannolikt, att utvecklingen hos oss inom en icke alltför aflägsen framtid kommer att leda till detta slutmål. En annan sak är emellertid, om det vore välbetänkt att vid nu förestående skolreform taga ett så radikalt steg, hvilket skulle hafva till följd att våra talrika nu existerande klassiska lyceer såsom sådana upphörde att existera. Det faller mig icke in att i detta sammanhang ingå på en diskussion af frågan om den antika litteraturens större eller mindre — men otvifvelaktigt ännu stora — betydelse för den moderna bildningen eller om det latinska språkstudiets enligt mitt förmenande i hög grad öfverskattade s. k. formellt bildande karakter. Hvad som väcker betänkligheter mot slopandet af det nuvarande klassiska lyceet såsom särskild skoltyp är främst den popularitet, som dessa läroverk ännu otvifvelaktigt åtnjuta i vida kretsar af vårt samhälle. De klassiska lyceerna äro öfverhufvud ganska väl besökta, och där, såsom fallet numera är vid normallyceerna, eleverna äga att fritt välja mellan en klassisk och en real afdelning, hafva tillsvidare hälften eller mera än hälften valt den klassiska linjen. Ett systematiskt fälttåg mot den klassiska skoltypen, sådant det förekommit i Sveriges och Norges folkrepresentationer, har hos oss åtminstone på senare tider varit tämligen okänt. Allt detta tyckes

gifva vid handen, att en omedelbar indragning eller radikal ombildning af de klassiska lyceerna icke vore af det närvarande sakläget tillräckligt motiverad, utan kunde icke utan skäl stämpas såsom ett försök att med våld drifva utvecklingen in i en viss riktning. Härmed är ingalunda sagdt att icke många enskildheter i de klassiska lyceernas nuvarande läroplan tarfva förbättring; än mindre att staten borde fortfara att upprätthålla ett så stort antal sådana lyceer som för närvarande är fallet. En reduktion af de klassiska lyceernas antal förefaller mig fastmera naturlig och berättigad, ty trots alla invändningar från klassicitetens förfäktares sida låter det sig icke förneka, att utvecklingen dock i stort gått från klassisk till s. k. real bildning. En jämförelse mellan vår tids skola och skolan för ett halft sekel tillbaka vore ju tillräcklig för att bevisa detta påstående, som väl af ingen på allvar bestrides. Men äfven utvecklingen under senaste årtionde har gått i samma riktning. Några statistiska uppgifter från studentexamen belysa detta. Medan år 1895 latinskt skrifprof aflades af 227 och skrifprof i ett modernt språk af 220 abiturienter, voro år 1900 de motsvarande talen 162 och 389 och år 1905 197 och 576. Af hela antalet skrifprof föllo sålunda år 1895 51 $\%$, år 1900 29 $\%$ och år 1905 endast 25 $\%$ på latinet. Däremot kunde visserligen invändas, att detta sakförhållande mindre beror på en minskning af elevantalet i statens klassiska lyceer än på den oerhörda tillväxten af antalet abiturienter från nya privatskolor, hvilka ju alla i hufvudsak hafva ett „real“ läroprogram. Men just detta faktum, att ingen enda privatskola erhållit karaktären af ett klassiskt lyceum, talar i sin mån ett språk, som knappt nog kan missförstås.

Min åsikt är alltså den, att det klassiska lyceet såsom särskild lärotyp med en jämförelsevis omfattande undervisning i latin ännu bör hos oss fortbestå, om än dessa läroverks antal kan tåla vid en betydlig reduktion. Endast i ett verkligt klassiskt lyceum blir det för öfrigt möjligt att bereda ett någorlunda tillräckligt utrymme åt grekiska språket, hvars kännedom för vissa lefnadsbanor är af direkt nytta och som i litterärt hänseende erbjuder större intresse än latinet. Uppenbart är att tanken på en mellanskoleafslutning i det rena klassiska lyceet icke låter sig förverkligas. Då emellertid en viss kännedom af latinet för mången vid blifvande universitetsstudier är af obestridligt värde, borde möjligheten af att grunda ett slags mellantyp af läroverk, där på mellanskolans bas skulle byggas en gymnasiallinje med latinundervisning, på allvar tagas under ompröfning. En latinkunskap inhämtad genom en låt vara ganska intensiv läsning under de sista

tre skolåren kan naturligtvis icke jämföras med den grundligare insikt i språket och litteraturen, som vinnes genom årlånga studier i ett klassiskt lyceum, men den är för den skull ingalunda värdelös. Att en sådan läroplan äger tillräckligt stöd i den allmänna opinionen hos oss, framgår till fullo ur det faktum, att talrika privatläroverk redan länge underhållit en latinlinje på det högre skolstadiet och att denna linje i regeln icke lidit brist på elever. En dylik „halfklassisk“ lärotyp, där på den gemensamma mellanskolans grund en latinkurs inträdde i gymnasiet, skulle otvifvelaktigt tillgodose många berättigade synpunkter; och om en gång äfven hos oss en radikal och demokratisk opinion går till storms mot de rent klassiska lyceerna, kunde i en sådan latinlinje det klassiska studiet finna en sista tillflykt i våra skolor.

I det föregående har mellanskolan betraktats blott såsom en del af ett fullständigt, till universitetet ledande högre läroverk. Men förutom sådana läroverk förekomma ju i vårt land under olika namn äfven skolor med ett mindre antal, vanligen fem, klasser. Ett genomförande af mellanskoleafslutning vid de fullständiga lyceerna skulle sannolikt hafva till följd, att dessa femklassiga läroverk i möjligaste mån skulle anordna sina läroplaner i öfverensstämmelse med lyceernas fem lägre klasser, likasom å andra sidan uppkomsten af talrika och blomstrande fristående femklassiga skolor skulle mäktigt bidra till att hos vår allmänhet rotfästa aktningen för den värdefulla medborgerliga bildning, som en väl organiserad mellanskola bör kunna meddela sina lärjungar.

U. Lindelöf.

De finska konstnärernas 16:de utställning.

Det har blifvit fashion för våra mera kända konstnärer att draga sig undan från de allmänna utställningarna.

På årets salong saknas största delen af dem, hvilka gifvit de tidigare deras färg. En uppräknig af de uteblifna faller sig icke så lätt; måhända bortglömdes någon, som afsiktligt hållit sig på afstånd, och detta kunde kanske såra.

Men mycket beklagligt är det mod, som för närvarande för spiran.

Orsakerna? Ja, de kunna vara mångahanda. Främst lokalens otillräcklighet. Trots frånvaron af tiotal själfskrifna deltagare hafva de refuserade varit så många, att de kunna tänka på anordnandet af en själfständig utställning. Mer än någonting annat skall väl detta faktum öppna ögonen för den verkliga utrymmesnöd hvarmed våra konstexpositioner hafva att kämpa. Det är ej mera fråga om trängsel eller tal om berättigad fordran på armbågsrum, det har blifvit en fullkomlig omöjlighet att bereda plats för allt, som har ojäfvad hemortsrätt, än mindre tänkbart att inställa någonting i riktig omgifning. En starkare och kraftigare växt, än den finska konsten, kan vantrivas och vissna under de tryckande förhållanden Ateneum erbjuder såväl målare som skulptörer. Om tillämpad konst och arkitektur skola vi alls icke tala.

Det nya konstpalatset måste blifva en verklighet, trots svårigheter och protester, så snart som möjligt; för hvarje månad som förflyter, blir insikten om dess oumbärlighet allt klarare och tydligare.

Men huru starkt denna fråga än må spela in vid bedömandet af pågående utställning, må den dock icke göras ansvarig för mera än den verkligen kan bära. Man vill ju dock icke tro att äfven konstnärerna gripits af den vanvettiga strejkepidemien och blott strejka för strejkens skull — så nära till hands en sådan förmodan dock synes ligga.

Nej, orsakerna ha säkert sin rot djupare än i rumbrist och jargon.

Karaktéristisk för situationen är den energiska och samtidigt dimmiga och obestämda opposition, som från de yngstas sida väckts till lif — mot hvad? Icke, såsom alltid då något verkligt lifskraftigt och nytt bryter sig igenom, mot en rådande smak- eller idériktning; de mest misslynta rikta sig mot juryn, de moderatare nöja-sig med beslutet att „taga afstånd“ — från något de hvarken formulera eller precisera, lika litet som de brytt sig om att uppställa ett eget program. Ingendera af de vägar, som alltid stå de målmedvetna unga till buds: nedrifvandets af de härskande idealen eller utbasunerandet af nya, har oppositionen beträdat. Och för utomstående får det hela — så intressant episoden än är såsom symptom — blott värde som bevis för den andliga domning, hvori vår konst i stort sedt befinner sig; man vrider sig oroligt i sömnen, men vaknar icke.

Mot hvad skall öfverhufvud oppositionen kunna rikta sig? Den frågan är ej lätt att besvara, ty vi äga inga skolor alls, i intet fall några härskande sådana. Och på det konstnärliga såväl som öfverallt på de kulturella områdena måste vi bittert beklaga den fullkomliga frånvaron af rotfast tradition, hvars höga dubbeluppgift är att samtidigt stärka de maktägande och samla och förena oppositionen. Hos oss blir allt så lätt personfrågor; där vi behöfva en samlad trupp där möta vi en ensam; där någon ger en lösen, ett program, där svarar blott ekot från tomma väggar.

Hvarför äga vi icke en landskapsskola, i all anspråkslöshet en parallellföreteelse till skolan i Barbizon, till impressionister och neoimpressionister, till Worpswede-männen? Vår natur är så egenartad, vårt ljus så olika kontinentens, att de kräfva sin egen teknik och behandling för att komma till sin rätt. Försök hafva gjorts, då och då, stundom ej utan framgång, men allt har stannat vid ansatser; då experimentatorn tröttnat, har ingen funnits som velat taga vid. Aldrig någon kontinuitet, aldrig en samfällid sträfvan. Och dock, redan Helsingfors' atmosfär har sin omiskänneliga särprägel, såväl som Stockholm, Paris eller London — men ingen söker fånga den, omspänna den — och medgifvas bör att det vore för mycket för en enda. Lagerstam, till exempel, målar vår hufvudstad i senskymning och natt — de belysningar, hvori den mest närmar sig öfriga storstäder. Men hvem målar de underbara förmiddagsbelysningarna med stickande sol öfver gnistrande snöfält, aftonrodnaden sedd genom böljande sjörök, vårnätternas spöklikt diffusa ljus öfver slumrande gator, septem-

berstormarnas djupblå haf under solglimtar genom sönderbrutna skyar? För att blott anföra några detaljer.

Vi följa för uppmärksamt med nålens rörelser på den internationella konstens barometer, försöka alltid hålla oss i nivå med det nyaste, äfven om vi därmed måste öfverhoppa viktiga länkar i utvecklingen. Däraf famlandet och osäkerheten, däraf den undermåliga tekniken och den flacka ytligheten. Mästerverken skapas icke enbart genom vilja och kunna; de utgöra spetsarna af en rik och omfattande produktion. Och häri ligger sannolikt vårt finska måleris största svaghet — man arbetar kvantitativt alldeles för litet. Och sinnet för de fina nyanserna kan uppöfvas och skärpas endast genom långvarigt studium och ingående analys af samma och liknande problem. En Monet, en Signac — jag önskar ingalunda någon imitation af teknik eller färger anpassade för andra luftstreck — hafva nått så långt just genom att ej rygga tillbaka för hvad som för hvardagsmålaren närmast vore själfuppreningar; men för den allvarliga konstnären öppnar sig ingen annan väg till det oinskränkta herraväldet öfver naturen.

Måhända blir det tydligare hvad jag afser, om jag uttrycker mig annorlunda. Till det hängifna arlete i samma riktning, hugg i samma skåra, som i utlandet så ofta fört till stora och glänsande resultat, äga vi intet motstycke. Vi sakna måhända icke begåfningar, men de stå isolerade i stället för att stödja och sporra hvarandra, man fruktar konkurrensen i stället för att söka den. Gemensamhet i sträfvan förflackar icke individualiteten utan lyfter henne till ett högre plan; den bredare allmängiltiga basen blir blott underlaget för luftiga och djärfva konstruktioner, omöjliga under andra förhållanden. Vi se för litet ödmjukt på vårt verk, vi förblanda så lätt själfkänsla med falsk och oäkta stolthet. Vi äro för „själfständiga“ att lära, och konsten får sitta emellan till förman för kulten af det egna jaget.

Pågående utställning saknar verk, hvilka genast falla i ögonen, men den vinner vid närmare bekantskap. Man varnar på många händer en intensiv sträfvan framåt, låt vara att man mera måste se till afsikten än till de vunna resultaten. Utan att jag direkt vill påstå att så varit fallet, synes det dock mig, som om den skotska utställningen för ett år sedan efterlämnat märkbara spår, spår af odeladt glädjande art. Icke i form af efterlikning af den ene eller andre konstnären. Men

en fläkt af det skotska greppet på landskapsmåleriet, utgånet ur den Whistlerska teorien om färgackordens ostämndhet i naturen, slår mjukt och smekande emot en ur flere bland utkasten och skisserna; konstnärens rättighet och skyldighet att själf sammansätta sina harmonier, i stället för att låna dem direkt från ett godtyckligt stycke natur, håller på att blifva lefvande och klar för den yngre generationen. En bit så utsökt i färg som Sigrig Schaumans lilla trädgårdsvy är man ej van att se på våra utställningar — låt vara att fakturen är nästan Hornell'sk — och Ellen Thesleffs strålande visioner — tanken för osökt till Kandinsky — lysa som ett fönster i glasmosaik genom den gråa muren af kringhängande dukar. Det är ej några sagolandskap konstnärinnan visar oss utan helt enkel hvardagsnatur, öfverförd till och uppfattad med alla sinnen — i stället för att speglas blott i ögat. Fru V. Soldan-Brofeldts „Sandhaf“ är måladt med en känsla för de finaste nyanserna, som kunde förråda mästaren — den blekblå sommarhimmeln *utanför* bilden reflekteras tydligt af den jämna sandytan, men omedelbart bredvid hänger en pendant, död, torr, liflös. Hjulspåren från „Krokot tallen“ gifva perspektiv hvarken i färg eller teckning; närmast i förgrunden ligga skuggorna lika uttryckslöst bleka som å dynkrönet, hvarest de ses bortom massor vibrerande luft öfver den upphettade slutningen. Sparre utställer en hel rad syntetiska utskärssjöskap, saftiga och friska och dock behärskade och måttfulla, men utan det djupa man så längtar efter, och af de yngre rädes ej Ollila för djärfva koloristiska kombinationer, mera typiska för den nyss förflutna varma sommaren än för vår natur i allmänhet. Mattila ger i en i all anspråkslöshet utomordentlig akvarell hafsens blå-gröna glastoner mot gnistrande snö och mörka furor — med större säkerhet i uppfattning än i utförande. Öfver genomsnittet höja sig äfven Jonas Heiska's ångande ladugård med sitt präktiga luftperspektiv och sin starka jorddoft, och Antti Halonens andaktsfyllda „Frid“ är ett flärdlöst verk, inför hvilket man gärna dröjer; den gobelinartade mattheten i färg förstärker verkningfullt det intryck af dvallik ro, som bor i vår nordiska sommaraftonskymning. Med verklig glädje ser man Laurén möta med någonting nytt; hans betande hästhjord är både i teckning och färg präglad af — man vore nästan frestad säga monumentalitet, och sällan har blåsig vårhimmel målats med större skärpa än i byktorkningsscenen, i hvilken bild konstnären för öfrigt hemfaller åt sitt kända, personliga manér.

Men allt detta är ansatser, obestämda löften, någon gång inspirerade anteckningar och utkast; aldrig det färdiga konstverket prägladt och adlat af säker stilkänsla.

Ruokokoskis Savolaks-landskap äro gjorda med en viss energi som kan innebära löften för framtiden. Alarik Munsterhjelm framträder icke i år till sin fördel, om än utsikten öfver Lojo sjö i glittret öfver vattnet gifver prof på långt hunnen teknik och säker observation. En separatutställning af denna modige och ärlige konstnär vore mycket önskvärd. Hans kärftva, hårda kolorit blir råare och kantigare än den i själfva verket är i den föga lämpliga omgifningen af våra expositioners genomsnittskonst. De onekliga förtjänsterna öfver ses lätt och uppskattas främst då man i minnet återkallar intrycken af hans bilder från tidigare år; först då börjar man ana den röda tråd, som löper genom hans verk. Engberg och Hämäläinen, de lofvande namnen för kort tid sedan, hafva åtminstone för närvarande råkat i hvar sin återvändsgränd, men det *måste* gå öfver; båda läto en gång för mycket djup och intensitet framskynta ur sina drömmier, för att så snart för alltid kunna stelna. Haartman visar blida, opersonliga landskap, smekande i färgen men utan karaktär, Rapp målar säkert och flott som städse; det är ett nöje att se hans studier. Vore han en konstnär med namn, ginge hans dukar till höga pris. Men här är ej fråga om någon orättvisa, allt hvad han gifver är blott bevis för att han behärskar yrket; innan han skapat någonting färdigt, omfattande, öfvertygande är det icke så lätt att taga honom fullt på allvar.

Det är glädjande nog att betrakta Vlasoffs snöeffekter och bistra vinterhimlar, men man längtar efter att få se huru Gallén och Järnefelt, Enckell och Finch ville återgifva samma landskap; först sedd genom ett antal olika temperament kan tillvarons objektivitet fattas, begränsas, belysas. Lagerstams goda Helsingforsstudier hålla sig tämligen på sin vanliga nivå, men med Finch's öfverdådiga nattbilder från strejkveckan i minnet, är det svårt att skänka det erkännande många af dem förtjana.

Första gången på länge, kanske öfver hufvud den första, har Evert Roos från Italien hemsändt bilder. Studiehufvudet säger ej mycket, de båda återstående akvarellerna desto mera; med allvar och kärlek har han trängt skuggproblemet in på lifvet. Så säkert och känsligt analyserade diffusa belysningseffekter representera verkliga bedrifter. Och en synd och skam är det ifall hans Casa Boeia ej skall finna köpare; helst borde den gå till samlingarna.

Hedersplatsen på utställningen intages af Sjöströms stort anlagda „I Sandgropen“. Trots det goda greppet, trots mycken säkerhet i färgbehandlingen, förstöres dock helhetsverkan genom de grumliga och tunga skuggorna, och hästar såväl

som människor stämplas ej af samma kraft som den, hvarmed landskapets enkla linjer gifvits och situationen kräfver. Med erkännande för själfständigheten, ville man gärna se litet mera Meunier'sk storhet i rörelserna. Ej heller i de öfriga dukarna när Sjöström öfver hvad han tidigare gjort, men hans bilder äga alltid en personlig prägel som intresserar.

Porträtten äro icke många. Tandefelts anemiska, utsökta färgskala dominerar hans bilder så helt att de rent psykologiska momenten undanskymmas, Sparre och Haartman sträfva mot en diskret och förfinad kolorit. Sigrid Schaumans studier röja otvifvelaktigt talang, men faran för att fastna i ett manér, hvars enda berättigande vore verklig genialitet i uppfattningen, ligger oroande nära till hands.

Skulpturen är ointressantare än någonsin, porträtten dominera. Cedercreutz står stilla, och den unge Munsterhjelm skattar i sina arbeten åt en fotografiskt trogen realism, hvilken helt och hållet undanhåller åskådaren konstnärens egen själ. Som skola kunna sådana verk vara bra; då sviker åtminstone ej tekniken när tankarna vilja söka gestalt.

Det är ebb i vårt konstlif för närvarande. Men ebb följer flod med naturnödvändighet — för att åter aflösas af ett stigande. Vårt land är för litet, dess folkstock för ringa för upprätthållandet af sträng kontinuitet. Och konstellationen Edelfelt- Gallén- Järnefelt- Enckell strålar samlad så starkt att vi måste finna oss i afstånd, innan vi nå lysvidden för en ny. Att den skall hinnas är höjdt öfver hvarje tvifvel. I hela naturen finnes ej en kvadratcentimeter jord, ej en kubikcentimeter atmosfär, som ej äger sin skönhet. Intet är öfverflödigt, onyttigt, fattigt, annat än mätt med ofullkomlig, ensidig måttstock, eller vägdt med vikter, hvilka jämföra blott en enda egenkap hos tingen. Såsom det brutna ljuset i polarregionernas iskristaller ersätter den organiska världens färgprakt i varma länder, så måste en vaken blick öfverallt kunna spåra fullgod ersättning för hvad den vid ytlig jämförelse med erkända, inlärda värden tror sig sakna. Att förneka skönheten i sin närmaste omgifning betyder blott oförmåga att gestalta hvardagslifvet harmoniskt, innehållsrikt och fullt.

Men skulle trots allt en stegring uteblifva, då må vi skjuta skulden på oss själfva, på egen indolens och egen oförmåga, icke på en karg och ogästvänlig natur, som blott kräfver arbete och ans för att förädlas.

Sigurd Frosterus.

De ledande idéerna i mänsklighetens historia tecknade af Yrjö-Koskinen.

Z. Yrjö-Koskinen: *De ledande idéerna i mänsklighetens historia.* Öfversättning af T. O. Ilmoni. Helsingfors, G. W. Edlund. 350 sid. 8:o. Pris: 3 m. 50 p.

Icke utan förvåning erfor man, att Yrjö-Koskinens skrift „Johtavat aatteet“, hvars första och andra finska upplagor utkommo 1879 och 1890, nyligen blifvit publicerad i svensk öfversättning. Man frågade sig, om icke ett verk af detta slag inom loppet af snart trettio år blifvit så föråldradt, att en öfversättning icke vidare vore till gagn. Och jag tror, att den, som genomgått den föreliggande boken, skall finna sina betänkligheter bekräftade. Yrjö-Koskinens sammanfattning af historien var från början en svag produkt, och detta framstår i dag ännu klarare än för tjuguatta år sedan.

De granskare, som yttrade sig efter utgifvandet af originalets första upplaga, ville icke tillerkänna arbetet det värde från filosofisk synpunkt, på hvilket förf. tycktes göra anspråk. Th. Rein sade i en recension¹, att om framställningen skulle bedömas såsom en historiens filosofi i egentlig mening, det måste anmärkas, att förf. förbiset flere frågor, som röra möjligheten och betydelsen öfverhufvud af människosläktets historiska utveckling. Denne granskare påpekade vidare, att idéerna icke, såsom förf. tycktes anse, i historien förverkligas genom trollkraft, utan genom naturliga medel, d. v. s. genom individens arbete och sträfvan för sina fördelar och syften. Individerna äro dock de, som slutligen uppbära den historiska utvecklingen; endast i dem ha mänskligheten och nationen sin tillvaro. Genom att förf. icke tar sådana frågor, som likväl höra till hufvudfrågorna i historiens filosofi, i betraktande, saknar hans arbete filosofisk karaktär.

¹ Kirjallinen Kuukauslehti 1880 sid. 131 ff.

Dr Hirn frågade¹, hvad förf. menade med historiens „Ledande idéer“. „Är det“, sade han, „en deus ex machina, en mystisk och metafysisk kraft, om hvilken man, såsom han säger om våra dagars idéer, icke vet, hvadan de komma och hvar de gå? Man har sagt om historieskrifvaren, att han är en bakåt blickande profet, i framtiden kan han icke skåda, men om idéernas ursprung får han icke vara okunnig. Han får icke antaga dem för gifna storheter. För honom böra de vara allmänna notioner, som bringa till enhet en mängd fakta, hvilka därigenom få sin rätta belysning och sålunda gifva en bestämd riktning åt nationernas och mänsklighetens sträfvanden.“

Senare har K. F. Ignatius i sitt vid Finska Vetenskaps-societetens årsdag den 29 april 1904 hållna minnestal öfver Yrjö-Koskinen berört hans ståndpunkt i fråga om det rättas förverkligande i världshistorien.² „Världshistorien företer“, säger han, „enligt Yrjö-Koskinens åsikt en fortgående strid emellan det gamla och det nya, emellan den närvarande d. v. s. den traditionella rätten och den kommande eller den anticeperade framtidsrätten, hvilken sistnämnda, enligt hans förmenande, förutsatt att den är riktig, städse är den högre. En följd af detta betraktelsesätt är icke blott att samma handlingar, begångna under olika tider böra bedömas olika, utan äfven att ett och samma handlingssätt af t. ex. tvenne samtida folk kan ur det rättas synpunkt få en alldeles olika dom“. Minnestalaren invänder mot detta åskådningssätt, att det förblandar de medel, hvarmed de må uppnås, med själfva målet och låter detta senare skänka sitt berättigande åt de förra, huru beskaffade de än må vara samt tillägger: „Hegels af Yrjö-Koskinen hyllade lära, att det verkliga är det förnuftiga d. v. s. det rätta, leder, synes det mig, i sina konsekvenser icke blott till en ohjälplig brytning mellan historisk rätt och allmän moral, utan äfven till erkännande af makten såsom enda rättsgrund i nationernas förhållande till hvarandra“.

Från historisk synpunkt gifva dessa granskare arbetet större erkännande, men, såsom mig synes, utan giltiga skäl.

I ögonen fallande är Yrjö-Koskinens underskattning af folkens intellektuella och sociala samt ekonomiska lif såsom faktorer i den mänskliga utvecklingen. Han håller sig till statsmaktens skiftande företeelser och statsformernas växlingar och fattar uteslutande politiskt de två idéer: humanitetsidén, och nationalitetsidén, till hvilka hans världshistoriska schema

¹ Reinhold Hirn: Nya bidrag till historiens filosofi; Tidskrift utg. af Pedagogiska föreningen, 1881 sid 23 ff.

² Finska Vetenskaps-societetens Acta. T. XXXII.

egentligen inskränker sig. Dessa begrepp räcka, så elastiskt han än söker fatta dem; icke till för sammanfattandet af förloppet, hvilket dock, enligt förf:s mening, bör utmärkas af „noggrann följdriktighet“. Systemet visar sig oafslåttligt bristfälligt, och vidsträckta perioder möta, då de ledande idéernas följd alldeles afbrytes. Så är det med den tidigare medeltiden, omkring ett halft årtusende mellan 500 och 1000 e. Kr., hvilken tid, enligt hvad Yrjö-Koskinen försäkrar, saknade alla egna idéer och för det mesta lefde på „romarvärldens kvarlevor“. Det var dock på denna tid som slafveriet upphörde och lifegenskapen uppkom; men ett sådant socialt faktum af genomgripande betydelse uppmärksammas icke af förf. Ännu bekymmersammare ställer det sig med 18:de seklet, om hvilket det heter: „Denna saknad af allmänna ledande idéer gör öfverhufvud det 18:de århundradets politiska händelser till en hemsk ödemark, alldeles som historiens ande skulle hafva flytt, och atomerna lämnats att utöfva sin egen otyglade lek“. Inför en vanlig uppfattning är 18:de seklet med sitt rika litterära lif och sin humanistiska riktning det framför andra idérika seklet, och på det politiska området möta oss väldiga konflikter, sådana som Polens fall och det nordamerikanska frihetskriget; men Yrjö-Koskinen har icke lyckats inpressa dess företeelser i sin prokrustesbädd, och så förklarar han kort om godt, att tiden saknade ledande idéer.

Gå vi något mera in i bokens särskilda kapitel, falla på själfva de afgörande punkterna misstag och oriktigheter i ögonen.

Efter en kort blick på orientens och Greklands historia dröjer förf. vid „romarvärlden“ och ägnar en jämförelsevis vidlyftig framställning åt „romarvärlden“ såsom representerande idéen om mänsklighetens samhörighet. I en not säger han: „Dessa nya idéer, som Roms kejsardöme representerade, har Amédée Thierry på sinnrikt sätt framställt i sitt arbete 'Tableau de l'empire romain', hvars vinkar jag erkänner att jag följt.“ Läsaren föreställer sig sig, att förf. med rådfrågande af Amédée Thierry själfständigt genomarbetat ämnet; jag blef därför öfverraskad, då jag vid jämförelse fann, att Yrjö-Koskinens framställning till stor del är ett sammandrag af Amédée Thierrys bok, som på sin tid (2:dra uppl. 1862) var en förtjänstfull sammanfattning af forskningens resultat. Sid. 65—66 hos Yrjö-Koskinen motsvara sid. 142—145 af Amédée Thierrys arbete; sid. 67 hos Yrjö-Koskinen är sid. 140 hos Thierry o. s. v. Yrjö-Koskinen har gått så långt i trohet mot sitt original, att han t. o. m. följt Amédée Thierry i citaten ur latinska källor. Han har icke behöft göra sig mödan att forska i Tertullianus, Plinius och

andra författare, som åberopas, ty de äro förut citerade af Thierry.

Thierrys grundåskådning, att det romerska världsväldet var en stor assimileringssinriktning, där folken sammanknötos i gemensam kulturutveckling, är riktig, men Yrjö-Koskinen, som söker nationalitetsidéen i alla, äfven de äldsta historiska utvecklingsstadier, har tillfogat en egen tanke, som icke återfinnes hos Thierry, icke heller hos någon annan författare, nämligen att den vida värld, som inbegreps inom det romerska kejsardömet skulle utgjort en „gemensam nationalitet“ (sid. 55). Det är svårt att förstå, hvad förf. i grunden menar med den världsmonarkiska nationalitet, som skulle sammangått med den romerska kosmopolitismen, men i hvarje händelse är det begrepp Yrjö-Koskinen här konstruerat falskt. Det romerska kejsardömet ägde icke en gemensam nationalitet. I västern var latinet, i östern grekiskan rådande, men därjämte funnos talrika lokalspråk så godt som i hvarje landsända. De religiösa förhållandena skiftade likaså i oändlighet. Nyare undersökningar, i synnerhet papyrusforskningen, ha ådagalagt, att icke ens den rättsliga enhet, som antagits, förefanns. Det är ju, för att taga endast ett exempel, allom bekant, att judarna inom det romerska rikets stora ram upprätthöllo och utbildade sin folkliga egendomlighet.

Förf:s supposition om romarväldets gemensamma nationalitet hindrar honom icke att å andra sidan i nationalitetsidéens uppvaknande se orsaken till det romerska kejsardömet fall. Han begagnar här sina begrepp i skiftande betydelse, utan att precisera deras innehåll. Framställningen är i följande ord rent af förvirrad:

Men därjämte är att anmärka, att den mänsklighetsidé, som romarväldet nu hade fullbordat, likväl i intet hänseende var alldeles ensidig. Denna romerska allmänmänsklighet hade förverkligat sig endast i en gemensam nationalitetsform. En gemensam mänsklighet hade uppkommit endast därigenom, att alla folk hade gestaltat sig till romerska d. v. s. till en nationalitet med afseende å lagar, institutioner och kultur. Mänsklighetsidéen var sålunda liksom fastkedjad vid nationalitetsidéen på samma gång som nationalitetsidéen själf hade blifvit förkväfd vid denna omfamning. Vissertligen hade kristendomen vidgat mänsklighetsbegreppet utom det romerska humanitetsbegreppets tränga gräns; men så länge Roms statsenhet kvarstod, förmodade icke kristendomens vidsträckt uppfattning i detta hänseende egentligen förverkligas. Det som historien vid denna tidpunkt saknade var särskilda nationaliteter på det vunna området af allmänmänsklighet. Då hade det romerska kejsardömet fyllt sitt ändamål, och tidsbehofvet fordrar dess sönderfallande.

I sin sträfvan att göra det romerska världsväldet till en manifestation af nationalitetsidéen låter således förf. mänsk-

lighetsidén och nationalitetsidén där fastkedjas vid hvarandra, vid hvilken omfamning bägge förkvävas. Därvid uppkomma de enskilda nationaliteterna. Processen blir icke mindre underbar genom att „historien“ och „tidsbehovet“ sättas såsom de verkande agenterna.

Jag kommer här till ett grundfel i förf:s uppfattning af medeltiden, som han från början till slutet fattar såsom en nationaliteternas period. Den förmodan ligger nära, att Yrjö-Koskinen blifvit lockad på villospår af en författare som under medlet af det gångna seklet åtnjöt ej ringa popularitet, men hvars auktoritet på detta område längesedan är fallen: Amédée Thierrys broder Augustin Thierry. I likhet med denne finner Yrjö-Koskinen redan den tidigare medeltiden uppfylld af nationella motsatser, men inga fakta vittna om att den jäsningsprocess, som försiggick i folkvandringsstaterna, skulle haft en nationell karaktär. Förf. talar (sid. 145) om „frankiska rikets nationalitet“. Var det då frankerna, romarna, burgunderna, västgoterna, allemannerna eller någon annan af rikets talrika folkstammar, som gaf denna nationalitet dess prägel? Det frankiska riket var en sammangyttring af skilda folk, som ännu icke hade nått en nationell utveckling. Det merovingiska konungadömet var här den sammanhållande kraften, och dess fall berodde icke på nationella förhållanden utan på saknaden af reella stödjande krafter. Det karolingiska konungadömet fann sedermera nya lifsbetingelser genom att förbinda sig med feodalismen och påfvedömet.

Det är en af förf:s många motsägelser då han anser, att Karl den stores monarki på en gång var ett förnyande af det romerska kejsardömet politiska enhet och den politiska tyska nationalitetens vagga. I öfrigt försiggick här, enligt hans mening, en upplösningsprocess likartad med det romerska kejsardömet. Det bekanta fördraget i Verdun 843, hvarigenom det frankiska riket sönderföll i Väst-Franken, Mellersta Franken och Ost-Franken betecknar för honom en nationaliteternas frigörelse. Visserligen var det mellersta frankiska riket, som omfattade en mängd olika folkelement, till sin nationella karaktär ännu „något obestämdt“, men han är så mycket mera viss om att Väst-Franken var den franska och Ost-Franken den tyska nationalitetens land. De klaraste sakförhållanden blifva härvid misstydda. Det är tydligt, att fördraget i Verdun hade en rent dynastisk och feodal karaktär och att nationaliteterna där spelade ingen roll. De moderna nationernas framträdande hör till en vida senare tid. Den franska nationen framgick under konungamaktens egid först omkr. 1200-talet ur den feodala splittringen, och de första antydningarna

till ett tyskt nationalmedvetande höra till en ännu senare epok. År 843 funnos endast ost-frankiska stammar, men ingen tysk nation.

Med Yrjö-Koskinens teori om medeltidens nationaliteter blir den feodala partikularismens uppkomst en oförklarlig gåta. Han sammanbinder de feodala förhållandena med den germanska följesinstitutionen, en doktrin, som framställdes i början af 1800-talet, men ganska snart visade sig otillfredsställande. Därvid förlägges feodalismens tidigaste skede till Merovingerna i st. f. till Karl Martel och hans efterföljare. De sociala förhållanden, som ytterst betingade utvecklingen, beröras icke, och det framgår därför icke, att feodalväsendet berodde på behovet af skydd under en epok af i hög grad försvagad samhällsmakt.

Medan den äldre medeltiden sålunda blir snedvriden, är redogörelsen för den egentliga medeltiden, korstågsperioden, mera sakenlig, i synnerhet i teckningen af den utvecklade feodalismens yttre former och af den katolska kyrkans universella sträfvan. Men äfven här förbigås grundorsakerna, som ligga i de sociala och andliga momenten. Ståndsförhållandena och representationernas uppkomst ur dem beröras endast flyktigt; lifegenskapen och de lifegnas frigörelse förbigås. Katolicismen framstår såsom en blott politisk faktor, och den i högsta grad betydelsefulla katolska världsåskådningen betonas alls icke. Den medeltida askesen, som gaf färg åt tiden är icke omtalad.

Här komma vi till den tid, då nationalitetsidéen, som Yrjö-Koskinen spårar redan i forntiden, i själfva verket börjar framträda, i det att styrelsemakten vid öfvergången till nya tiden i England, Frankrike och Spanien manifesterar sig i form af kraftigt utvecklade nationalstater. Men företeelsen var icke så allmän, som förf. vill anse, och i det stora hela är äfven i de tre nämnda staterna det furstliga intresset mera framträdande än det nationella. Förf. har en aning om hvad som brister och söker särskildt i fråga om Tyskland och Italien öfverskylla felgreppet. „Denna nationalandans böjelse märker man“ säger han, „äfven i de länder, i hvilka medeltiden icke fått till stånd någon nationell helhetsstat“. Så i Tyskland, ty „Karl V:s dåtida tyskar voro sin kejsare mera tjänstvilliga än deras förfäder hade varit många århundraden förut, och om ej religionskampen blifvit upptänd, kan man tro, att Tysklands söndringstillstånd då skulle i någon mån kunnat blifva förbättradt“. Sålunda göres Karl V, Spaniens konung och den siste bäraren af kejsartanken i dess kosmopolitiska omfattning, till en representant för det tyska nationalitetssträfvan-

det. Faktiskt gaf sig sträfvandet till statskoncentration, som var utmärkande för tiden i Tyskland, uttryck i det territoriella furstendömet, som i sig innehar fröen till Tysklands politiska framtid. Det bör icke glömmas, att den österrikiska monarkien, som byggdes på rent dynastisk grund, på denna tid började vinna någon fasthet. Och lika oriktigt säger förf.: „I Italien saknades icke heller ett nationellt helhetssträfvande. Romar-herraväldets idé synes nu slutligen hafva slocknat och nationalitetsidéen klarnade. Machiavelli skref då sitt arbete 'Furstens'¹ likasom till en lärobok åt någon som genom despotismens och en slug diplomats vapen skulle kunna skapa Italiens enhet“. Äfven detta är en missuppfattning; i Italien ledde utvecklingen afgjort till småstatssystemets befastande. Machiavellis stämning var, så vidt han afsåg en nationell enhet för Italien, en ropandes röst i öknen.

Ännu mera ensidigt behandlas reformationsepoken. Under denna skickelsedigra tidpunkt samverkade talrika andliga, politiska och sociala strömningar, hvarför den som ser endast en sida gör sig skyldig till grof missuppfattning. Men för Yrjö-Koskinen existerar äfven här knappt annat än den nationella faktorn. Reformationen är för honom en nationaliteternas frigörelse från allmänkyrkans band och däri, icke i kampen för andlig frihet, låg dess historiska betydelse. Jag skall så mycket hellre här återge förf:s ord, som de äro be-tecknande för hvad han kallar „det historiska lifvet“. Sedan han erkänt att de religiösa idéerna intränga i samhällets djupaste lager och sätta massorna i rörelse, fortsätter han (sid 276):

Men religionens egentliga inflytande rör sig i sjäslifvets djup; det berör individens inbördes förhållande till Gud, inlåter sig icke nödvändigtvis på att gestalta världens yttre förhållanden efter en viss form. Det är nämligen att minnas, att det inre sjäslifvet och det historiska lifvet, ehuru de äro i inbördes växelverkan, likväl äro två från hvarandra alldeles skilda områden, af hvilka det ena ingalunda fullt behärskar det andra. Hvad reformationen vidkommer är nog sant, att dess dogmatiska frågor hafva djupt tryckt sin prägel på tidens händelser, men lika säkert är, att tidehvarfvets historiska riktning redan förut var utstakad: — den kyrkliga allmän-monarkien borde upplösas och folken borde komma i åtnjutande af sin egen frihet. Protestantismens läroformer erbjödo sig till lämpliga medel åt denna tids syften“. — —

Och längre fram (sid. 280) heter det:

Otvifvelaktigt förefaller den slutsats, till hvilken vi på detta sätt kommit, litet sällsam. I tidehvarfvets alla, äfven politiska rörelser höres främst de dogmatiska tvisternas stämning. Frågorna om den gudomliga nådens egentliga natur, Herrans nattvards betydelse

¹ I st. f. „Fursten“: ett af de många tryckfelen i boken. •

och det tillkommande lifvets villkor upphetsa människornas sinnen ända till blodiga fejder och gifva åt alla tidehvarfvets händelser sin egendomliga färg. Men dessa andliga frågors afgörande var, såsom jag redan sökt visa, likväl icke tidehvarfvets hufvuduppgift. Reformationens historiska uppgift ligger icke däri, att den har grundlagt ett senare religionsbegrepp; i detta afseende har dess kraft och inflytande varit strängt begränsad. Men dess betydelse har varit människosläktets frigörelse från allmän-kyrkans band; sålunda har de dogmatiska frågornas inflytande på historiens varit mera mekaniskt än andligt.

Förf. befarar anmärkningar om alltför ensidigt betonande af den politiska historien, men försvarar sin ståndpunkt med att framhålla, att de protestantiska läroriktningarna icke syftade till tankefrihet i ordets egentliga mening. „De protestantiska partierna“, säger han, „förkastade visserligen påfvens och den katolska lärans beslutanderätt i trosangelägenheter, men band¹ människornas samveten fast vid bibelns bokstaf äfvensom vid den begreppsform, hvilken de hvar på sitt håll bildat sig af denna bokstaf“. För hvar och en, som i någon mån studerat reformationstidehvarfvets historia, står det dock fast, att den andliga frigörelse, som med reformationen begynte och som framgick ur striden mellan de skilda läroriktningarna, varit ett hufvudmoment i den mänskliga utvecklingen. Statsmakten vann visserligen på många håll ökad styrka i samband med den kyrkliga reorganisationen, men detta skedde ofta i allt annat än nationell riktning. I reformationens hufvudland, Tyskland, ledde utvecklingen, för så vidt de politiska förhållandena angår, till ytterligare stärkande af territorialfurstarnas suveränitet, hvilken bekräftades i westfaliska fredsslutet. Om protestanternas ställning i nationellt hänseende under trettioåriga kriget heter det: „Ett århundrade senare² hade reformationens uppresning mot Rom känts som ett nationellt företag; nu däremot, då en ifrig endräkt härskade mellan påvestolen och den tysk-romerska kejsaren begynte densamma erhålla en alldeles ofosterländsk anstrykning“. Att förf. sålunda låter reformationens rörelsen skifta färg under loppet af några årtionden beror på att han i det förra fallet låter den romerska kejsarmakten vara antinationell i det senare tyskt-nationell, men man frågar sig med hvad rätt han sålunda godtyckligt omflyttar sina historiska schackpjäser.

Jag skall icke dröja vid de följande kapitlen, som innehålla endast en kort sammanfattning af den politiska historiens enklaste fakta från 1648 intill senaste tider.

¹ I st. f. bundo; äfven här fel!

² Bör vara: tidigare; öfversättaren har orätt återgifvit det finska ordet „aikaisemmin“.

K. F. Ignatius, som på förläggarens anmodan skrivit ett panegyriskt förord, anser att den köld den svenska talande bildade allmänheten i eget land och i Sverige visat gentemot vetenskapliga arbeten af Yrjö-Koskinens hand, haft sin orsak i hans personliga ställning såsom politisk partiman och ledare af den finska nationalitetsrörelsen. Enligt hans mening stå Yrjö-Koskinens vetenskapliga verk på neutral grund, hvarför de utan förut fattad fördom borde läsas af enhvar. Jag vill icke i detta samband yttra mig om den allmänna karaktären af Yrjö-Koskinens historiska skriftställer, men det synes mig vara obestriddigt, att hans ställning såsom partiman alldeles väsentligt gör sig gällande i den skrift, hvarom här är fråga. Politikern söker gärna skönja det intresse han förfäktar i förgångna tidens händelser. Det smickrar honom att se sin egen världsåskådning fotad på en utveckling, som går genom årtusenden. Så äfven här Yrjö-Koskinen. Rasolikheter hafva alltid inverkat, men nationalitetsidéen blef först under 19 seklet en hufvudkraft i folkens lif och icke ens då i så härskande grad som Yrjö-Koskinen föreställer sig. Då han gjort nationalitetsidéen till den röda tråden i mänsklighetens utvecklings-historia, har han sökt apoteosera sitt eget personliga liffsintresse.

Den svenska öfversättningen är alltigenom vårdslös, och öfversättarens ord i ett tillfogadt eftertal om sjukdom och hinder kunna icke lända till ursäkt. Originallet utmärker sig genom vårdad stil och är i detta afseende en af de främsta bland Yrjö-Koskinens böcker, men öfversättaren har högst bristfälligt återgifvit den finska texten. Huru litet han lyckats frigöra sig från finskans vändningar och uttryckssätt torde tillräckligt framgå redan ur de korta utdrag här ofvan meddelats. Fel mot grammatikens enklaste regler förekomma oaf-låtligt. Och tryckfelen göra läsningen rent af pinsam. Man kan knappt kasta en blick i boken utan att mötas af ett större eller mindre fel. Bland „Rättelser och tillägg“ äro omkr. 100 fel upptagna, men antalet kunde utan svårighet mångdubblas. Det är minst sagdt förtretligt att i st. f. Cornelius Fronto läsa *Cornelius Frontoni* eller i st. f. Apulejus *Apulcius* (sid. 69), hvilka fel icke äro rättade. Satirikern bland Greklands gudar kallas *Momo* med en form, som Yrjö-Koskinen infört i sin finska text, medan *Momus* eller *Momos* äro de i svenskan använda formerna. I st. f. *Rutilius* skrifer öfvers. (sid. 72) *Rautilius*. Men jag skall icke trötta läsaren med sådana detaljer. Finskspråkiga arbeten framträda, ledsamt nog, ej sällan i vitiös svensk dräkt, men jag minnes mig icke förut hafva sett så många fel hopade inom ett litet band.

M. G. Schybergson.

I bokhandeln.

Oscar Levertin: *Kung Salomo och Morolf*. Dikter. Stockholm, Albert Bonnier, 1905. 107 s. 8:o. Kr. 4:—; inb. 5: 50.

Framför mig ligger, tryckfärdig sedan länge, rescensionen af Oscar Levertins „Kung Salomo och Morolf“. På skrifbordet lyser ännu en gång den dunkelröda volymen med sina vänliga rader från författarens hand — de sista. Det gäller att tillfoga de få och brännande ord, som stiga en på läppen, när en hälsning ur det förflutna blir ett afsked för lifvet. Jag hade hoppats att få göra det i samband med de „Sista noveller“, som utlofvats till julen, men ännu ej kommit oss tillhanda. Måhända yppar sig tillfälle att återkomma till dem, när de spridda dragen af författarens personlighet ännu en gång samlas till bild.

„Kung Salomo och Morolf“ var ämnad till ett farväl till dikten och blef ett farväl till lifvet. Så dunkelt och villsammt spelar ödet med människorna, att deras vägar föra förbi de mål de själfva se och att deras ord få en förstucken underklang, hvars språk de höra men icke förstå. Hur mycket af den lidelsens och drömmens saft, som rinner genom dikten med bloddroppars dröjande och tunga fall, ter sig icke nu som strömmen ur ett öppet sår, hvars kanter ingen kunskap i världen kunnat böja till läkdom. Men frågan är, om man får tolka det så, om icke den fasta, beslutsamma arbetshåg, som med manlig beslutsamhet formar sin uppgift på bokens blad, bör fasthållas och kanske trots allt var stark nog att bära öfver den själfvalda landsflykten ur diktens soliga riken. Öfver alla de vemodets och försakelsens toner, som ljuda genom stroferna i „Kung Salomo och Morolf“, stiger som en hög och klingande melodi den lofsång till det rena, osjälfviska sträfvet i tankens fria värf, hvarmed skalden viger in sin nya arbetsdag. Salomos visdom brände bort fjärlstoftet från vin-

garna på Morolfs dikt. Men Morolfs dikt hade genomträngt Salomos visdom och lekte i den som färgspelet i en slipad lins. Det försonande i detta offer låg uti, att det var en förberedelse på samma gång som ett afsked. Tragiken bryter fram först när denna förutsättning brister och segerkransens blad ses hvirfla bort med nattvinden på dödsflodens vatten.

Ingen tanke rufvar väl oftare öfver tänkarens arbetsbord än den, hvarpå „Kung Salomo och Morolf“ bygger. Har tanken makt att genomtränga lifvets spånad och fatta den tråd, på hvilken människans öde hänger? Forskaren, som i studiekammarens stilla luft söker lösningen på tillvarons gåtor, drömmaren, som bakom slutna ögonlock ser inbillningens bilder likt det dunkla spelet på en genomlyst duk — äro de icke längre ifrån allt hvad lifvet har att bjuda på af godt och ondt, af smärta och jubel, än lekaren, som glammar och lider i sin naturs enkla och sunda utväxling af känslans och sinnets gåfvor, knytande rön vid rön, som barnet trär pärlor på ett snöre, utan att fråga efter om tråden bär eller brister? Hur mycket mera hos den som långt in på tankens svindlande banor följts af diktardrömmarnas syner och hört sirénsången från sinnenas lockande röster! Ofelbart tvingar sig frågan på en: är lönen mödan värd, är icke tankens klara och stilla ro, köpt mot hjärtats bäfvan i ögonblickets brännheta sällhet och kval, en afyttring af lifvets förstfödsloft till lägsta gångbara pris — en chimär utan vinst eller mening? Levertin förstod hvad handeln både kostade och gaf:

„Om du dödar blott ditt eget
 blir ditt byte tusenfaldt,
 lätt blir sinnet, fritt blir steget:
 den sig offerar, vinner allt.
 Herre blir då öfver världen
 fången, snärjd i jagets band.
 Tanken, frigjord, dristar färden
 hän mot aldrig nådda land.

Hela underbara alltet
 blir då först din egendom.
 Lust bli malörten och saltet,
 lust bli dagg och honungsblom.
 Lätt som fjäriln vakna, somna
 skall du, se'n ditt själf du glömt,
 och ditt hjärta skall välkomna
 dag och mörker lika ömt.“

Därför är också hans svar så öfvertygande och fyllt af förvissningens trygga tillförsikt:

„Dock ej mitt lif var planlös, blind förvirring.
 En lönlig lag har rådt i slumpens spel

och tankens segrar, sinnenas förirring
 haft i min daning samma djupa del.
 Så elden, askan, god och bitter vinning,
 allt åren låtit vissna, låtit gro,
 det gråa hårstråt, skrynklan vid min tinning,
 och såren, ärren, allt är Salomo“.

Det är middagens fullkomning, icke kvällens, och öfver saknaden efter det som varit stiga förväntningarna på det som stundar. Mera upphöjd var icke den ro, hvarmed Prospero lade ifrån sig drömmarnas trollstaf. Forskarfacklan är icke ringare än kungaspiran, och i utbyte mot själfvets kval och strider griper segraren hela det underbara alltet, där hans själ „får gro och knoppas med det stora helas lif“. Att den stämma, som uppfordrade skalden härtill, kom ur djupet af hans själ och sammanföll med hela den utveckling hans personlighet tagit, är utom allt tvifvel. Med vemod, men utan tvekan, kastar han nyckeln till diktens stängda värld och går till nya, kräfvande värf.

Salomo och Morolf — det är Kain och Abel, Nourredin och Aladdin, Skule och Håkon, nya namn och en ny variation på den motsättning, som var och förblir i alla tider mellan den fåvitske och den vise, sökaren och finnaren, ödets styfbarn och guds underman på jorden. Levertin har företagit en förflyttning af synpunkten och inlägger i hvardera något af sin egen personlighet: hos den ena böjelsen för grubblande åtrå och rannsakan, hos den andra behovet af sorglös hängivelse åt nuet. Men ingen kan tvifla på, att han närmast tänker på sig själf, när han sjunger om Salomo:

„Djupt i mitt väsen flammar bålet
 af lifvet tändt och närdt af lifvet,
 där själ och sinnen brinna ner.
 En gnista frälst ur svarta kolet
 är blott min sång, och det är gifvet
 att brandens spår du på den ser.
 Jag dikt nämnt lek. Det är en lek med eld.
 Med hjärtats frid betalas diktens gäld.“

Och om han ej heller har velat taga sikte på någon särskildt, har han dock sannolikt skymtat bilden af en upp-buren sångare af sin egen generation, när han karakteriserar Morolfs sång:

„Hans sång är lik ett fågelbos.
 Hans dikt är bröd och vin för allas minnen“,

och talar om dess „ljusa och snabba flykt mot morgonskyn“. Levertin bar på en brännande kärlek till svenskt språk och

lynne, han kände båda som i högsta måtto sina egna. Men hans österländska härkomst hade lagt en dunklare klangbotten i hans natur. Han hvarken kunde eller ville göra våld på den, och *svensk* i samma mån som t. ex. Fröding kunde han aldrig bli.

Mätt af visdom och trött af år ser Salomo ut mot sin lefnads vinter. Erfarenheten har strött aska i hans hår och grubblet har ristat fåror på hans panna, men ännu famnar hans tanke kärlekens fröjder och hans hjärta är till brädden fyllt af kvinnans fågring som af ett eldigt sjudande vin. Sulamith, „bygdens egen dotter“, har fångat hans håg, och henne älskar han med hela den mörka flamman af sitt väsen, en kärlek, otålig och stark som en ynglings lågande åtrå, men tillika tärande och het som en mans mogna, brännande passion. Han fattas af lust att stryka ifrån sig bördan af hvad han spanat och lärt för att ännu en gång utan skrupler söka leken kring ungdomsbrunnen:

„Jag ville part i vilda vimlet vara
med bröstet fullt af fröjd, af gråt och brott
och icke alltid vise domarn bara
med vågen i sin hand på ondt och godt“.

Världsfamnande och tjuguarig skrider han nattens månväg till sin Sulamith. Hennes kammar står honom öppen. Men hans lycka blommar häftigt och vissnar fort. Dess fullhet är förbi med famntagets bristande ögonblick. Från den bedöfvande fläkten i hans höstliga känslolif trår Sulamith till förälskelsens soliga blomsterängar, där Morolfs visor surra som bin och bära sin honung från tanklösa ungdomssinnen. Och första gången hon möter den ljuse sångaren, blir hon hans. De äro icke hvarandras öde. Af en slump, en blind tillfällighet korsas deras vägar, och som två syrsor sjunka de ned bland gräsen utan att fråga efter arten af hvad de känna, rusiga blott af sol och ungdom och sommar. Men Salomo förstår dem, bättre än de själfva, och därför också sitt eget lif. Detta är inseglet på hans hjärtas nederlag. En gång för alla är han utanför leken. Hvad han begärde kan han aldrig nå.

„Jag diktade en dikt af all min längtan
till det som dött, men en gång varit mitt.

— — — — —
Det var min dårskap, att jag greps af leken,
i skenet verklighetens värme fann.
Jag glömde bort att själf jag tände vecken
och att min egen olja endast brann.“

Och han sluter sig inne i sin ensamhet, fördjupande sig på nytt i sitt väsens dunkla gångar, där alltets flöden strömma

in. Han önskar sin själ diamantens skarpa snitt. Men hans hjärta skall vara en spegel, där livvets bjärta och brokiga mångfald fångas in och kastas tillbaka i stilla, vemodigt klara bilder:

„Moln, som hasta, blad, som susa,
vilda vingslags himmelsflykt,
timmarna, som tunga brusa
spegla vill jag, djupt och tryggt.
Endast spegla! Endast bjärta
bilders bländverk varde allt.
Intet störa skall mitt hjärta,
stilla, strålande och kallt.“

Är detta det Ithaka drömmaren trådde till från världens främmande vägar, målet för hans hjärtas odysseé på livvets oroliga haf? Där ligga vidder af genomkämpade erfarenheter och utforskade horisonter mellan affärden mot tempelstillheten under sagoöns marmorarkader bortom lidandet och stormen och landningen vid den afklarnade visdomens stilla tankeverkstad midt i det surrande arbetslivet. Men i grunden är det samma sak, ehuru på ett annat sätt. För Levertin var färden naturlig därför att han aldrig gick vilse inom sig själf. Innan det land han lämnade som poet med glittrande toppar och blåa skuggor i dalarna sjönk ned bakom synranden, upptäckte hans forskaröga ett annat, där slätten bredde sig milsvid och blånande under höstklar himmel. Bortom diktens romantiska näjder låg icke för honom tomhetens sandgula öken, utan en värld af nya lockelser, nya mål. Att tillägna sig den blef nu hans uppgift. Och han var tillräckligt barn af sin tid att förstå, att det icke var ett nytt fastland med Infernos varnande domspråk öfver portarna, utan samma blommande och fruktbara riken med samma rymd af luft och fångslande äfventyr och samma hägrande spel af ljus och skugga öfver vandrarens väg. Blott att färden nu togs i en annan riktning och med nya mål — icke för att känna och förnimma utan för att forska och förstå.

Detta är Salomos vishet och detta är den strålande harmoni, hvari Levertins diktning klingar ut. Ty Salomo är Levertin och hvarje ord från hans mun har själfbekännelsens öfvertygande uppriktighet. Hörde man det ej på stämmans varma och förtroliga klang, kunde man läsa det i den vackra inledningsdikt, som skalden ställt framför sin samling och där han ger diktens genesis i strofer, så fulltoniga och starka, att de ljuda som tonikan till hela den klangskala, på hvilken dikten bygger:

„Guldet är smält ur gamla deglar,
skriften själf jag tolkat och tydt.

Urgamla namn och urgamla läglar,
 lifvet, vinet med eget jag bytt.
 Egna dragen i dikten speglar
 silfverspegeln från värld som flytt.
 — Själf är jag både förgånget och nytt.“

Därför tona också öfver alla andra de dikter, där Salomo direkt griper i strängarna och tolkar sina tankars och stämningars växt i inspirerade, jambiskt böljande monologer. Sådana äro t. ex. „Salomos själfransakning“, „Salomo om sin och Morolfs sång“, „Salomos middagshymn“ samt „Månskensnatten“ och „Drömmen om mullen och vindarna“. I synnerhet de två sistnämnda höra till det starkaste och sublimaste i Levertins lyrik. „Månskensnattens“ möte mellan de två älskande bär ett stänk af den smäktande älskogspoesi, som präglat Romeos besök i Julias kammare med det oförgängligas stämpel. Blott att här allt är fint omständt efter den förändrade situationen. Månens elegiska skimmer, icke morgonrodnadens rosiga sken, lyser den åldrande älskarens steg till den älskades dörr, och aftonens näktergalar i stället för morgonens lärkor stämma upp bröllophymnens klingande toner. „Drömmen om mullen och vindarna“ är en brinnande hyllning till lifvet och dess salighet på samma gång som ett gripande afsked till allt som hör detta till. Så som lifsbetagenhetens hetsande lidelse och försakelsens botfärdiga afmakt här blandas samman utgör den i rödt och svart en sammanfattning af de starkaste ådrorna i Levertins dikt.

„Kung Salomo och Morolf“ har en djup inre frändskap med ett par tidigare alster af Levertins diktning: den lilla, fascinerande dikten „På judiska kyrkogården i Prag“ och novellen „Kalonymos“. De ansatser, som i dessa tagits, ha här fullföljts, och en god del af diktens patos hvilat just på motsättningen mellan det smärtans arf diktaren mottagit i sitt blod och den kultur, i hvars former hans själslif mognat. Genom det skal af nordisk temperation och vekhet hans ande sugit ur fosterjordens luft och mylla bränner den österländska flamman i hans väsen, het, våldsamt, förtärande, och hans lust blir lika litet fägnaden öfver inbärgade skördar som hans smärta den bitterljufva sorg i rosenrödt, som från gammal tid är den nordiska diktens märke. Där är i hans natur en låga af lidelsefull rastlöshet, som ljuder med mörkare klang än germanens redobogna verksamhetsdrift. Hvar den har sin näring säger oss „Kung Salomo och Morolf“ klarare än någon annan af hans böcker, och därför har den bud till oss icke blott om diktaren, utan också om människan, hvars spår vi förlorat på den enda väg, som aldrig för tillbaka.

Emil Hasselblatt.

Ola Hansson: *Det Förlofvade Landet.* Dikter. Stockholm, Albert Bonnier, 1906. 141 sid. 8:o. Kr. 2: 75.

Ola Hansson gifver härmed en diktsamling, som i klara, ofta mustigt klara och alltid synnerligen personligt värmande bilder synes tämligen fullständigt återgifva hans syn under senare år på sin egen mening och sitt lifs evigt suggestiva värden — äfvensom öfversiktligt klarlägga hans känsla för den omgifvande världen, särskildt dess olika moderna kulturformer och människotyper, framförallt då de germanska och hvad som står i relation till dessa.

Hvad detta senare beträffar, leder Ola Hansson läsaren samma väg och äfven yttre ordning som hans egen erfarenhet gått: Från Skåne, hans hembygd i så sällsynt innerlig bemärkelse — till Danmark, som gifvit honom så mycket af kulturens blomma, till Preussen, „Pickelhufvans land“, där han lärt känna stolt redbarhet men också det förtorkadt germanska, till Bayern (och Österrike) med sin „Maria snö“, och med sin fastän solbegjutna dock med mystisk skönhet omhvärfvande katolicism — till det „Förlofvade Landet“, som var så, att

Många sökte och ingen fann det —
mjölk och honingslandet.

— — — — — — — — — —

En dröm blott, en soldis, var bandet
med det gyllne förlofvade landet —

Skåne betecknar ju emellertid för Ola Hansson närmast något helt annat än det genom erfarenhet tillägnade. Skåne betecknar med sina rika och vida slättbygder och smekande veka, utsökt skiftande dagar det hvaraf han med sin veka innerlighet, med sin trygga, rikt värmande, ofta „långsamma“ framfart utgått, det hvarur han med mycket af sina individuella behof och dunkla impulser framträdte. Han har därjämte en aldrig hvilande vilja till renhet och ett ansvarsstolt allvar i strid mot slem och larm och sömnig tyngd, som höjer honom öfver, men Skåne — det Skåne af hvars tillvaro Ola Hansson med koncentrerad hembygdskänsla haft den största förtjänsten — betecknar nästan helt hvad han är af denna världen — på samma gång både bakgrunden och formen för hans diktning och lifskänsla.

I hur hög grad det varit så säger han ut med ord af vek skönhet och öppen, smeksam hängifvenhet i följande:

Jag drömde dig sent och tida
Skåne, mitt moderland,

med drömmar väna och vida
 du knöt mig med rosenband
 till dina skogar och slätter
 i trolska och skumögda nätter.

Du var mig händer som smeka
 i böjliga barnaår.
 Du var mig det hjärteveka,
 när kälen ur sinnet går
 vid unga och varma tårar
 i milda, knoppande vårar.

Du var mig det tysta och kärfva
 från småmans hem och hård.
 Du var mig det lättsinnigt djärfva
 som lyser öfver en värld,
 när själ och gestalt är vordet
 det stolta flammande ordet.

Med kornax i midjans spänne
 och ymnigt blåklintsband
 kring hufvudhår och ännu,
 Skåne, mitt moderland,
 de hvita lemmarna tvager
 i sund uti sommardager.

Men om nu för Ola Hansson Skåne i mycket betyd det „hjärteveka“ och varma och ofta till tonen gifvit riktningen af hans drömsyner ut öfver natur och omedelbart människolif — man behöfver blott erinra sig hans kvinnskildringar, från de tidigaste i „Sensitiva amorosa“ ända till dem i denna diktsamling, äfven t. ex. inledningen till den tjugande sköna hymnen öfver de olika Bayerska ölen och hvad af sinne och behag man kan se dem symbolisera, som lyder:

Spatenbier
 o Spatenbier,
 du leker mig städs i hågen.
 För din mjuka hy
 och ditt blida gny
 jag blifvit dig troget bevågen.
 Jag älskar ditt kelet ljusa behag
 och din oskuldssjäl af en knoppningsdag
 Spatenbier
 o Spatenbier.
 du leker mig mest i hågen.

— om nu Skåne varit åtskilligt med i allt detta har dock mycket af Ola Hanssons väsens väsentliga vunnit tillvaro och styrka efter helt andra vägar och upplevelser.

Sålunda har Ola Hanssons *öppna redbarhet*, hans sätt att med klara slag eller strömmande välvilja angifva sin ställ-

ning till något utomstående och som kanske närmast visar hän på och är formen för hans öfverlägsenhet, detta hans sätt har fått sitt klaraste uttryck och träd i intimaste samband med hans suggerande värme och moraliska klarhets höjd först med det, att han kommit i kontakt med världsligt lif öfver hufvud, först i och med erfarenhet och upplevelser inför det, som typiskt betecknar livets svårigheter eller värn och glädje och förkroppsligar detta.

Denna Ola Hanssons öppna redbarhet, grundad som den är på skarp och vid erfarenhet och på omsvepande och tillika nästan vek kärlek till allt omedelbart godt, kommer i denna diktsamling till uttryck dels i dikter sådana som „De bägge viljorna“, där de brutalt energiska viljornas stridiga framfart skildras som motsats till det stilla, doftande, sköna goda, som ger omedelbar glädje och frid — och dels får den ett uttryck i de verser, där han intar ställning till preusseriet — som man kan tycka ibland med nästan banalt kraftiga ord men också med must och kraft från hjärtat, såsom i följande:

Upp marscherar furuskogen,
disciplinen städse trogen,
stretar grå och låg i sanden —
högsta tall i främsta randen,
själf allena kavalleri,
allt det öfriga infanteri.

— — — — —
— — — — —

kompaniet ut sig breder:
många långa glesa leder
utaf grå och magra tallar
och en tall som alla befaller
ensam herre och german,
allt det öfriga vendiskt kram.

I ett flertal dikter sådana som denna har Ola Hansson med sällsynt kraft och fyllig konkretion fastslagit och afskiljt denna ensidigt preussiska typ från det i god mening germanska — han har utomordentligt åskådligt framdragit en typ, som i sin förtorkade redbarhet och urblåsta välvilja är specifikt germansk, men ändock väsentligt skild från all lefvande germansk anda. Och det är af särskild vikt och intresse att få detta just af honom, som så ofta — enligt undertecknads fasta öfvertygelse visserligen med all rätt — häfdat den germanska rasens oinskränkta öfverlägsenhet öfver andra. Man får härmed se, hur säkert hans vetande är, hur väl han också känner rasens faror.

Nå, detta var nu om Ola Hanssons vetande i en af dess mera periferiska tillämpningar, men han låter också sitt vetande

ofta få ett alldeles direkt uttryck och då alltid konkret, ty mänsklig är han alltid framför annat, och samman med flödande värme och vekt omsvepande och tillika öppen innerlighet och kärlek. Hans naturskildringar af långa, smeksamt böljande linjer och med höjd af dallrande lena, varma toner mynna ofta ut däri, och han har äfven kraft att annorledes omedelbart veta och glädja sig åt lifvets intensitet och varma makt — han har med reellt vetandes lugn och klart ideell tros värme kraft att blifva i det allvarsymniga rike, som just är lifvet själf, mänskligt genomlevadt och vunnet, och vet att gripa det i hela dess väsens bredd. Hur han kan skapa så, ser man betvingande klart särskildt af följande dikt:

Du lifvets eviga röda flamma,
 som full och stilla brinner
 genom dömernas skymning,
 i murarnas nischer,
 öfver husens portar
 och i kvinnornas ögon, —

du alstringsgnista
 af den första skapelseelden,
 som klyfde det svarta kaos, —

du mörkröda hvilande droppe
 af den eviga värmekällan,
 af elden och blodet,
 aldrig slocknande och
 aldrig sinande, —

genom kölden och natten,
 ned genom seklerna
 och ned genom släktena
 rinner du
 i en timme af tystnad och längtan
 in i mitt väsen,
 rinner som röd ro
 ned i mitt öppna hjärta.

Så ytterligare om Ola Hanssons kvinnskildring, som ännu endast omnämnts så långt den får klang och färg af hans hembygd. Det är dock klart, att kanske framför allt i denna skall finnas uttryck för hans som mest personligt egendomliga krafter.

Här blir endast tillfälle att kort antyda detta: Ola Hansson är med vek innerlighet och öppen, redbart kärleksfull blick in till säker visshet förtrogen med det kvinnligas väsen och betydelse, han vet hur det bildar något helt af betagande omedelbarhet eller tjusande oreflekterad värme; hur denna

helhet kan vara sluten och brytas eller bäras upp af något personligt mänskligt, eller (som han tidigare så ofta skildrat) söndras genom den omedelbara instinktsens hämmande och upplösning — och han har med varm omsorgs makt vilja och förmåga att värna om och stöda mild och blygt spröd mänsklighet och dess skygga om ock i grunden innerligt vissa värden (se blott „sensitiva amorosa“-skildringen sid. 95) — han har i sitt förhållande till det kvinnliga, kortast uttryckt, öppen, varm, *förtrogen ridderlighet*.

Ett särdeles rikt om också ej egentligen typiskt uttryck får denna hans förtrogna ridderlighet i inledningsdikten till hustrun. Det gäller ju där omvårdnad och obetingad kärlek för en inför världens svårigheter och ondska dubbelt omedelbar människa: en universellt vetande och tillika kvinna, allt under öppen strid mot starkt omhvärfvande och säreget verkliga faror¹ — — — . Här de första stroferna, ehuru väl det hela borde citeras:

Till min hustru.

Om mörker fram och mörker bak
kring lurande försåten,
och om det knep med mat och tak, —
du vek ej af från stråten.
Ej mannasvek, ej kvinnoprat
förmått det minsta kufva
ditt goda, stolta, sköna hat
mot zopf och pickelhufva.

Så gick du rakt på man och sak
mot hop af smygmän såte
och tände på med största mak
i snuskigt gammalt bråte.
När pilen fast i hälen satt
å oansvarigheten,
du slog ditt öppna friska skratt
mot ruttna härligheten.

Med sjömans blick du utkik höll, —
det låg dig uti blodet.
Om stormen steg, om stiltje föll, —
än aldrig svek dig modet.
Med aldra bästa kosterbåt
att äfventyra färden —
det var din stolta drottningstråt
igenom denna världen.

* * *

¹ „München juni 1905“.

Ola Hansson är i „Det Förlofvade Landet“ och i „Dikter på vers och prosa“, 1901, senare hälften, i mycket af sin ställning och sina krafter olika mot hvad han var i sina tidigare verk. Han har nu mer af klar styrka. Hans diktsamling „Notturmo“ t. ex. ägde väl dikter lika innerligt suggestiva och allvarligt betagande sköna, men ägde ej samma fond af genomlevvad erfarenhet och genomgångna svårigheter, ej samma med ensam makt starka trots¹ gentemot yttervärlden, ej samma klarhet i idealitet. Förr voro hans stämningar väl lidelsefulla och djupa, annat har nu en gång hans natur ej medgifvit, men de voro mer slutna, mer honom insvepande än i dessa senare, då de nå höjden af rent klart ansvarsstolt medvetande med öppen, i slag eller smekningar strömmande värme och kärlek.

G. O. Adelborg.

Hjalmar Christensen: *Det nittende aarhundredes kulturkamp i Norge.* Kristiania, H. Aschehoug & C:o, 1905. 456 s. 8:o. Kr. 6:—.

År 1905 betecknar afslutningen på ett i det närmaste hundraårigt skede i Norges historia. Unionen med Sverige brister och med den det tryck och de äggelser, som varit förbundna därmed. Norsk politik får nya uppgifter och norsk kultur nya tillopp på grundvalen af nationens nyvunna oberoende. Det ligger nära till hands att försöka se perioden under ett och sammanfatta dess bestämmande utvecklingslinjer. Icke att fastslå de definitiva resultaten eller balansera vinst och förlust i en vetenskapligt bindande uppgörelse — därtill är tiden icke inne —, men att göra ett förberedande öfverslag, taga ut de väsentligaste posterna och summera ihop de konti, som sammanlagda på hundra år gett de intellektuella och materiella fonder, på hvilka fjolårets politiska myndighetsförklaring var byggd.

¹ Jämsides med den förändring af O. H:s syn och kraft, som här antydes, går hans utveckling i fråga om social åskådning. Man må erinra sig hans första diktsamling („Dikter 84“), där han i känsliga men spröda, nära skematiskt „arbetarvänliga“ dikter skildrar social misère, och vidare hans skrifter från slutet af 80-talet om bl. a. Nietzsche, där han nästan neddykande fördjupar sig i kulturella strömningar, dock alltid endast de som gällt utveckling af hjärtats förmögenheter och utgående från personligheter — och man jämföre dessa tidigare stadier med hans nuvarande: med klara uttryck om att han betraktar all social strid och lidande som något sekundärt, där (om ock historiskt intresse kvarstår) aldrig rätt frid vinnes, (som framgår bl. a. af dikten „Lifvets lärdomar“, sid. 117).

Dr Christensen har varit den första att gripa värfvet an. Han har närmast betingelserna att fatta uppgiften litterärt, se kulturkampen genom dess reflexer i litteraturen, närmast vitterheten och prässen. Men han sträfvar redligt att utvidga sitt program. *Ordet* — i alla dess former — är det medel, hvarigenom han söker förbindelser till sitt ämne. Och så som han ställer begreppet, omfattar det icke blott den sköna litteraturen, utan också de humana vetenskaperna, lagstiftningen och politiken. Hans bok får därigenom en vidd och en åskådlighet, som den rent litterära synpunkten icke kunde ge. Kulturkampen blir för honom ej blott Welhaven och Wergeland, Ibsen och Björnson, utan därjämte Schweigaard och Sverdrup, Keyser och Getz. Bland de namn, som hvirfla förbi en i det kapitel, som heter „Kulturførere i norsk aandsliv“ och utgör bokens sammanhållande kärna, äro diktens män afgjordt i minoriteten. Den nationalhistoriska skolaus teoretiska undersökningar ha öfvat lika stora politiska väckelser som någonsin den patriotiskt-romantiska diktens lyriska begejstring, och Frams ströftåg bland nordpolens isar ha haft lika stor betydelse för de nationella känslornas växt som det norska dramats seger-tåg öfver Europas scener. Författaren är rationalist och man märker det på hans sätt att uppskatta kulturföreteelsernas reella värden. Men han öfverger aldrig den intellektuella ståndpunkten och ingenting är honom så mycket emot som de norska bondepolitikernas snäfva materialism.

Författarens position är den radikala framstegsmannens, och han lämnar en ingalunda i tvekan om i hvilket läger han hör hemma. Men han har icke undfått det rätta nationalistiska snittet i sina synorgan. Han ser förtjänsterna och felen både till höger och vänster och försöker göra rätt åt båda hållen. Så bedömer han t. ex. ytterst strängt alliansen mellan de liberala och bondegruppen på sextioalet, ehuru denna helt visst var utgångspunkten för vänsterpartiets maktställning och förutsättningen för stortingets energiska uppträdande mot konungamakten. Å andra sidan uttalar han sig om Schweigaard som en af humanitetens mest betydande förkämpar i Norge och erkänner, att han i vissa fall förde frisinnets och framåtskridandets talan mot den s. k. demokratien. Han känner varmt för sitt folk och anslår dess möjligheter nog så högt. Men han berusar sig icke i nationellt öfvermod. Den karakteristik han lämnar af normmännen är icke mera smickrande än att den håller streck. „De allerfleste normænd, der rager op over mængden, ledes, som jeg tidligere har berørt, af en ekspansiv trang, der i en eller anden retning bringer dem til at sprænge skranker, stille voldsomme krav, søge det even-

tyrlige. Det kan faa uttryk i deres personlige liv, eller i deres offentlige gjerning, være sig digtekunst eller politik. Det kan ytre sig som en vældig vovelyst, en urimelig sangvinskhed, som en tilbøielighed til at tumle med store opgaver eller, i mangel heraf, til at spille med de store ord". Norrmanuen är inte bara Peer Gynt; han är också Brand och Sang.

Som det anstår en bok från anno 1905 uppfattas händelserna från detta år såsom den naturliga och berättigade frukten af nationens målmedvetna själfhäfdelse. Däruti torde författaren icke röna motsägelse hos någon af sina omdömesgilla landsmän. Men belysningen är helt och hållet vänd bakut, och författaren uttalar sig om unionsupplösningen som ett fullbordadt faktum utan att karaktärisera den hvarken realiter eller formellt. Däremot följer han noggrannt och inträngande utvecklingen, som ledt därhän, och framlägger de krafter, som verkade inom denna. Intressant är i synnerhet hans framställning af den norsk-nationella rörelsens och skandinavismens inbördes mellanhafvanden. Han anser, att de icke nödvändigtvis gå åtskiljs. Hos några af periodens män smulto de t. o. m. väl ihop. För egen del är jag öfvertygad om, att utvecklingen skall ge honom rätt. På den svenska nationen såsom sådan ser han jämförelsevis fördomsfritt, och om svensk kultur har han, vid sidan af en del misslyckade utfall, några sanna och berättigade ord: „Ingen, der har nogenledes kjendskab til svensk aandsliv, kan undgaa at imponeres af dets rigdom og originalitet. Mod den snart dystre, snart lysende historiske baggrund spiller det svenske folkelynne i en regnbue af straalende farvebrydninger. Det har en større skala af følelser og lidenskaber end naboernes. Det er voldsommere i dur, det er blødere i mol. *En* mand har hele regnbuen i sin poesi, Nordens største lyriker, *Gustaf Fröding*".

Den svenska förbundsbrodern är icke håller den egentliga fienden, mot hvilken Norges kulturkamp varit riktad. Snarare kan det sägas, att denna indirekt befordrat dess framgångar. De yttre politiska stridslinjerna ha tvingat vänstermajoriteten längre fram på sociala och kulturella banor än den annars troligen varit benägen att gå. Värre makter ha funnits att öfvervinna inom landets egna gränser. Författaren skryt ej att nämna dem vid namn. De äro de onda böjelserna i folkkaraktären och deras villiga tjänare. Af dessa ges det två typer: de som representera en död kulturs motstånd mot nya kulturformer och de som äro direkta motståndare till en fri och själfständig kulturutveckling, antingen på grund af ren omdömeslöshet eller på grund af trångsinne, fanatism, politiskt beroende, personlig äregirighet, valkurtis eller tråldom

under hopens fördomar och dåliga instinkter. Af dem betraktar författaren de senare — „bygdefordommens lakei“ — som de farligare. I sina värsta former är denne kanske en genuint norsk produkt. Men färska tecken tyda på att politiska frihetsvindar också på närmare håll framkalla dylika osunda utväxter på demokratiens stam.

Af särskildt intresse är den öfversiktliga framställning d:r Christensen på ungefär hundra sidor ger af de sista femtio årens litterära utveckling. Man märker, att han här är hemma på egen mark. Inom den trånga ramen når han icke blott till att draga upp de stora hufvudlinjerna, han får också tillfälle att säga några träffande ord om enhvar af de mera framträdande personligheterna. Jämförelsen mellan Björnson och Victor Hugo är lika originell som fängslande och några af de yngre karaktäriserar han vackert och uttrycksfullt i ton och färg. Hör blott detta: „Vilhelm Krag synes mig t. eks. at mestre en gammel klinger guitar, Thomas Krag yder fløiten, hos Hamsun er der det hele orchester, fra violoncel til hornmusik, sterke, ømme, bløde, kaade toner — akkorder saa stille, at de drømmer bort, og barbarisk livsfryd. Hos Kinck endelig skingrer der nye sære blikinstrumenter, som ikke har faaet navn. Vilhelm Krag føler jeg som lilla, men der er tegninger af et sort, som har fløilets blødhed. Thomas Krags fortællekunst virker med en varm, gulrød tone. Kincks sætninger skriger i et skarpt daglyst grønt. Collett Vogt har høiblaat, han har ogsaa et staaiblaat, hvori der skinner sol. Hamsun er som morild“.

Trots alla dessa bokens förtjänster har man svårt att se den som ett helt. Den är ojämnt komponerad och förefaller snarare att ha byggts upp stycke efter stycke än efter en på förhand uppgjord plan. Ibland kommer det något löst och rafsigt öfver stilen, som tyder på hastverk vid utformningen. Och definitionerna äro icke alltid distinkta och uttömmande. Ett kapitel som det första „Hvad er kultur?“ är i sin flacka generalisering alldeles förfeladt. I stället äro andra delar skrifna med glansfull fasthet och styrka. Med någon öfverarbetning hade d:r Christensens arbete kunnat bli en betydande bok. Nu är den en god och en upplysande bok, men icke hvad man ville vänta — ett värdigt komplement till prof. Sars' gedigna och djupgående „Norges politiske historie 1815—1885“.

E. H—tt.

Carl Sørensen: *Fra Færø*. Fire Fortællinger. København, Det Schubotheske Forlag, 1906.

En bok om Färöarna kan icke förfela att tilldraga sig alla folkloristers uppmärksamhet. De ryktbara Färödanserna,

hvilka utföras under afsjungande af historiska och mytiska sånger, äro ju välbekanta för enhver, som i någon mån har sysslat med poesiens och teaterns utvecklingslära. Färöbornas „kvæder“ ha visserligen blifvit många gånger beskrifna — senast i Fru Hulda Garborgs lilla broschyr *Song-Dansen i Nord-Landi* (Kristiania 1903) — men man griper icke desto mindre med begärlighet efter hvarje tillfälle att få lära något mer om dessa ensamstående kvarlevor af en gammal konstform.

Ehuru hr Carl Sørensen's „Fra Færø“ ingalunda gör anspråk på att vara något vetenskapligt arbete, så kan man dock ur detsamma hämta många intressanta uppgifter om den gamla sångdansen. Den längsta af bokens fyra berättelser, „Bryllup“, innehåller sålunda en åskådlig redogörelse för dansen om Sigurd Fafnisbane. Man får veta huru sången och rörelserna skifta i art under kämpavisans mer än hundra och trettio verser. „Än voro rösterna dämpade och djupa, och de dansandes led skredo lugnt och långsamt framåt. Så kom kampen med de djärfva huggen och drakens hväsande. Då höjde rösterna sig, blefvo skarpa och gälla, och tjuten hveno genom luften som hvassa svärd, medan leden våldsamt svängde sig uppåt och nedåt och fram och tillbaka. Männen stampade ock sparkade, höjde armarna öfver hufvudet och svängde dem, medan de hoppade alnshögt i luften. Då kunde man se den djärfve riddaren, höra kampens gny, svärdets hvin och drakens dödsrosslingar — — —“. Den långa och utförliga skildring af dansen i en bröllopsgård, ur hvilken dessa citat äro lånade, skulle ensam för sig göra boken värd att observeras.

Författaren har emellertid icke inskränkt sig till att behandla de drag i Färö-bornas förlustelser, som gett deras aflägsna och afskilda land dess etnografiska ryktbarhet. Efter det kulturhistoriskt märkliga kapitlet om en bröllopsfest, vid hvilken gästerna med hälsan förtärt — om det uttrycket får användas — „120 flaskor bränvin, 60 flaskor rom och 40 flaskor cognac“ följa några kapitel om folkets hvardagsseder, med mörka skildringar af den ojämna striden mot en hård och nidsk natur. Den första berättelsen rör sig om fångsten af en jättestor helleflundra, den sista innehåller en beskrifning om hvalstimmets ankomst till öarna. Och dessa två bilder af landets typiska näringsfång omsluta en hel serie skildringar af öbornas förehafvanden, från frieri och bröllop ända till begrafningsritualens allvar. Man lär sig känna det tunga arbetet i fiskarbåtarna och det enformiga lifvet i byarna, hvilket icke synes afbrytas af andra händelser än de olycksfall, som vållas af stormarna och ovädret. Folklynnets dysterhet framhålles lika mycket som naturens; idioti, alkoholism, hallucina-

tioner och sjukliga drifter spela en förhärskande roll i alla berättelserna. En annan iakttagare skulle måhända ha påpekat några ljusare drag i öbornas lif. Men om också ämnena för hr Sørensen's berättelser förefalla att ha blifvit valda med en viss ensidighet, så bär hans skildringssätt i alla fall en öfvertygande prägel af trovärdighet. Man läser hans bok med ett lifligt intresse, och man bevarar ett starkt intryck af de människor och öden man i den fått stifta bekantskap med. Som litteratur står „Fra Færø“ öfver de vanliga novellsamlingarnas nivå. Det vore därför orättvist mot författaren att betrakta hans bok endast som en samling af etnografiska och kulturhistoriska studier.

Y. H.

O. M. Reuter: *Suomea Samoilemassa*. Maamme luonto, kansa ja kehitys, Helsingfors, Helios, 1904—1906.

Då de första häftena af professor O. M. Reuters bok „Finland i ord och bild“ utsändes i marknaden, gingo de fosterländska vägorna höga, och arbetet kom för mången som efterskickadt. Det fick också en efter våra förhållanden mycket stor spridning. Tack vare den järnflit, som utmärker förf., bragtes verket, trots mellankomna arbeten af annan natur, inom jämförelsevis kort tid till ett lyckligt slut, och lässarkretsen fick snarare mer än mindre af det som utlofvats.

Den svenska upplagan af „Finland i ord och bild“ har redan blifvit anmäld i denna tidskrift. Författaren har af många kritiker tilldelats „mention honorable“ för sin klara och rediga stil samt för sitt i sann mening populära skrifsätt. Den enda anmärkning man med fog kunde göra mot arbetet, såsom helhet sedt — detaljmärkningar kan man ju med god, eller snarare dålig vilja framställa mot snart sagdt hvilket arbete som helst — är en viss ojämnhet, som vidlåder det samma och som blir helt förklarlig, när man betänker att boken trycktes efter hand som manuskriptet ficks färdigt. I den finska upplagan, som är en öfversättning af den svenska, synes författaren ha fördelat sitt material jämnare, omarbetat texten i öfrigt här och där, på ställen som han icke varit nöjd med, samt gjort sitt arbete mera helgjutet än tillföre. Den finska upplagan kan därför betraktas som en ny reviderad edition.

J. E. R.

Mustafa: *Mitt sista vandringsår. Ströftåg i Persien och Indien.* Stockholm, Wahlström & Widstrand 1904. 491 s. 8:o. Kr. 7: 50.

Mustafa eller Alexis Kuylenstierna har benämnt sin bok af år 1904 „Mitt sista vandringsår“. Titeln låter förmoda, att den glade resenären ämnat nedlägga sin vandringsstaf. Kanske har han gjort det. Jag vet icke, men det vore skada, ty hans reseskildringar äro som bekant hurtiga och nöjsamma. I ingen händelse har han ännu lagt pennan ifrån sig. „Mitt sista vandringsår“ är icke Mustafas sista bok. Den torde heta „Det stora kriget mellan Japan och Ryssland.“

I „Mitt sista vandringsår“ ledsagar oss författaren genom Ryssland till Persien och Indien samt på återfärden öfver Egypten, Konstantinopel, Medelhafvet m. m. till Hamburg. Till en del beröras sålunda trakter och orter, som förf. redan framställt i sina tidigare arbeten. Men hufvudsakligen skildras här „solens och lejonets land“ äfvensom Indien.

Recensenten kan uttrycka sig kort om detta arbete: det är piggt skrivvet och underhållande såsom de föregående och prydes af 243 lyckade bilder.

Priset, kr. 7: 50, är oproportionerligt högt, jämfördt med prisen på de tidigare arbetena af Kuylenstierna. Ty det bör observeras att per sida i denna bok tryckts föga mera än hälften af den textmängd, som en sida af de föregående böckerna innehöll. Dessa utkommo på G. & E. Gernandts förlag.

K. T.

A. Rønberg: *Episoder fra Port Arthurs Belejring.* Kjøbenhavn og Kristiania, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag. 1906. 164 sid. stor 8:o. Kr. 3: —.

Det är ganska egendomligt, om ock ingalunda oförklarligt, att den väldiga kraftmätningen mellan Ryssland och Japan om herraväldet i yttersta östern ännu icke framkallat någon rätt tillförlitlig och på fackmässigt sätt affattad skildring af händelsernas gång, tillgänglig för svenska läsare. Väl finnes B. Münster's digra arbete på danska språket, och kapten I. Aminoff har på svenska publicerat ett slags krigshistoria, men dessa arbetens värde kan på det hela taget ej sättas synnerligen högt. Båda äro nämligen hufvudsakligen grundade på tidningskorrespondenser från kriget, och det är numera ingen hemlighet, att dessa långt ifrån alltid varit tillförlitliga. En på rent vetenskapliga grunder baserad redogörelse öfver detta jättekrig, lik den tyska generalstabens stora arbete öfver

kriget 1870—71, torde vi väl aldrig få emotse, såvida icke den japanska armeledningen finner för godt att h. o. h. frångå sin häfdvunna förtegenhetspolitik. Och så länge detta ej skett, få vi således nöja oss med beskrifningar, som endast till sina allmänna drag äro fullt tillförlitliga.

„Lodskaptajn“ A. Rønbergs föreliggande bok kan dock göra anspråk på en undantagsställning i detta afseende, enär förf. skildrat blott hvad han själf sett. Dessa hans upplevelser hafva emellertid varit af den art, att boken blifvit mera spännande än mången roman. Herr Rønberg har därjämte, måhända sig själf ovetande, lämnat några ytterst värdefulla uppgifter, speciellt i fråga om Port-Arthur-eskadern samt förhållandet mellan general Stössel och marinbefälet.

Smärre fel i de ryska namnens ortografi äro visserligen att anteckna, men spela ingen roll; därtill äro de alltför obetydliga.

A.

Gurli Linder: *Kvinnofrågan i Sverige 1845—1905.* Stockholm, Wahlström & Widstrand, 1905. 59 s. 8:o. Kr. 0: 50.

Gurli Linders återblick på kvinnorörelsens utveckling i Sverige under de senaste sextio åren utgör en omarbetning af några i Svenska Dagbladet i januari 1905 publicerade artiklar. Såsom utgångspunkt för historiken har valts år 1845, ett märkesår i den svenska kvinnorörelsens historia så till vida, att förslaget om lika arfsrätt för bror och syster då slutligen blef lag. Därpå skärskådas de förbättringar i den ogifta kvinnans ställning, till hvilka Fredrika Bremers Hertha gaf det kraftigast verkande uppslaget, samt de önskningsmål, som för närvarande stå på dagordningen: politisk rösträtt, det kvinnliga arbetets värdesättning samt — i fråga om gift kvinna — upphäfvandet af mannens målsmanskap. — Broskyren är ledigt skriven och synnerligen lättläst samt röjer en säker och sund omdömesförmåga. Med riktig blick för vådorna i rörelsens nuvarande utvecklingsskede bedömer författarinnan t. ex. den stora tillströmningen till studentexamen. Att studentexamen för en ung man blifvit hart när „ett oeftergifligt villkor för att få etiketteras öfverklass“ utgör naturligtvis ingen anledning för ungdomen af det andra könet att täfla om tillträdet till universitetet och „skapa ett talrikt kvinnligt studentproletariat, till föga glädje för medlemmarna själfva och till ringa gagn för samhället“. — En varning, hvilken väl måste betraktas som ett ord i sinom tid.

N. J—n.

Sextiondeförsta tomens innehåll.

Uppsatser.

	Pag.
<i>Jac. Ahrenberg</i> : Människor som jag känt. Heinrich Schliemann. Med vignettporträtt	117
<i>Cecilia Bååth-Holmberg</i> : Skaldepolitik. Några drag ur Emil v. Qvantens lif I. II	137, 227
<i>Leo Ehrnrooth</i> : Socialpolitiska reflexioner	221
<i>C. G. Estlander</i> : Carl Eneas Sjöstrand. Några minnen från hans lefnad. Med bild	3
— — : Svenskheten och det svenska partiet	109
<i>Sigurd Frosterus</i> : De finska konstnärernas 16:de utställning	426
<i>Emil Hasselblatt</i> : Ibsen-veckan på Nationalteatern i Kristiania	167
<i>Adolf Hillman</i> : José Echegaray, Nobel-priset och den spanska kritiken	28
<i>Alfred Jeusen</i> : Eliza Orzeszkowa	391
<i>Joukahainen</i> : Urtima landtdagen II och IV	79, 259
— — och <i>E. F.</i> : Urtima landtdagen III	176
<i>Rafael Karsten</i> : Till frågan om förhållandet mellan religion och moral	364
<i>Agathe v. Knorring</i> : Helen Keller. Ett lif och en lära	45
<i>G. Landtman</i> : De moraliska begreppens uppkomst och utveckling	161
<i>I. Leopold</i> : Henrik Pontoppidans Lykke-Per	16
— —: Alexander Kielland	203
<i>U. Lindelöf</i> : Skolfrågor på dagordningen I, II, III	253, 345, 417
<i>G. A. L—ll</i> : Allmänna skolläramötet 6—9 juni 1906	72
<i>J. N. Reuter</i> : Parlamentsvalen i England, II	52
— — : Ett arbete om Georg August Wallin	339
<i>M. G. Schybergson</i> : I anledning af händelserna 31 juli—2 augusti — — : De ledande idéerna i mänsklighetens his- toria tecknade af Yrjö-Koskinen	69 432
<i>O. Sién</i> : Minnen från Olympia	329
<i>Alarik Tavaststjerna</i> : Ett stycke arkitekturanalys	157
<i>Edvard Westermarck</i> : Magins inflytande på sederna och rätts- begreppen	287
<i>R. F. v. Willebrand</i> : „Svenska spörsmål och kraf“	304

Vitterhet.

<i>Alceste</i> : Wilhelmus	115
<i>Arthur Broberg</i> : Höst	303
<i>Bertel Gripenberg</i> : Vingen	15
<i>Ernst V. Knape</i> : Nykarleby	302
<i>Ludvig Laurén</i> : Guds åker. Vid dagens slut	388, 389
<i>Arvid Mörne</i> : Ur en diktcykel	134
<i>Olga Torckell</i> : Soria Moria slott	378

I bokhandeln.¹

	Pag.
<i>Juhani Aho</i> : Kevät ja takatalvi. Vårdagar och frostnätter, anm. af O. H—n.	99
<i>Johan Bergman</i> : Vetenskapens fariseer, anm. af F. G.	201
<i>Hjalmar Christensen</i> . Det nittende aarhundredes kulturudvikling i Norge, anm. af E. H—tt.	452
<i>Vilhelm Ekelund</i> : Hafvets stjärna, anm. af G. O. Adelborg	95
<i>Oskar Ekman</i> : Brandväsandets utveckling, anm. af R. v. W.	106
<i>Jenny Engelke</i> : Prästgårdslif på trettio-talet, anm. af Jenny af Forselles	286
<i>Karl-Erik Forsslund</i> : Landtliga låtar, anm. af A. M—e.	359
Finska Forstföreningens meddelanden XXII, anm. af J. E. R.	108
<i>Frohmeyer & Benzinger</i> : Bibel-atlas, anm. af Knut Tallqvist	199
<i>Gustaf af Geijerstam</i> : Andreas Vik, anm. af I. Leopold	103
<i>Ola Hansson</i> : Det Förlofvade Landet, anm. af G. O. Adelborg	447
<i>Eli Heiki</i> : Vid gränsen, anm. af Sanny Ekström	360
<i>T. Holmberg</i> : Litteratur, samhälle och moral, anm. af F. G.	200
<i>S. Korff</i> : Adelen och dess ståndsförfattning, anm. af J. Mandelstam	194
<i>Marius Kristensen</i> : Nydansk, anm. af Bruno Sjöros	278
<i>Anna Krook</i> : Engelsk lyrik, anm. af R. F. v. Willebrand	191
<i>Elisabeth Kuylensstjärna-Wenster</i> : Lifvets röster, anm. af Sanny Ekström	284
<i>Oscar Levertin</i> : Kung Salomo och Morolf, anm. af Emil Hasselblatt	441
<i>J. Liljeblad</i> : Latinsk läsebok för nybegynnare, anm. af F. G.	285
<i>Gurli Linder</i> : Kvinnofrågan i Sverige, anm. af N. J—n.	459
<i>Henning von Melsted</i> : Fantomen, anm. af A. M—e.	281
<i>Mari Mihi</i> : Stigmannens bok, anm. af Y. H.	196
<i>Mustafa</i> : Mitt sista vandringsår, anm. af K. T.	458
<i>C. T. Odhner</i> : Sveriges politiska historia under Gustaf III, anm. af M. G. Schybergson	276
<i>K. G. Ossian-Nilsson</i> : Marx Meyer på Varberg, anm. af A. M—e.	107
<i>C. M. Pay</i> : Hund och jägare, anm. af A.	201
<i>O. N. Reuter</i> : Suomea samoilemassa, anm. af J. E. R.	457
Ryssland skildradt af ryssar, anm. af L. Munck	352
<i>A. Ronberg</i> : Episoder fra Port Arthurs Belejring, anm. af A.	458
<i>Elisabeth Schöyen</i> : Den hvita slafvinnan, anm. af Sanny Ekström	360
<i>Helmi Setälä</i> : Mennyt päivä. anm. af H. N—m	282
<i>Sigfrid Sivertz</i> : Margot, anm. af A. M—e.	282
<i>Aasta Smith Rieber</i> : Min underbara lifsdröm, anm. af Eliel Vest	199
<i>Carl Sørensen</i> : Fra Færø, anm. af Y. H.	455
<i>Gustave Thalberg</i> : Bland stjärnor, anm. af R. F. v. Willebrand	355
<i>Ulrich Uhland</i> : Skärgårdsflirt, anm. af Eliel Vest	198
<i>N. R. af Ursin</i> : Tulevaisuutta kohti, anm. af G. Landtman	285
<i>Richard Wallner</i> : Spegeln, anm. af Eliel Vest	197
<i>Valdemar Vedel</i> : Riddarromantiken, anm. af A. Wallensköld	357
<i>Ellen Wester</i> : Anna Elisabet Lindon, anm. af Eliel Vest	198
<i>Helena Westermarck</i> : Dolda makter, anm. af Eliel Vest	105
<i>K. E. Wichmann</i> : Gamla tidens historia, anm. af M. G. Schybergson	351
Sextiondeförsta tomens innehåll	460

¹ Boktitlarna angifvas delvis i förkortad form.

Till redaktionen insända skrifter.

Enskilda sändningar. *Göran Björkman*: Italiensk lyrik. — Förslag till statistisk varuförteckning. — Friherre Gabriel Kureks lefnadsminnen, utg. af Finlands Statsarkiv genom *Reinh. Hausen*. — Taxa för år 1907 å i Finland utkommande tidningar och tidskrifter. — Meddelanden från Industristyrelsen, h. 40. — *K. P. Arnoldson*: På vakt mot militarismen!

H. Aschehoug. *T. H. Aschehoug*: Socialøkonomik, h. 21. — *Axel Maurer*: Babylons Konge. — *Otto Borg*: Sigurd Halle.

W. Bille. *Karl May*: Genom öknen, öfvers. af *Anna Frunck*.

Bohlin & C:o. *Emil Halvorsen*: Äktenskap och familjelif. Bemynd. öfvers. — *Börge Janssen*: Prinsessan. Bemynd. öfvers. af *Otto Borgström*. — *Olav Kringen*: Kyrkan sedd från socialistisk synpunkt. Bemynd. öfvers. — *V. Hertzberg*: Hvad jag lärde af mitt arbetslif. Bemynd. öfvers. — *Nils K. Kristensen*: Räddad. Bemynd. öfvers. af *L. Th-n*. — *Christopher Bæck*: Sångens makt, öfvers. af *E. N. Söderberg*.

Albert Bonnier. *Mari Mihi*: Studentens lyckliga dagar. — *Henning Berger*: Drömmen om helvetet. — Moderna svenska författare. *V. August Strindberg*. — Benvenuto Cellinis lif skildradt af honom själf. (Mästerverk ur världslitteraturen 8). — *Fridtjuv Berg*: Inför genombrottet. — *Gustaf Siösteen*: Det moderna Belgien, h. 2. — *Gustaf af Geijerstam*: Bröderna Mörk. — *Johan Bergman*: Antiken. — *Christina Nilsson*: Två kvinnor. — *Leo N. Tolstoy*: Hvarför? Bemynd. öfvers. af *Walborg Hedberg*. — *Wilma Lindhé*: Fågel Fenix. — *Selma Lagerlöf*: Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige. Första bandet. — *Oscar Levertin*: Carl von Linné. — Svea 1907. — *Roland Brieskorn*: Färger. — *Axel Lundegård*: Drottning Margareta. Hennes lifs kamp. — *Per Hallström*: En skälroman. — *H. G. Wells*: Världarnas krig. Bemynd. öfvers. — Verdandis småskrifter, h. 140—142. — *Carl Lindhagen*: Drömmar och stridslinjer. — *Ida Granqvist*: Penndrag. — *Sigurd Agrell*: Hundra och en sonett.

Chelius & C:o. Världshistoriskt panorama, h. 3—6. — Religionshistoriska folkböcker, n:o 7.

Gottfr. Dahl. *O. Gustav Norbäck*: Prydnadsväxters odling. II.

C. B. Fritze. *Olof Högberg*: Den stora vreden. Andra delen. — Landtbrukets bok, h. 90—91. — *Ludvig Nordström*: Kains land. — *Anna Maria Roos*: Svipdags saga.

Hugo Geber. *Hjalmar Höglund*: Skogsinspektoren. — *Rudyard Kipling*: Puck från Pukkeberget. Bemynd. öfvers. af *H. Flygare*. — *F. Marion Crawford*: Sopransångerskan. Bemynd. öfvers. af *Ellen Ryding*. — Moderna svenska författare. VI. *Carl Snoilsky*. — *Erik Hedén*: Henrik Ibsens senare diktning. — Arbeta och förtvifla icke! Lefvande ord ur Thomas Carlyles arbeten valda och öfversatta af *Ellen Ryding*. — *Catherine Bearne*: En drottning från Napoleons hof, h. 2—4. — *Jenny Engelke*: Prosten Ranks ättlingar. — *Henrik Schück*: Olavus Petri. — *C. J. Dahlbäck*: Sokrates. — *A. Conan Doyle*: Sir Nigel. Bemynd. öfvers. af *Ellen Ryding*. — *Annie Åkerhielm* f. *Quiding*: Den stora lyckan. — *Theodore Roosevelt*: Ett verksamt lif. Bemynd. öfvers. af *Cecilia Milow*. — *Mark Twain*: Tom Sawyers äfventyr, öfvers. af *L. Lipmanson*. Femte upplagan. — *Mark Twain*: Tom Sawyer på resa. Andra upplagan. — *Stina Swartling*: Om höns. — *Patience*-bok. — *Villamaria*: Älfvaleyk, öf-

vers. af *Fjalar*. Första delen. Andra upplagan. — *Edvard Edholm*: Från Carl XV:s dagar.

Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. Svend Fleuron: Jagtbreve. — *Erik Lie*: Af første Generation. — *Laurids Bruun*: Pan. — *Hans Jøger*: Anarkiets Bibel. — *Isted Møller*: Skilles! — *Karl Larsen*: En moderne Hverdagshistorie. — *John Paulsen*: Samliv med Ibsen. — *Anna Munch*: Dag. — *Ludvig Hammer*: Under Hjemmets Aag. — *Emil Rasmussen*: Mod Tinderne. — *Albert Dam*: Mellem de to Søer. — *Palle Rosenkrantz*: Bent Bille. — *Axel Steenbuch*: Hans. — *Karl Gjellerup*: Pilgrimen Kamanita. — *Johan Skjoldborg*: Sara. — *Valdemar Rørdam*: Stumme Strænge. — *Ingeborg Maria Sick*: Prinsessen der spandt. — *Johannes V. Jensen*: Digte. — *Harald Kidde*: De blinde. — *Franz von Jessen*: Egne, jeg saa. — *Knut Hamsun*: Under høststjærnen.

Helios. Världskulturen, h 26–29. — *E. Nervander*: Kejsar Alexander I:s resor i Finland. — Från jul till nyår. — *K. V. Tegen-gren*: Längtan. — *Gustaf Strengell*: Finska mästare. — *Torsten Söderhjelm*: Gustave Flaubert. — *Peter Sergejevitich Palivanoff*: Alexejeff-ravelinen, öfvers. af *Anna Lundström*. — *Torsten Wasastjerna*: Spökåsen.

Hierta. *Anatole France*: Klio. Bemynd. öfvers. af *M. von Platen*. — *Georg von Ompteda*: Genomsnittsfolk. Bemynd. öfvers. af *Hanny Flygare*. — *Pierre Loti*: De uppvaknande. Auktor. öfvers. af *Alma Faustman*. — *Paul Bourget*: Två systrar. Bemynd. öfvers.

Lars Hökerberg. *Charlotte Eilersgaard*: Mammans lilla flicka. Bemynd. öfvers. af *E. K. W.*

A. B. Ljus. *Oscar Stjerne*: Sol och snö. — *E. Walter Hülphers*: Pan. — *Carl Hansen*: Brottslingar. — *Osvald Sirén*: Giotto. — *Dikken Zwilgmeyer*: Maja. Bemynd. öfvers. af *S. Wessman*. — *Ludvig Anzengruber*: Samvetets makt, öfvers. af *Adolf Paul*. — *Ludvig Anzengruber*: Prästen i Kirchefeld, öfvers. af *Johan Hertz*.

P. Å. Norstedt & Söner. Ridderskapets och Adels protokol-koll. Tredje delen. 1640–1644. Andra upplagan. — Sveriges Rid-derskaps och Adels riksdagsprotokoll. Sjuttonde delen, h. 2.

Osmo. *Larin Kyösti*: Ad astra.

Otava. *Bering Liisberg*: Ranskan vallankumous 1789–1799, suom. *Kaarlo Blomstedt*, h. 26. — *Alfred Bramsen*: Uusi ihminen, suom. *G. V. Levander*. — *Eino Leino*: Tuomas Witikka. — *Henry George*: Edistys ja köyhyys, suom. *A. Järnefelt*, h. 2–4. — *Poul La Cour & Jac. Appel*. Maailman rakenne ja luonnonvoimat, h. 12. — *Max Oker-Blom* ja *G. V. Levander*: Kodin lääkärikirja, h. 26–27. — *Bertha von Suttner*: Aseet pois, suom. *Alli Nissinen*. Toinen painos. — *Kaarle Atra*: Valhetta. — *Eero Hyvärinen*: Johan Tobias Beckin elämäkerta. — *Rafael Engelberg*: Kotona käymässä. — *Hannes Gebhard*: Osuustoiminta pienviljelijäin ammattitaidon kohottaja. (Yhteiskunnallisia kysymyksiä 26). — *Ilmari Calamnius-Kianto*: Isämmaallisia runoelmia. — Vihkonen Palmunlehviä. Karl Gerokin runoja, suom. *Hilja Hahti*. — *Gustav Frenssen*: Hilligenlei, suom. *Volter Kilpi*. — *Börge Janssen*: Saaren keisari, suom. *Helmi Setälä*. — *K. Suomalainen*: Matteuksen evankeliumi. — *Lucina Hagman*: Minna Canthin elämäkerto. Ensimmäinen osa. — *A. Kuprin*: Kaksintaistelu, suom. *Eino Kalima*. — *Juhani Aho*: Minkä mitäkin Italiasta. — *Ain' Elisabeth Pennanen*: Voimaihmissiä.

Det Schoboeske Forlag. Svend Leopold: Goethes K. t. — *Knud Hjorts*: Hans Råskov.

W. Schultz. *Paavo Wirkkunen*: Den sexuella frågan vid kristendomsundervisningen.

Fr. Skoglund. *Max Pemberton*: De hundra dagarna. Bemynd. öfvers. af *Emilie Kullman*. — *Anna Petri*: Lovisa Svenssons lefnadsminnen. — Lilla Rödluvan.

Werner Söderström. *Viktor Rydberg*: Valikoima runoelmia, suom. *Valter Juva*. — *K. A. Järvi*: Äkilles. — *Lucina Hagman*: Naisten ohjelma tulevissa vaaleissa. — Oma maa, h 3. — *Joel Lehtonen*: Tarulinna. — *Emil Lassinen*: Kansan mies. — *Carl G. Laurin*: Taidehistoria, suom. *E. Richter*, h. 1. — *V. A. Koskenniemi*: Runoja. — *Maila Talvio*: Louhilinna.

Söderström & C:o. *Albert Edelfelt*, h. 7. — *Jacob Tegen-gren*: Dikter. Fjärde samlingen. — *V. Humble*: Bilder från fjärran Östern. — *P. Nordmann*: Borgå barn och borgare. — *Heinrich Heine*: En vintersaga. Fri försvenskning af *Hjalmar Procopé*. — *Karl Ivarsson*: Hans färder och strider i Österland beskrifna af *Broder Jönis*. — *Edwin Christianson*: Styckegods. — *Aina*: Vid aftonlampan. Fjortonde delen. — *John Bergh*: Olof Grehn. — *Carl-Adolf af Nyborg*: Katolska skalder. — *Juhani Aho*: Vårdagar och frostnätter. Auktor. öfvers. af *Holger Nohrström*. Del I—III. — *Peter Krapotkin*: Den ryska litteraturens historia. Bemynd. öfvers. af *Naemi Ossian-Nilsson*. — *August Strindberg*: Svenska öden och äfventyr. Del I—IV.

Wahlström & Widstrand. *Ivar Conradson*: Skyarne. — Goethe-dikter tolkade af *Karl-Erik Forsslund*. — *Lage Staël von Holstein*: Morgonjubel. — Berömda mästares taflor, h. 7. — *Vilhelm Ekelund*: Grekisk bukett. — *Oscar Ljungström*: Existenslinjer och utvecklingsnormer. — *E. Wrangel*: Brinkman och Tegnér.

Varia. *Jevgenij Tschirikoff*: Humoresker, öfvers. af *Ottar Stabre*.

Wettergren & Kerber. *Alfred Jensen*: Polska skalder. II—IV.

Finsk Musikrevy, 1906, h. 21—22.

Veckans Krönika, 1906, n:o 39—43.

Valvoja, 1906, h. 10.

Kringsjaa, Bd XXVIII, h. 4.

Le Courrier Européen, 1906, n:o 44—47.

Tidning för Sveriges läroverk, 1906, n:o 16—19.

Framtid, 1906, n:o 44—48.

Yhteiskunta-taloudellinen Aikakauskirja, 1906, h. 5.

L'Humanité Nouvelle, 1906, h. 1.

Affärsvärlden, 1906, n:o 45—48.

Finskt Museum, 1906, n:o 3.

Historiallinen Aikakauskirja, 1906, h. 4—5.

Nordisk Tidskrift, 1906, h. 6.

Ekonomisk Tidskrift, 1906, h. 11.

Vor Ungdom, 1906, h. 11.

Bokhandelstidning för Finland, 1906, n:o 21—22.

Pellervo, 1906, n:o 11.

Varia, 1906, h. 11.

Dagny, 1906, h. 16—17.

Tidsskrift for Arbejderforsikring, Aarg. II, n:o 8.

Samtiden, 1906, h. 11.

Arkiv för Nordisk Filologi, Band 19, h. 2.

Nutid, 1906, h. 11.

Mercator, 1906, h. 11.

Ord och Bild, 1906, h. 11.

Nya böcker till julen 1906

utkomna hos

SÖDERSTRÖM & C:o Förlagsaktiebolag.

Vårdagar och frostnätter af *Juhani Aho*. Auktoriserad öfversättning från finskan af Holger Nohrström. Tre delar. Pris 9 mk.

Från barnår till silfverhår. Skildringar af *Anders Ramsay*. Sjunde afdelningen. *Skiftande öden*. Pris 4 m. 75 p.

Karl Ivarssons krönika. Hans färder och strider i Östergötland. Beskrifna af *Broder Jönis*. 4 m. 50 p.

Anno Domini 1907. Kalender utgifven under medverkan af flere kända författare. Pris häft. 3 m. 25 p., inb. 4 mk.

Sjöfolk. Minnen och berättelser af *John William Nylander*. Andra samlingen. Pris 4 mk.

Borgå barn och borgare. Hågkomster och hörsägner upptecknade af *P. Nordmann*. Med illustr. af L. Sparre och A. Federley. Pris 3 mk.

Olof Grehn. Skildring från studentlifvet i Helsingfors af *John Bergh*. Pris 3 m. 75 p.

Styckegods. Minnen från haf och hamn af *Edwin Christianson*. Pris 3 m. 75 p.

Bilder från fjärran östern. 1904—1905. Minnen från rysk-japanska kriget af *Verner Humble*. Pris 3 mk.

Dikter af *Jacob Tegengren*. Fjärde samlingen. Pris 3 mk.

Vid aftonlampan. Skizzer och noveller af *Aina*. Fjortonde samlingen. Pris 3 m. 50 p.

En vintersaga af *Heinrich Heine*. Fri försvenskning af Hjalmar Procopé. Pris 3 m. 75 p.

Den ryska litteraturens historia af *Peter Krapotkin*. Pris 6 m. 75 p.

Katolska skaldet. Fyra litterära essayer af *Carl-Adolf af Nyborg*. Pris 3 mk.

Svenska öden och äfventyr af *August Strindberg*. Illustrerad upplaga. Pris häftad i 4 delar 8 mk., eleg. inb. 11 mk.

Nya testamentet illustrerad af nordiska konstnärer. Pris inb. 25 mk. Praktupplagans pris inb. 45 mk.

Maskiner och tillbehör för:

Jordbruk, Mejeri, Kvarn, Såg, Tegel m. fl. industrier.

Jordbruksmaskiner:

Plogar, Harfvar, Såmaskiner, Tröskverk m. m.

Jordbruksförnödenheter:

Frö, Gödningsämnen, Kraftfoder.

Byggnadsmaterialer:

Cement, Eldfasta tegel, Eldfast lera, Skenor, Tak- och väggfilt m. m.

Smörjor och smörjoljor:

Vaselin, Konsistensfett, Maskin-, Cylinder-, Petroleummotor-, Separator-, Centrifug- m. fl. oljor.

För smalspåriga banor:

Skenor, Vexlar, Vändbord, Vagnar m. m.

Telefoner

N:o 2 68

„ 3 64

„ 7 26

P. SIDOROW

Finska Redskapshandeln Aktiebolag

Alexandersg. 7

Hörnet af
Alexanders -o.
Fabiansga-
torna.

SIEMENS & HALSKE

TEKNISK BYRÅ

== HELSINGFORS ==

Mikaelsgatan N:o 5.

☞ ☞ ☞ Telefon 26 26. ☞ ☞ ☞

PROJEKTERAR

och utför alla slag af

ELEKTRISKA ANLÄGGNINGAR

såväl för

KRAFT och BELYSNING

som för

GALVANOPLASTISKA o. ELEKTRO-

KEMISKA ÄNDAMÅL.

FÖRSÄLJER

GLÖD- o. BÅGLAMPOR

KOLSPETSAR - ELEKTRI-

CITETSMÄTARE

TELEGRAF- o. SIGNALAPPARATER

för järnvägar

BÄRGBORNINGSMASKINER

VATTENMÄTARE

KABLAR för telefon- och telegraf-

ledning m. m., m. m.

Kostnadsförslag gratis och omgående.

Försäkringsaktiebolaget

SKANDIA

meddelar Lif- och Brandförsäkringar.

Agenter i landets alla städer.

Generalagentur:

Schildt & Hallberg

Helsingfors.

Bolagets fonder uppgå till **64 miljoner mark** och ansvarade vid 1901 års utgång för **125 miljoner mark** i följd af lifförsäkringsaftal samt för **1,820 milj. mk** afslutade brandförsäkringar.

Sågegarenes i Finland Brandstodsbolag

Kontor: Unionsgatan 28 B .. Öppet 10—4 .. Telefon 13 85

Försäkrar emot brand, explosion och åkslag såginrättningar, trävaror och hvarje annan till sågindustrin hörande fast- och lösegendom.

Sågegarenes i Finland Arbetare-Olycksfallsförsäkringsbolag

Kontor: Unionsgatan 28 B .. Öppet 10—4 .. Telefon 13 85

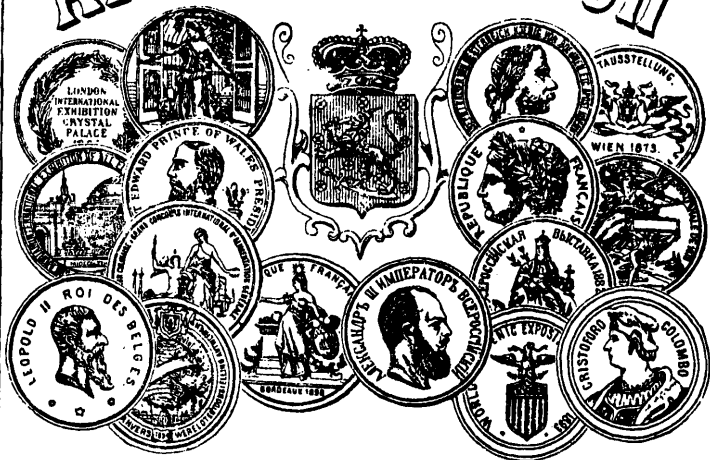
Öfvertager arbetsgifvare i trävaruindustrin enligt § 4 i lagen af den ^{5/12} 1895 åliggande försäkringspligt af arbetare.

Pappersindustrins i Finland Olycksfallsförsäkringsbolag

Kontor: Unionsgatan 28 B .. Öppet 10—4 .. Telefon 13 85

Öfvertager arbetsgifvare i pappersindustrin enligt § 4 i lagen af den ^{5/12} 1895 åliggande försäkringspligt af arbetare.

T O R R
ARRAKS PUNSCCH

J. H. WICKEL
HELSINGFORS.

OBS.! Märket „EXTRA“.

Aktiebolaget

J. H. Wickel

Helsingfors

Telefon 1 03.

Vin- & Spirituosa-affär.

Beställningar från landsorten expedieras per omgående.

Aksel Alanders Sakförarekontor, Helsingfors,

==== Mikaelsg. 7. 1/2 10—4 ====

Telef. 18 72 & 42 14.

Filialer:

Tammerfors, Åbo och Wiborg.

Juridiska och incasso-uppdrag öfver hela
landet.

Landets största specialaffär för fastighets-
och låneförmedling.

SPECIALAFFÄR

CLICHÉER

FÖR

ILLUSTRERING AF BÖCKER,
TIDNINGAR, PRISKURANTER,
ETC. UTFÖRAS ENLIGT
BÄSTA METODER DJUPA,
HÅLLBARA OCH ORIGINAL-
TROGNA, SÅVÄL I KOPPAR
..... SOM ZINK Å

KARL NORDBLAD'S
KEMIGRAFISKA ANSTALT.

ADR.:

H:FORS, ALEXANDERSG. 13.

..... TEL. 48 02.

ORIGINALTECKNINGAR
- UTFÖRAS ÄFVEN. -

Aktiebolaget AGROS

Helsingfors—St. Petersburg

LEVERERAR

Krafftoder * Utsädesvaror

Gödslingsämnen * Spannmål

Mjöl * Maskiner och Redskap

för landtbruket och
mejerihandteringen m. m.

Försäkringsaktiebolaget

KALEVA

beviljar

Lifränte-, Pensions-, Utstyrsel- och Lifförsäkringar

af alla slag på de fördelaktigaste vilkor mot billiga
premier samt därjämte **folkförsäkring utan
läkareundersökning**. Bolagsordningen berättigar
de försäkrade till **andel i vinsten** äfvensom att
vid **bolagsstämma** utöfva **röst- och valrätt**.

Direktionen.

Olycksfalls-försäkrings-aktiebolaget

== PATRIA ==

Unionsgatan 25 — HELSINGFORS — Unionsgatan 25

meddelar försäkring för olycksfall, som träffa den försäkrade under yrkesutöfning, under resa eller vid andra tillfällen.

Låga premier. Liberala försäkringsvilkor.

Brandförsäkrings-aktiebolaget

== FENNIA ==

Unionsgatan 25 — HELSINGFORS — Unionsgatan 25

meddelar brandförsäkringar.

Som man sår, får man skörda!

Välj därför Ditt utsädesfrö

-- med största omsorg! --

V. F. SAGULIN_S

FRÖHANDEL

Västra Chaussén, Arkadia - T. 243

tillhandahåller allmänheten de bästa, grobaraste frösor
i rikt urval till de billigaste priser.

Priskurant utkommer årligen på svenska och finska samt tillsändes gratis på begäran.

Förenings-Banken i Finland.

stiftad 1862.

Aktiekapital . . . Fmk 10,000,000: —

Reservfonden c:a Fmk 10,700,000: —

Centralkontor i Helsingfors.

Filialkontor i:

Björneborg, Borgå,
Brahestad, Ekenäs,
Forssa, Fredrikshamn,
G:la Karleby, Hangö,
Jakobstad, Joensuu,
Jyväskylä, Kajana,
Kotka, Kuopio,
Lahtis, Lovisa,
St. Michel, Sordavala,
Tammerfors, Tavastehus,
Torneå, Uleåborg,
Wasa, Wiborg,
Åbo.

Banken ombesörjer samtliga till en väl ordnad bankrörelse hörande uppdrag.

OBS.! Nya bekväma **resekreditiv** betalbara å c:a 400 särskilda orter.

I bankens brand- och dyrkfria **tresorhvalf** uthyras fack till 20, 30 och 50 mark för år. Såväl **öppna** som **slutna depositioner** emottagas.

 Uppdrag till banken kunna äfven gifvas skriftligen.

Telegrafadress: **Föreningsbanken.**

Atelier Nyblin A. B.

f. d. Daniel Nyblin.

Helsingfors, Fabiansgatan 31. Telefon 2 64.

Landets bäst renomerade fotografiatelier
för porträttering och alla andra fotogr.
arbeten.

Öppen för porträttering alla dagar från
9 till 3.

A. B. Finska Fotografiska Magasinet

f. d. Daniel Nyblin.

Helsingfors, Fabiansgatan 14. Telefon 25 03.

Största och bäst assorterade specialaffär i fotografiska artiklar.

BRAND-
OCH
LIFFÖRSÄKRINGSAKTIEBOLAGET

SKÅNE

Generalagent

C. F. CARLANDER

Helsingfors, Mikaelsg. 3.

LÖRDAGEN

Illustrerad familjeläsning
— för alla, —

innesluter sig härmed i den tidningsläsande allmänhetens benägna åtanke äfven för år 1906. ♣ BYRÅ: Regeringsgatan 15 - Tel. 22 64.

Lördagens innehåll kommer såsom hittills att utgöras af *Bilder ur Helsingfors-lifvet*, berättelser ur folklifvet, noveller och rese-skiildringar, teaterminnen, små kåserier, intressanta detektivhistorier, krigsbilder, teaterbref, poesi, pigga domstolsnotiser, humoresker, lärorika spörsmål, tekniska notiser samt allmännyttiga råd och annat smått och godt.

Lördagen har nöjet påräkna medvärkan af åtskilliga författare och författarinnor såväl inom eget land som i utlandet.

Lördagens illustrationer komma att ägnas synnerlig omsorg, då sådana af såväl aktuelt intresse som af mera artistiskt värde komma att pryda bladet.

Lördagens prenumerationspris är: för helt år 5 mark, för $\frac{1}{2}$ år 3 mark, för $\frac{1}{4}$ år 1: 50 samt för en månad 50 p. För hembärning beräknas 75 penni pr år. I landsorten tillkommer postarvodet.

Lördagens helårsprenumeranter för år 1906 komma, såsom förut, att vid årets slut i gratispremie erhålla en rikt illustrerad

♣ JÜLPUBLIKATION ♣

innehållande intressanta originaluppsatser med illustrationer samt en rikt illustrerad barnafdelning.

Carl Fazer's

Cacao-, Chocolad-,
Karamell-, och Marmelad-
.. Fabrik ..

— i Helsingfors —

är den förnämsta och
-- bästa i Finland. --

Partiorder upptagas genom

M. E. Fazer & C:o

V. Kajen 16 :: T 159.

Priskuranter gratis och franco.

M. E. Fazer & C:o

Sockerbruk
i Helsingfors

Tillvärkar PRIMA Bitsocker.

Harald Wasastjernas

➤ Blomsterhandel ➤

Skilnadstorget 4. * * Telefon 18 49.

Ständigt STORT urval BLOMMANDE-
och BLAD-VÄXTER samt AFSKURNA
BLOMMOR. ✂ ✂ ✂ BUKETTER, KRANSAR, BLOMSTER-
KORGAR, JARDINIERER m. m. utföras smakfullt och till
moderata priser. Expedition till landsorten.

TRÄDGÅRDSDRIFT

Specialitet

Gumtäck. T. 15 21.

JORDGUBBAR.

Lifförsäkrings Aktiebolaget

VICTORIA

i Stockholm beviljar **Lifförsäkringar** på förmånliga villkor.

Generalagent för Finland:

E. A. HJELT.

S. Magasinsgatan 6.

James Buchanan & C:o

Scotch Whisky

Distillers & Blenders.

G. H. Mumm & C:o

CHAMPAGNE.

A. C. Meukow & C:o

COGNAC

1842 & 1878.

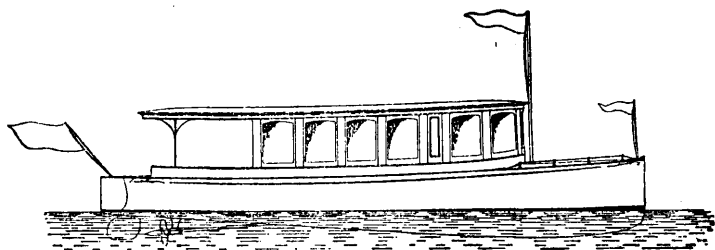
Handelshuset A. K. Savin

rekommenderar sina välkända varor

Té, Kaffe, Socker & Cacao

Helsingfors, V. Henriksgatan 10.

Telefon 2 04.

Helsingfors Motorfabrik

Erkko & Markoff

tillvärka motorbåtar och benzinmotorer af alla storlekar.

Den enda fabriken i Finland, som tillvärkar själf både motorer och båtar.

Illustrerad katalog på begäran.

Helsingfors Motorfabrik

Erkko & Markoff.

Telegramadress: „Sirpale“, Helsingfors, Telef. 19 31.

Obs.! Såsom agenter för flere amerikanska **automobilfirmor** emottaga vi äfven beställningar på sådana. Katalog på begäran.

Elektriska Aktiebolaget A. E. G.

Ingeniörsbyrå Helsingfors

Telefon 36 60.

Alexandersgatan 15.

Representant för

Allgemeine Electricitäts Gesellschaft

Kapital 100 Mill. Riksmark.

Utför elektriska anläggningar af hvarje slag och omfång.

Stort lager af elektrisk materiel, Kolspetsar, Glödlampor, Kronor, Väggarmar etc.

Snabb leverans.

Låga pris.

Kostnadsförslag gratis.

Aktiebol. MERCANTILE

TEKNISK BYRÅ * HELSINGFORS

Elektriska maskiner och apparater
af alla slag.

Fullständiga elektriska anläggningar

△ Generalagentur i Finland för △

Felter & Guilleaume, Lahmeyerwerke, A.-G.

Mülkeim a. Rhein & Frankfurt a. Main.

Ingeniörbyrån Zitting & C:o.

Helsingfors

Telefon 707 & 28 30.

Elektriska anläggningar

Spårvägsanläggningar

Turbinanläggningar

Maskinleveranser.

Helsingfors Elektriska Belysnings-Aktiebolag.

Telefon 916.

Levererar elektrisk belysning.

Levererar elektrisk drifkraft.

Säljer elektriska kronor etc

Telefon 916.

Butiker: Alexandersg. 15. Tel. 32 83.
N. Esplanadg. 23. Tel. 7 82.

Kontor: Alexandersg. 15. Tel. 7 97.

O. J. Dahlberg

Pappers- o. Skrifmaterialiehandel.
Fotografialbum.

➡ Stort urval. ➡

Telegrafadress: „Krogius“ Helsingfors.

Lars Krogius & C:o.

S. Magasinsg. 4. Telefon 2 82.

Stenkolslager

Ångbåtsagentur
Speditions-
Kommissions- och
Inkassoaffär.

Agentur för
Lif-, Brand-, Olycksfall- och
Transport-försäkrings bolag.

== L'Loyds agenter ==

Nederlag för
Röjsjö Aktiebolags Bränntorf.

Helsingfors Centraltryckeri o. Bokbinderi Aktiebolag

V. Henriksgatan 4. — Telefon 92 & 755

Boktryckeri == Linjeringanstalt
Bokbinderi == Kontorsboksfabrik
Askfabrik ===== Snittmakeri

Utför:

Tryckarbeten - Linjeringar - Inbindningar
- - Askar - -

Fotografiblanketter m. m., m. m.

□ allt till moderata priser. □

Olycksfallförsäkrings-Aktiebolaget

KULLERVO!

¿ *Hvarför* ? underlåta förmögna och bildade personer ofta att försäkra sig? — *Därför*, att de anse olycksfallförsäkringen i främsta rummet vara afsedd för öfvergående skador.

Men märk väl, att en bildad person bör främst försäkra sig för **DÖDSFALL och INVALIDITET**. — *En försäkring i Kullervo* kan afslutas äfven genom brevexling och utgör årspremien för en fullständig försäkring i I klass å **Fmk 10,000 endast Fmk 20**: —. Läkareundersökning icke erforderlig.

Alla slag af olycksfallförsäkringar meddelas till **förmånligaste villkor** och absolut **billigaste premier**. **Velocipedåkning, jagt, fiske, ridt och gymnastik** m. fl. slag af **sport** inbegripas i **försäkringen** till **normal** premie.

Brandförsäkringsaktiebolaget

POHJOLA

Aktiekapital Fmk 5 Milj.

HOUSE OF LORDS

til salu i parti och minut hos
N. A. TURDÉN Helsingfors, Mikaelsgatan 5.

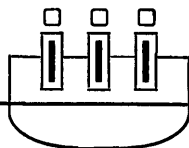

Denna whisky prisbelönades
vid internationell utställning
LONDON
med högsta utmärkelse-
medaljen.

**Frenckellska
Tryckeri A.B.**

Helsingfors
Unionsgatan 13
Telefon 10 90

Utför
Bok-, Tidnings-,
Illustrations-
och
Affärstryck

HUFVUDSTADSBLADET

Största spridning
af alla tidningar i landet
både i Helsingfors och i
landsorten.

Daglig upplaga
23 à 25,000
EXX.

Förnämsta och fördelaktigaste annonsorgan.

Priset för annonser

införda i *Hufvudstadsbladet* är:

10 penni per *millimeters* utrymme *före* texten.
8 " " " " *efter* "

Priset för:

I spalt är 55 mk *före* och 45 mk *efter* texten.
 $\frac{1}{1}$ *sida* (7-spalt.) . " 400 " " " 300 " " "
 $\frac{1}{2}$ *sida* " " " 200 " " " 150 " " "
 $\frac{1}{4}$ *sida* " " " 100 " " " 75 " " "

Annonsers *från utlandet* resp. 5 och 4 kopek, 9 och 6 öre, 12. och 10 Pfennige.

För annonser å *bestämd, utvald plats* beräknas 25 % förhöjning.

Annonsers om *förlofvade, vigde* och *födde* à 2 mark, om *döda* efter utrymme, enligt 8 penni per millimeter.

Rabatter.

Åt annonsörer, som under *ett kvartal* annonsera för minst

100 mk beviljas 5% rabatt
150 mk " 10% "
250 mk " 15% "

Vid betalning i förskott dessutom 5% extra-rabatt.

Annonsers, införda i Hufvudstadsbladet, kunna genom bladets förmedling fås införda i *alla inhemska* och de *flest utländska* tidningar.

Hufvudstadsbladet har inga annonsupptagare.

Engelska ✨ Damafdelning ,, 53 98. Telefon 29 07.
Skrädderietablissementet

W. C. Branch

** Helsingfors **

** Norra Espl. 19. **

* * Prisbelönt vid Uärldsutställningen i Paris 1900. * *

Förlagsaktiebolaget HELIOS

har till julen 1905 utsändt följande nyheter:

Gripenberg, Gallergrinden, Dikter	Fmk 4: 25
Procopé, Belsazars gästabad, Skådespel	» 3: 75
Estlander, Från flydda tider	» 4: 75
<i>Hvad Albert Edelfelt skrifvit</i>	» 3:—
Söderhjelm, Madame Rolands bref i urval	» 8: 75
Lagerborg, Fritänkare I, Fichte	» 3: 25
Järnefelt, Helena, öfv.	» 5: 75
Andrejeff m. fl., Dödens tystnad, öfv.	» 4: 75
Rodenbach, Klockspelaren, öfv.	» 5: 75
Wilskman, Idrotten i Finland II	» 3:—

Finlands Adels-Kalender » 12:—

G. F. Stockmann Aktiebolag.

Hushållsartiklar,

såsom

Kaffekök, Thekök,
Petroleumkök,
Kaffekvarnar, Köttkvarnar,
Isskåp, Glacemaskiner,
Hushållsvågar,

förtenta, emaljerade,
koppar, gjutna & ren
nickel

Kokkärl m. m.

Helsingfors
rekommenderar från stort och
välsorteradt lager:

Prydliga & hållbara

Nickel- artiklar,

såsom kannor, sockerskå-
lar, gräddsnaäckor, brickor
m. m.

Nysilfver

Skedar & Gafflar

från den kända firman
Berndorfer Metallwaaren-
fabrik

Arthur Krupp.

Fiskars, Sorsakoski, Eskilstuna
& Solingen

FINSMIDEN

såsom saxar, bords-, penn-,
puukko- & rakknifvar.

Kosta, Val, St. Ramber &
Böhmiska

KRISTALLER

såsom Karaffer, Skålar, Va-
ser m. m.

Porsliner och Fajanser,

Bordsdukar, Kaffe- & The-
serviser, Kaffe- & Thekop-
par, Brödfat, m. m. såväl
inhemska som utländska.

Linne- & Bomulls- artiklar,

såsom Borddukar, Servietter,
Handdukar m. m.

Hufvudstadsbladets Nya Tryckeri

Helsingfors, V. Henriksgatan 8.

Tel. 873

Utför alla till branchen
hänförliga arbeten,

såsom:

Illustrationstryck
Boktryck
Tidningstryck
Affärstryck m. m.

Omsorgsfullt och snabt utförande.

Ständigt lager af blanketter
för såväl kommerciella som
kommunala o. andra ändamål.

ALFRED NORÉN

Albertsgatan 33. T. 1027. Helsingfors.

== Ombud för: ==

Pihlajavesi Tjär- och Terpentinfabrik Aktiebolags

erkändt goda tillverkningar af: Tjära, Terpentin, Träsyra, Träkol m. m.

G. Logrens Repslageri i Österhammar

som erhållit **2:ne 1 pris (Guldmedalj)** för sina **utmärkta** tillverkningar af:

Kuttergods ∴ ∴ o. alt slags ∴ ∴ **Tågvirke.**

Obs.! **Logrens kuttergods** är tillv. af bästa material, är **starkt** o. **mjukt**, användes allmänt af kutterägare i Sverige o. sedan flere år äfven här i Finland. Säljer

∴ Pyhäniemi Hjulfabriks ∴

med **8 I pris** belönade åkdons hjul af flere slag.

Obs.! **Allt till fabrikspris.**

För alla dem, som erna trycka,
är följande värdt att beaktas:

Srenckellska Tryckeriet

∴ ∴ Unionsgatan 13, tel. 10 90 ∴ ∴

eger rikhaltigt, nytt och modernt stilmaterial, många och

∴ ∴ ∴ ∴ moderna tryckpressar ∴ ∴ ∴ ∴

∴ vana, språkkunniga och skickliga arbetare, ∴

vana att utföra

Bok-, blankett-, affärs- och tabelltryck.

∴ Rikhaltigt material för utförandet af vetenskapliga ∴
arbeten finnas ∴ ∴ ∴ ∴ ∴ Disputationstryck.

∴ ∴ Begär kostnadsförslag ∴ Tel. 10 90 ∴ ∴

R. E. Westerlunds

H:fors,
N. Esplanadg. 7.

PIANOMAGASIN,

H:fors,
N. Esplanadg. 7.

Största Specialaffär i landet för

Flyglar, Pianinos och ☆

☆ ☆ Orgelharmoniums.

Utsöktaste urval af starkt bygda och klangsköna Flyglar och Pianinos från utlandets förnämsta firmor.

Flyglar &
Pianinos:

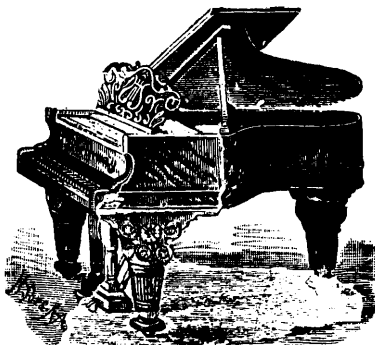
STEINWAY & SONS
„SCHIEDMAYER,
PIANOFABRIK“
RUD. IBACH SOHN
ED. WESTERMAYER
J. BECKER
G. SCHWECHTEN
JULIUS FEURICH
STEINGRAEBER &
SÖHNE
SCHIEDMAYER &
SÖHNE
A. H. FRANCKE
ERNST MUNCK m. fl.

OBS.! Mina nya omsorgsfullt utarbetade PIANO- och HARMONIUM-KATALOGER ha numera utkommit och sändas öfveralt på begäran gratis.

*Fem års garanti.
Fördelaktigaste betalningsvilkor.
Pianinos uthyras.
Begagnade pianinos emottagas såsom afbetalning.*

Harmonier:

MASON & HAMLIN
SCHIEDMAYER
M. HOFBERG
CARPENTER
K. A. ANDERSSON
OSTLIND &
ALMQVIST

Victor Ek.

Helsingfors & Hangö

Ångbåtsexpedition & Speditionsaffär
Rederi & Assuransaffär.

Innehar ständigt lager af Ang-
kol, Smideskol, Koks & Antra-
citkol (för kaminer).

FINSKA INDUSTRI-MAGASINET

HELSINGFORS,

ALEXANDERSGATAN N:o 19.

Rekommenderar sitt rikhaltiga lager af

Bomullstyger, alla slag,
Linnetyger, rikt urval,
Hellylle klädningstyger,
Halfylle klädningstyger,
Kostymtyger, } största sor-
Palettyger, } timent,
Färdiga kostymer & paletåer,
Färdiga kjolar,
Pälsar och Damkappor,
Mössor, Hattar,
Vantar, Handskar,
Kravatter, Kragkyddare,
Rosetter, Hängslen,
Kragar, Manschetter,
Chemisetter, Skjortor,
Underkläder af ylle & bomull
för damer, herrar och barn,
m. m., m. m.

Strumpor för alla åldrar,
Sjalar, Dukar, Lifvärmare,
Gummigaloscher, Pjeksor,
Filtskor, Filtstöflar,
Paraplyer, Käppar,
Kappsäckar, Väskor,
Resdynor, Resetuier,
Börsar, Plånböcker,
Papyross- & Cigarrfodral,
Tvål, Parfymer,
Wasa Kronljus,
Sportartiklar, Skidor, Kälkar,
Träsaker m. m. handmålade,
Gipsbilder, Statyetter,
Bröstbilder, Väggbilder af
våra stormän ss. Runeberg,
Topelius, Uno Cygnaeus m. fl.
m. m., m. m.

Uti Möbelafdelningen erhålles:

Fullständiga Möblemanger, Skrifbord & Skrifstolar,
Gungstolar, Korgstolar, Pianostolar, Sybord, Piedestaler,
Blomställ, Stafflier, Matsalsskänkar, Matsalsstolar & Bord,
Klädskåp, Bokskåp, Mattor, Filtar, Draperier m. m., m. m.

Allt till billigaste pris.

FINSK TIDSKRIFT

utgifven af

M. G. SCHYBERGSON och R. F. v. WILLEBRAND

under medverkan af

C. G. Estlander,

**W. Chydenius, F. Eifving, B. Estlander, F. Gustafsson,
Emil Hasselblatt, Arvid Hultin, E. Lagus, I. Leopold,
U. Lindelöf, Mikael Lybeck, Arvid Mörne, A. Ramsay,
J. N. Reuter, Georg Schauman, R. Tigerstedt,
J. J. Tikkanen, Edv. Westermarek, J. Öhquist.**

Finsk Tidskrift

utkommer år 1907 med 2 tomer (12 häften) om tillsammans omkr. 1,000 sidor.

Dess pris är:

i **Finland** 15 Fmk för hel och 8 Fmk för half årgång,

i **Sverige** 12 kr. och 6 kr. samt

i **Ryssland** 6 rub. och 3 rub.

Lösa häften säljas till ett pris af 1 Fmk 50 pi och 1 kr 25 öre.

Reklamationer rörande tidskriftens distribution såväl inom som utom Helsingfors göras under adress **Finsk Tidskrifts Expedition, Unionsgatan 22, telef. 44 90.** Tidskriften utdelas i Helsingfors å **Finsk Tidskrifts Expedition, Ab. Waseniuska bokhandeln, Ab. Hagelstams bokhandel, Akademiska bokhandeln, Edlundskas bokhandeln** och hos hr O. W. Laurent.

Uppgörelse om inköp af äldre årgångar sker å **Frenckellska Tryckeriets kontor** kl. 10—11 och 12—3. med d:r J. Thurman, tel. 2800.

Prenumeration å tidskriften kan ske per telefon 44 90 eller 2800.

Prenumeration å Finsk Tidskrift

kan verkställas

- 1) i **Nya Pressens kontor**, *Unionsgatan 22*,
- 2) i **blomsterbutiken**, *Unionsgatan 23*,
- 3) genom tidskriftens ombudsmän,
- 4) å postkontoren samt
- 5) hos de flesta bokhandlare.

Finsk Tidskrift distribueras i Skandinavien genom hrr
Wahlström & Widstrand, *Stockholm*.

Finsk Tidskrifts ombudsmän i Finland äro:

- Björneborg:** rektor *Uno Lagerblad*.
Brahestad: tullförvaltar *Harry Hintze*.
Borgå: tullförvaltar *Walter Engqvist*.
Fredrikshamn: doktor *Harald Myréén*.
Gamla-Karleby: magister *C. A. Knabe*.
Hangö: konsul *K. V. Korsman*.
Jakobstad: doktor *Waldemar Backman*.
Joensuu: magister *Isak Smeds*.
Jyväskylä: stationsinspektor *Felix Hedberg*.
Kajana: hofr. ausk. *Arne Lund*.
Kotka: doktor *Rurik Rosenius*.
Kristinestad: kassör *Einar Hedström*.
Lovisa: doktor *Ernfr. Ekelund*.
Mariehamn: fröken *Olga Torckell*.
Nykarleby: lektor *Gustaf Hedström*.
Nystad: herr *Erik Savón*.
Riihimäki: fröken *Ingeborg Hagelberg*.
St. Michel: kapten *W. Winter*.
Tammerfors: magister *Elin Frosterus*.
Vasa: magister *Knut Sääf*.
Villmanstrand: magister *Ossian Schmaltz*.
Åbo: magister *Artur Forsell*.

Prenumeration å tidskriften kan ske per telefon 44 90 eller 2800.

Detta häfte kostar Fmk 1: 50. .